

Wok Minə
Wok yamə mine Aposol minə
kimisor
Nəgkiarien kwəkwə kape
nəkwəkwə e Wok Minə

? Pa rimirai nəkwəkwə e? Luk rimirai nəkwəkwə e. Ævhuekin “Nəgkiarien kwəkwə kape nəkwəkwə a Luk” tuk nirkunien mə Luk in pa.

? Rimirai ramvən kimi pa? Luk rimirai nəkwəkwə e ramvən kimi in kirik, nhagin e Teofilas, yermamə kirikianə əmə yame Luk rimmher-pən kin nəkwəkwə kupan e kamni kimə “Luk.” Nhag Teofilas, nīpran rimə, “Yermamə yame rorkeikei Kughen.” Luk rimmher-pən pakw kin nəkwəkwə e kimi kwən a, mərig rirkun mə nəmə Gris khapsaah tuksəvheikin.

? Nīmraghien rimmhawor pən iran mine ye nīpig rimirai? Ye nəkwəkwə e, kitawə kasəm mə nəməhuak minə kimishorpīn nəgkiarien kape nəmə Isrel mine nəmə kantri pisin pisin minə yame kasorkeikei mə tukharkun nuknei nhatətəyen kape narmamə kape Yesu. Ye nəkwəkwə e, kasəm mə gavman kape Rom, iriə min kimisərig nəgkiarien kape Pol ye nīkarin kape Yesu Kristo.

? Rimirai nəkwəkwə e tuk naha? Nəkwəkwə yame Luk rimməkupan mirai, nhagin e “Luk” raməvsao kin nīmraghien mine nəmhayen kape Yesu Kristo. Mərig Luk rimirai nəkwəkwə e mamni mimə nīməhuak rimmhawor pən iran mine mirikakun, kini tukrhawor pən iran mine mhaktə.

Nīpərin raməvsao kīn nəriwəkien kape Pita, kini nīpərin raməvsao kīn nəriwəkien kape Pol. Ye nəkwəkwə e, kitawə kasəm mə Luk mīne Pol kworkeikei mə narmamə m-fam yame Rom rarmamaru irəriə, iriə tukhani nəfrakisien ye Yesu.

Kughen rīmə tukrher-pə kīn Nanmīn Rhakə

¹ Teofilas, kafak yermamə, yimnəvsao ta kīn Yesu ye nəkwəkwə yame yimīrai ta. Yimnəvsao kīn nəwhagien mīne norien kafan ²muə meriaji-pə Kughen rīvəh In mīvən apa ye neai. Kwasig ikin rīvən apa ye neai, Nanmīn Rhakə rīmavən iran, In rīvəhsi-pən nəgkiarien infamien kimi kafan aposol mīnə yame In rīmīrpen ta əriə. ³ Kini məriḡ, nīpig kīmoh Yesu khopni, kini ai rīmīmragh mīn ye nīmḥəyen kafan, kini marə mīn iriə kafan narmamə mīnə meriaji nīpig foti. Nīpig a, rīmḥərər ye nīmīriə nīpig rīpsaah mamor əpu In mə tukharkun mə rīmāmragh əfrakis ye nīmḥəyen kafan. Iriə kisəm In, In raməvsao kīn narmaruyen kape Kughen. ⁴ Nīpig ramarə hanə iriə mīn, In rīvəhsi-pən nəgkiarien kīrik kimi əriə mīmə, “Takhapəh nisətayen taon e Jerusalem. Masəmīr mamawhin Nanmīn Rhakə yame Rīmīk rīmīrpen mə tukrīvəhsi-pre kimi əmiə, rəmhen kīn yame Yo mīn yimnəvsao ta kīn kimi əmiə. ⁵ Məriḡ in ai kupən, Jon Baptaes rīmḥor baptaes irəmiə kīn nu, kini rīpəh norien tu, Kughen tukror baptaes irəmiə kīn Nanmīn Rhakə.”

1:1: Luk 1:3 1:2: Mak 16:19; Luk 24:49-51 1:3: Luk 24:36-49; Wok 10:41 1:4: Luk 24:49; Jon 14:16-17; Wok 2:33

Kughen rīvāh Yesu mivān ye Rao ye Neai

⁶ Ye nīpig a, aposol minā kimnhauē kirikianē iriā Yesu, misaiyoh In mhamā, “Yermaru. ?Rinor nīpig ai taktākun mā Ik takor ətawə tuksarmaru ye tanə kapətawə e Isrel, uə nīkam?”

⁷ Kini Yesu rīmini-pən tuk əriā mā, “Rimik pisin əmə In ravāh nehuəyen tuk nərəhuyen nīpig minā a. Mamerkwaig kin tuk əmiā, mor əmiā mā takhapəh nharkunien. ⁸ Kini məriḡ nīpig Nanmin Rhakə tukruə irəmiā, takhavəh nəsaninien, mhani-ərhav nhagik e Jerusalem, mhavən yerkwānu minā fam ye Judia mine Sameria, mhavən yerkwānu minā fam ye tanimtanə.”

⁹ Yesu ruini ta, nīpig iriā kisarha-pən hanə masəm In, Kughen rīvāhsi ta In kini mivāh in mhaktə mamvən ye neai. Aikin, napuə ruvrīg əpis In. ¹⁰ Kasarha-əterik ye napuə, məkneikin, misəm yermamə mir kiraru neipən kapəriu rhawən kirauə mawərer iriā miriā. ¹¹ Marəni mirəmā, “Nəmā Galili. ?Rhawor nakasərer məkneikin masarha faktə ye napuə? Yesu e, Kughen rīvāhsi-ta In, mivāh In muavən ye rao ye neai. In tukrirerig-pə min rəmhen əmə kin yame In rīmnhaktə ai taktākun.”

Aposol minā kimnhavəh-si haktə yermamə kirik mā tukrīvāh tamhek Judas

¹² Aposol minā kisəta ye takwar Olif, misəriwək kəskəh əmə*, mharerīg min mhavən Jerusalem.

1:6: Mat 3:11 **1:7:** Mak 13:32 **1:8:** Mat 28:19; Luk 24:48 **1:11:** Mat 26:64; Luk 21:27 * **1:12:** Ye nəḡkarien kape nəmā Gris, v. 12 ramni mā, “Kimiseriwak ye nerwakien yame kimneighan kin mā tukeriwak ye nīpig kape Sabat.” **1:12:** Luk 24:50-53

¹³ Mhavən Jerusalem, kini misauru-pən ye nimə kirik mishaktə mhavən ye kwənmhaan kirik yame kimnasəmir ikin kupən. Narimnə a: Pita, minə Jon, mine Jemes, mine Andru, mine Filip, mine Tomas, mine Batalomiu, mine Matiu, mine Jemes, kwajikovə kape Alfeas, mine Saemon Selot†, mine Judas, kwajikovə kape Jemes.

¹⁴ Iriə nīpiraovin tiksın mine Meri, nisın Yesu, mine naorahi Yesu minə tiksın, iriə kasofugin iriə miriə. Rikiria kirikianə əmə. Nīpig minə fam, kasəhuak. ¹⁵ Nīpig tiksın ruauə muavən, narmamə yamə mine kishatətə ye Yesu kimnhauə kirikianə. Iriə khapsaah kisəmhen kin 120. Aikin, Pita rərer maməgkiar kimi əriə, mamni mimə, ¹⁶ “Kafak narmamə minə, nəgkiarien kape Kughen tukraməkeikei muə mor nəfrakisien kin. Apa kupən, Nanmin kape Kughen rimivəhsi-pən nəgkiarien kimi King Deved. King a rimirkun məkupən mini-ərhav mə kwən e Judas tukrikir narmamə mhavən kharaptərəkin Yesu.‡ Kini nəgkiarien e ruauə ai taktəkun minor nəfrakisien kin. ¹⁷ Apa kupən, Judas in kitawə kirik; mamor wok kape Kughen kitawə min. ¹⁸ Mərig rimnarar meighan-pən kin Yesu, mivəh mane iran, kini en mivən mivəh nimri nimoptanə kirik kin. Ikin aikin a, in riməviə məwhan əteih tipin nisinavin ritərhav. ¹⁹ Kini nəmə Jerusalem kisərig nar a, kishen-pən nhag nimoptanə a mhamə, ‘Akeldama.’ Ye nəgkiarien kapəriə nīpran ramni mimə ‘Nitə.’ ”

† 1:13: Selot, nīpran rimə, “Yermamə ye kwhen a yame rorkeikei mə tukher ye rhav kin namehuə kape Rom minə apa Jerusalem.”

1:13: Mat 10:2-4 ‡ 1:16: Ǝm-ru Sam 41:9.

²⁰ Kini Pita rimini min mæ, “Ye Ol Sam nægkiarien kirik ramni mimæ,
 “Pəh kwənmhaan kafan tukraməmīr apnapig əmæ;

Pəh yermamæ kirik tukripəh nəmīrien aikin.’
(Sam 69:25)

“Kini nægkiarien kirik min ramni məkneikin mimæ,
 “Pəh yarmæ kirik tukruə mivəh tamhekīn mivəh nehuəyen.’”
(Sam 109:8)

²¹⁻²² Kini Pita rini mīrpīn min mimæ, “Ror məkneikin mə tukasəkeikei mhavəh-si haktə yermamæ min kirik yame rimnəm kin nīmrīn mə Yesu Yermaru rimamragh min ye nīmḥəyen kafan mə tukrini-ərhav mə Yesu In rimnərer min ye nīmḥəyen kafan. Yermamæ a in yermamæ kirik yame rimnaməriwək kimawə min kupən, ye nīpig yame Yesu rimnaməriwək kimawə min. In rimnəm norien minə a ririkakun ye nīpig Jon Baptaes rimnamni-ərhav nægkiarien, muə meriaji-pə nīpig yame Kughen rimivəhsi-ta Yesu tuk ətawə, mivəh In mhaktə.”

²³ Kini iriə khani-ərhav nhag yermamæ kīraru. Kirik, nhagin e Josef, kamni kimə Basabas, kini kamni min kimə Jastas. Kirik min nhagin e Matias. ²⁴ Kini iriə misəhuak mhani mhamə, “Kughen, Ik nakirkun rikimawə fam. Ik takasitu irəməwə mini mə pa e nhagin yermamə mir e Ik nīmīrpen ta kirik ²⁵ mə in tikrivəh neihuəyen kape aposol yame Judas in rimnəpəh məri-pən swatuk ahas- in a kwənmhaan atuatur kafan.”
²⁶ Kini kimisəhuak ta, mharai-pən nhagriu ye kapier kīraru mhawhan, mhamə tukharkun mə

pa tukrivəh nei huəyen a “apostol.” Kini nhag Matias rukreikin. Kini iriə kimnhavəhsi-haktə Matias rəmhen kin apostol. Kini taktəkun ai rinor min apostol iriə fam twelef.

2

Nanmin kape Kughen rimneiwaiyu-pə

¹ Kini ai, ye nipiɡ kape nəviginien ehuə kirik kamni kimə Pentekos,* narmamə yamə mine kishatətə ye Yesu kimnhauə kirikianə. ² Məkneikin, kisərig nar kirik rimasi-pən ye napuə rəmhen kin nimətag ramavən mivən apa imə a kasəmir ikin. ³ Aikin, iriə kisəm nar kirik rəmhen kin nap raməsiə, məwhai neram nap reiwaiyu irəriə m-fam. ⁴ Iriə m-fam, Nanmin kape Kughen rukwar irəriə. Kini mivəhsi-pən nirkunien kimi əriə kasəɡkiar ye nəɡkiarieren ye tanə pisin pisin.

⁵ Kini ye nipiɡ a, nəmə Isrel tiksın yame kamhasiai Kughen kimnhasi-pən ikin minə fam ye tokrei tanə, mhauə misofugin e Jerusalem. ⁶ Nipiɡ kimisərig əriə kasəɡkiar ye nəɡkiarieren ye tanə pisin pisin, narmamə khapsaah khauə misəm kisakur meinai narmamə minə fam kasərig kamhani nəɡkiarieren atuatur kapəriə. ⁷ Kisakur pik kin nar a mhamə, “!Eh! Narmamə yamə mine kasəɡkiar məkneikin, mərig iriə nəmə Galili əmə. ⁸ ?Rhawor e kitawə m-fam kisərig kasəɡkiar ye nəɡkiarieren

* **2:1:** Pentekos in nəviginien ehuə kirik kape nəmə Isrel. In nipiɡ yame kamni vi vi Kughen tuk nəviginien vi kape nəsimien. Kamor Nəviginien Kape Pasova, nipiɡ fifti ai, kini ai kamor nəviginien ehuə a Pentekos. **2:1:** Lev 23:15-21; Dut 16:9-11 **2:3:** Mat 3:11 **2:4:** Mak 16:17; Wok 4:31; 10:44-46; 19:6

pisin pisin kapətawə? ⁹ Kitawə narmamə ikin pisin pisin. Ikin e taktəkun narmamə Patia, mine narmamə Media, mine narmamə Elam, mine narmamə Mesopotemia, mine nəmə Judia, mine nəmə Kapadosia, mine nəmə Pontas, mine nəmə Tarki, ¹⁰ mine nəmə Frijia, mine nəmə Pamfilia, mine nəmə Ijip, mine nəmə Libia ipakə tuk Saerin, minə nəmə Rom ¹¹ (yame iriə tiksın nəmə Isrel atuaturuk, kini tiksın kimnhasi-pən ye tanimtanə minə misəpəh narəyen kape nar iməriə ikin, mhauə misəhuak kimi Kughen); mine nəmə Krit, mine nəmə Arebia. !Mərig kitawə m-fam kimisərig əriə kasəgkiar ye nəgkiarien minə fam kapətawə mamhani norien ehuə minə yame Kughen ramor kimi ətawə!” ¹² Iriə kimisərig kisakur pik kin rukrekin kapəriə kapə misaiyoh əriə minə kin nıpran.

¹³ Mərig narmamə tiksın kisarh irəriə mhamə, “Nıkam. ?Kisapis kin waen uə?”

Pita rimnhoprai nıprai norien e yame Nanmin kape Kughen rıvəhsi-pən nasaninien kimi nəməhuak minə

¹⁴ Aikin, Pita rimnərer iriə aposol minə, iriə fam leven. In mokrən ehuə mini-pən tuk narmamə minə mimə, “Nəmə Isrel, mine kimiə minə fam yamə mine nakasarə e Jerusalem, taksətərig huvə kin yo. Pəh yakhoprai-pre norien minə e kimi əmiə. ¹⁵ Narmamə minə a khapəh nisapısien kin waen, rəmhen kin yame kimiə nakamhani. Ramraan əmə- [pəh nien mə nıpıg kape nınimien waen.] ¹⁶ Nar yame nakasəm ai taktəkun rəmhen əmə kin yame profet kape Kughen, nhagin e Joel, rimini ta kupən mimə,

- 17 “ Kughen rĭmini-ta mĭmĕ,
 “Nĭpĭg Kwasiġ tukruĕ ipakĕ, Yo jakher-pre kĭn
 Nanmĭn Kafak tuk narmamĕ mĭnĕ fam.
 Kwajikovĕ kapĕmiĕ mĭnĕ tukharkun nĭni-
 ərhavyen nĕġkiariĕn kafak.
 Tamaruĕ kapĕmiĕ mĭnĕ mine nĕwharu
 kapĕmiĕ mĭnĕ tuksĕmrĕrhav ye nĕfrakisĭen.
- 18 Jakvĕhsi-pĕn Nanmĭn Kafak kĭmi yasĭtu mĭnĕ
 kafak- narman mine nĭpiraovĭn,
 pĕh tukharkun nĭni-ərhavyen nĕġkiariĕn
 kafak.
- 19 Yo jakor nĭmtĕtien tiksĭn ye napuĕ mine ye tokrei
 tanĕ:
 Nĭtĕ tukraiġu, nap tukruĕk, nehenap
 tukramĕnah.
- 20 Mĭrh tukrĭpĭs, makuĕ tukrĕwhao rĕmhen kĭn
 nĭtĕ;
 kwasĭġ ikĭn, Nĭpĭg Ehuĕ Pĭk kape Yermaru
 tukruĕ.
- 21 Ye nĭpĭg a, narmamĕ yamĕ mine kasokrĕn kĭn
 Yo, Kughen Yermaru, Yo jakvĕh mĭragħ ərĭĕ.” ’ ’
 (Joel 2:28-32)

*Narmamĕ khapsaah kĭmnhani nĕfrakisĭen ye
 Yesu*

22 Kĭni Pita rĭmĕ, “!Kĭmiĕ nĕmĕ Isrel! Taksĕtĕriġ
 kĭn nĕġkiariĕn e. Kĭmiĕ nakharkun huvĕ nĭmtĕtien
 mĭnĕ pĭsĭn pĭsĭn yame Yesu rĭmnor ye nĕsanĭniĕn
 kape Kughen, yame kĭmiĕ nĭmĭsĕm. Narĭmnar
 mĭnĕ e ramhajoun-pĕn mĕ Kughen e In e rĭmnher-
 pĕ kĭn Yesu ruĕ. 23 Kughen rĭmĭrkun mĕkupĕn
 mĕ tukuh In, kĕrĕhu-pĕn In ye kwermĭmiĕ. Kĭni
 kĭmiĕ nĭmnhauh In mĭsĕrĕhu-pĕn In ye kwermĭ
 nĕmĕ has mĭnĕ, irĭĕ kĭsĕsik-pĕn In ye nai ka-
 markwao kĭn, mĭshopni. 24 Mĕriġ Kughen In

rimirisin Yesu ye nəmhəyen kape nımhəyen, mor In rimragh min; meinai nımhəyen rıpəh nəutəniēn mə to rırapətəəkın tim tim Yesu. ²⁵ Rəmhen kın nəgkiariēn kırık yame King Deved rımını kupən. Rımnəgkiar iran mamni mımə,

“ ‘Nıpig minə fam yakaməm Kughen ramarə kımru min.

Nar kırık rırkək tukror yo yakmır.

²⁶ Ror pən, rıkık ramagien pık mavəhsi haktə In.

Kını rıkık ramərinu meinai yakırkun mə Kughen tukrıvəh mıragh nıprak.

²⁷ Mərig In rıpəh nıpəhyen yo mə jakaməmır rerin ye nəkwai nımır.

Rıpəh nıpəhyen nıprak ramətıt mapien, mərig in ai Yo, yemə rhakə kafan.

²⁸ In rımnhajoun ta swatuk kın yo;

yame tuk nıvəniēn mamarə huvə, kını mor yo rıkık ramagien. Mərig in ai In ramarə kımru min.’ ”

(Sam 16:8-11)

²⁹ Kını Pita rımə, “Yo minə tıksın, jakhoprai-pre nəgkiariēn e kımı əmiə. Kaha kapətawə a, King Deved, ruamhə ta tu, kımınim in. Təwk iran raməmır imətawə ikın maməmır təvir. ³⁰ In profet kırık kape Kughen, kını rımırkun mə Kughen rımırpen ta mə kwənərəus kırık kafan tukruə min yermaru kırık rəmhen kın In. ³¹ Deved rımnəm nar a tukraməkeikei muə mor nəfrakisien kın. In rımını mə Kristo, yame Kughen rımını mə tukrherpə kın, In tukror ramragh min ye nımhəyen, kını tukrıpəh nıpəhyen nanmin kafan raməmır rerin ye nəkwai nımır, kını nıpran tukrəpəh nımətıtien.

2:29: 1 King 2:10

2:30: 2 Saml 7:12; Sam 89:3-4; 132:11

2:31: Sam 16:10

³² Kughen rimnor Yesu ramragh min. Kini kimawə fam yimisəm kin nimirawə, mamhani-ərhav nar a. ³³ Kughen e In Rimni, in rimivəhsi haktə Yesu mə tukrəkwətə ye nikarin, mivəhsi-pən Nanmin Rhakə kimin, rəmhen kin yame rimirpen ta kupən. Kini narimnar yame nakasəm mine yame nakasərig, Nanmin Rhakə ramor kimi ətawə. ³⁴ King Deved in rimipəh nivəniyen ye neai, mərig in əmə rimini nəgkariyen e mə,

“ Kughen Yermaru rimini-pən tuk Yermaru kafak mīmə,

“Əkwətə-pən ye kwermik matuk

³⁵ Meriaji nipig jakor Ik takehua ye tikmir kafam minə.” ’ ’ ” *(Sam 110:1)*

³⁶ Kini Pita rirpin mīmə, “Pəh kitawə nəmə Isrel, tukharkun huvə mə Yesu e nimisəsik-pən In ye nai kamarkwao kin In a Kughen rimnor In mə In Yermaru kapətawə, mine Kristo min.”

³⁷ Pita raməgkiar məkneikin, rikiriə rərhakis. Aikin, kisaiyoh Pita mine aposol minə mhamə, “Yo minə tiksın ?jakshawor-pən iran mine?”

³⁸ Kini Pita rimini-pən tuk əriə mīmə, “Kimiə taksarar ye nərigien kapəmiə tuk norien hah kapəmiə, kini misor baptaes ye nhag Yesu Kristo, misarakikin təvhagə hah, pəh Kughen tukrivəhsi-pre nihuvəyen a Nanmin Rhakə kimi əmiə. ³⁹ Kughen rimirpen ta əmiə mine kwajikovə minə kapəmiə, mine mukupmiə minə yamə mine tukpihauə. Nirpenien e raməmır ye narmamə yamə mine Kughen Yermaru rimnokrən kin əriə.”

2:33: Wok 5:32; 7:55-56
57:19

2:36: Wok 5:30-31

2:39: Aes

⁴⁰ Kini Pita rimini-ərhav min nəgkiarien ripsaah kimi əriə maməgkiar skai kimi əriə mimə, “! Takasəkeikei misəta ye nəmə hah yamə mine kisarə ye tokrei tanə ai taktakun, pəh Kughen tukripəh nivəhsi-preyen narpinien kimi əmiə!”

⁴¹ Kini narmamə yamə mine kimnhani nəfrakisien iran, kimisor baptaes. Ye nipiğ a, narmamə rəmhen kin tri taosen kimnhauə mhakwasig kin narmamə yame minə kishatətə ye Yesu.

Norien kape narmamə yamə mine kishatətə ye Yesu

⁴² Nipiğ minə fam narmamə yamə mine kishatətə ye Yesu kasarə kirikianə misətərig kin nəvhagien kape aposol minə, mamhavəh Nəviginien Rhakə†, misəhuak. Rikiria riskai mə tukasəkeikei misor narimnar minə a. ⁴³ Kini Kughen rivəhsi-pən nehuəyen kimi aposol minə tuk norien nimtətien ripsaah. Narmamə kisəm kisakur pik kin.

⁴⁴ Narmamə yamə mine kishatətə ye Yesu, nipiğ minə fam kasofugin kirikianə. Iriə fam rikiria ragien tuk nəvraiye kapəriə nautə kimi iriə minə tiksın, ⁴⁵ rəmhen kin tukmə yermamə kirik kafan nar kirik rirkək, kini kirik rəvrai kafan nautə, mivəh mane iran, kini masitu iran. ⁴⁶ Nipiğ minə fam iriə kasofugin ye Nimə Ehuə kape Kughen, rikiria kirikianə. Kasəvigin ye nəkwai nimə kapəriə, mamhavəh Nəviginien Rhakə rəmhen kin Yesu rimini. Nipiğ minə fam, nərigien kapəriə

2:41: Wok 2:47; 4:4 † **2:42:** Nəviginien Rhakə, uə Lod-sapa: Nipiğ Yesu raməvigin infamien iriə kafan narmamə minə, In mimi-pən tuk əriə mə tukhawəh nəvgininien məknakin, rikiria tukraməsik In. **2:42:** Wok 20:7 **2:44:** Wok 4:32-35

reiwaiyu, kini masagien, ⁴⁷ masəgnəgin Kughen. Kini narmamə kamhani vivi əriə tuk norien kapəriə. Kini nīpig mīnə fam Kughen ravəh mīragh narmamə mamofugin əriə ye kwhen kapəriə.

3

Yermamə yame nihun raha, rheximter meriwək

¹ Nīpig kirik, ye nīpig kape nəhuakien, ye tri klok yenaiyu, Pita mīnə Jon iriu kimīweriwək mīravən ye nəkwai Nimə Ehuə kape Kughen.

² Yermamə kirik raməmīr aikin, nihun rahas rimnor hanə. Nīpig mīnə fam in mīnə tiksīn kharəh in mamhavən ye kwəruə kape Nimə Ehuə kape Kughen. Kwəruə a kamni kimə “Rhuvə pik.” In ramawə-pən kin mane kimi narmamə yamə mīne kisauru-pən ye nəkwai nimə. ³ Nīpig in rəm Pita mīne Jon kaweriwək mīravən mə tukwauru-pən ye nəkwai nimə, in rimnaiyoh əriū kin mane.

⁴ Aikin, Pita mīne Jon kwarha-pən mwəm kwən a. Kini Pita rini-pən tuk kwən a mīmə, “Arha-pə atuatuk məm əmru.” ⁵ In rarha-pən məm əriū, rikin rəsik mə tikrivəh mane kirik.

⁶ Mərig Pita rini-pən tukun mīmə, “Yo, kafak mane* rirkək. Mərig nar kirik yame yo yakavəh, jakvəhsi-pre kimik. Ye nhag Yesu Kristo, yemə Nasaret, yakamni-pre tuk ik mə takheximter məriwək.” ⁷ Kini Pita rivəh kwermīn matuk, masitu iran mə tukrərer, taktəkun əmə nihun mir kirahuvə. ⁸ Rivie haktə, məriwək mamavən. Mamkwasiɡ kin əriū, irisir mīrhauru-pən ye

2:47: Wok 6:7; 11:21 3:4: Wok 14:9 * 3:6: Pita rīmə, “Silva mīne gol rirkək tuk yo,” mərig nīpran rīmə, “Kafak mane rirkək.”

3:6: Wok 4:10; 16:18

nəkwai Nimə Ehuə kape Kughen. In rĭmnəriwək, mavihaktə-vihaktə, maməgnəgin Kughen. ⁹ Kini narmamə fam kisəm kwən a raməriwək, maməgnəgin Kughen, ¹⁰ kharkun mə kwən ai nĭpig m-fam ramawə kin mane ye kwəruə ye Nimə Ehuə kape Kughen. Kisakur pik tuk kwən a.

¹¹ Kwən a ramrəh tĭm tĭm hanə kwermi Pita mine Jon, narmamə kimisəm, kisakur pik kin, misaiyu mhauə a karharer ikĭn, ye kwənmhaan kĭrik kamni kimə Vranda kape King Solomon.

¹² Kini Pita rəm narmamə minə a, mini-pən tuk əriə mimə, “Nəmə Isrel. ?Rhawor naksakur pik kin nar e? ?Rhawor naksətamə pik irəmru? ?Kimiə nakhamə ta kimru yerpirig kini mirarkun nor-huvəyen yermamə e raməriwək ye nəsanĭnien əmə kapəmru uə? !Nĭkam! ¹³ Kughen kape kaha minə tu, Ebrahim mine Aesak mine Jakob, In a rĭmnor nar e. In pĭsĭn əmə rĭmivəh-si haktə yor atuə kin kafan e Yesu. In e Yesu əmə e nĭmnhavəhsi-pən In rərer ye nĭmri namasur minə kape gavman. Ye nĭpig ai, Paelat rĭmnamni pawk mə tukrĭrisin In, mərĭg nĭmisəkeikei kimi Paelat mə tukhopni In.†

¹⁴ Nakwənhaukrekin-pən nĭmetaimiə kimi Yesu e yame ratuatuk mamərhakə, kini misaiyoh Paelat mə tukrĭrisin əmə yermamə kĭrik yame ramhopni yermamə. ¹⁵ Ye nərigien a, kimiə nĭmishopni yermamə a in nuknei nĭmraghien. Mərĭg kwasig ikĭn, Kughen rĭmnor In rĭmragh min. Kini kimawə yĭmisəm mamhani-ərhav mhamə nar a in nəfrakisien. ¹⁶ Kwən e kimiə nakasəm mharkun

† **3:13:** Swatuk pĭsĭn kĭrik tuk nukreikinien nəgkiarĭen ye v. 13: “nĭmnhani-pən hah in tuk Paelat.” **3:13:** Eks 3:6,15; Luk 23:13-25; Wok 2:23

in, in rinəsanin meinai kimawə yakshatətə ye Yesu. In nəsaninien kape Yesu, mine nhatətəyen yame Kughen rimivəhsi-pə kimi əmawə yame rinnor huvə yermamə e, kimiə nakasəm.

¹⁷ “Yo minə tiksın, yakirkun mə nimisor narımnar minə e kimiə namehuə kapəmiə minə ye nətəwaoyen kapəmiə. ¹⁸ Ror pən, nəgkiarien yame Kughen rimini kupən, ruauə minor nəfrakisien kın. Nəgkiarien kape profet kafan minə kupən rimini ta mimə kafan Kristo tukraməkeikei mamərig nəmhəyen. ¹⁹ !Eh! Kimiə takasəkeikei misarar ye nərigien kapəmiə tuk təvhagə hah kapəmiə. Kini mhakwasig kın Kughen, pəh In tukrivəhsi ta narpinien kape təvhagə hah kapəmiə kini mətu-pən əmiə imei napisien. ²⁰ Kini In tukrher-pə min kın Kristo tukrirerig-pə min, yame Kughen rimirpen ta kupən. Yakamni Kristo e, Yesu. ²¹ Mərig Yesu tukraməmır ye neai meriaji nipig yame Kughen tukror huvə narımnar fam rəmhen kın yame Kughen rimini ta tuk profet rhakə kafan minə kupən, ²² meinai Moses rimini mimə,

“Kughen Yermaru tukrivəh-si haktə profet kirik kapəmiə rəmhen kın yo. Profet a in kimiə kirik; takasəkeikei masətərig huvə kın nəgkiarien kafan misor nəkwan. ²³ Narmamə yamə mine khapəh nisətərigien kın nəgkiarien kafan, Kughen tukror narpinien ehuə kimi əriə.” (*Dut 18:15-16*)

²⁴ Kini Pita rirpın nəgkiarien mimə, “Kini profet minə min tiksın kımnhani min nəgkiarien a.

Ririkakun ye Profet Samuel, muə meriaji-pə ai taktəkun. Mərig iriə kasəgkiar kin narimnar minə ai taktəkun. ²⁵ Nirpenien yame Kughen rimini kupən tuk profet kafan minə, promes a kapəmiə. Kimiə naksəmır ye promes yame Kughen rimini ta tuk kaha minə kapəmiə kupən. Nəgkiarien yame Kughen rimivəhsi-pən kimi Ebrahim mimə, “Kwənərəus kafam tukrivəhsi-pən nihuvəyen kimi narmamə fam ye tanimtanə.” *(Jen 22:18)*

²⁶ “Rəri-pən nəgkiarien a, Kughen rimnher-pə kin Yesu, yor atuə kin kafan, kimi əmiə tuk nivəhsi-preyen nihuvəyen kimi əmiə məkupən, mimə tak-sarar ye nərigien kapəmiə tuk təvhagə hah.”

4

¹ Pita mine Jon kawəgkiar hanə kimi narmamə, kini pris minə, mine yamehuə kape mobael yamə mine kasarha tuk Nimə ehuə kape Kughen, mine Sadusi minə, khauə mhatərhav-pə. ² Iriə, niemha rhai pik əriə meinai iriu kimiraniərhav-pən tuk narmamə mə Yesu rimamhə mımragh min mor swatuk mə narmamə yamə mine kwənhamhə ta tukhamragh min ye nimhəyen kapəriə. ³ Məkneikin, kharaptəəkkin əriu, mərig rinenaiyu ta, kini kharəhsi-pən əriu ye kalabus mhamə tikəni rikwamer kin tuksəm əpu əriu. ⁴ Kini mərig, narmamə khapsaah kisərig nəgkiarien kapəriu, mamhani nəfrakisien iran. Nəməhuak minə kimnhapsaah, iriə fam rapita faef taosen.

Pita mine Jon kawərer ye nimri kaonsel

⁵ Kəni rikwamer kin, namehuə minə kape nəmə Isrel, mine nəwharu minə kapəriə minə, mine namhajoun kape loa kape Moses, kimisofugin apa Jerusalem. ⁶ Misofugin iriə hae pris kapəriə, nhagin a Anas, mine Kaeafas, mine Jon, mine Aleksandra, mine narmamə tiksın yame iriə kwənərəus kape hae pris. ⁷ Misor Pita mine Jon kawərer ye nımriəriə, misaiyoh əriu mhamə, “?Nakaravəh nhag pa e mawor huvə yermamə e kin?”

⁸ Aikin, Nanmin Rhakə reiwaiyu-pən ye Pita. Kini Pita rini-pən tuk əriə mımə, “Namehuə kape nəmə Isrel, mine nəhuaru minə, ⁹ tukmə ror kimiə naksarkut mə taksarhakın-pə ru irəmru mə kwən yame nihun rimnahas rimivəh hiə nihuvəyen- mə yimiwhawor-pən iran mine mawor huvə nihun. ¹⁰ Kini kimiə nəmə Isrel minə fam takasəkeikei mharkun mə kwən e yame nihun ruahuvə ta, ramərer əkupən irəmiə ye nəsaninien əmə ye nhag Yesu Kristo, yemə Nasaret. In e Yesu yame kimiə nımisəsik-pən In ye nai kamarkwao kin. In rimhə, mərig Kughen rimivəh mıragh min In. ¹¹ Yesu a In a Nəkwəkwə kape Kughen rimini ta mımə,

“Səpaag e, yame narmamə kape nəvhirəkini
nimə kimisarakikin,
mərig Kughen rimnor in ruauə Səpaag huvə
yame tukrəkır məkupən.’ (Sam 118:22)

¹² “Kini yermamə kirik rirkək ye tokrei tanə e yame rirkun nivəh-mıraghien ətawə, meinai Kughen tukraməkeikei mivəh mıragh ətawə ye nhag Yesu Kristo pisin əmə.”

¹³ Narmamə kape kaonsel minə kimisəm mə Pita mine Jon yermamə apnapig mir əmə, kimirapəh

nīwor-pawk-ien skul, mǝrīg kīmīwətgha kīn nǝgkiarien. Kīni iriǝ kīsakur kīn nīrkunien kapǝriu, kīni mharkun mǝ iriu kīmīwǝriwak irisir Yesu. ¹⁴ Kīni iriǝ to khapǝh nhaniyen nar kīrik mǝrīg in ai kīmīsǝm yermamǝ a yame nīhun ruahuvǝ ta, ramǝrer ye nīmriiriǝ.

¹⁵ Kīni iriǝ khani-pǝn tuk ǝrisir mhamǝ irisir tukrhap a ye kwǝnmhaan kape kaonsel pǝh iriǝ ǝmǝ taksǝgkiar. ¹⁶ Kīni iriǝ kīmnhani tuk ǝriǝ mīnǝ mhamǝ, “?Tukshawor nar mir a? Nǝmǝ Jerusalem kwǝnharkun ta norien a nar mir a kīmīwor ye kwǝn a. In rehuǝ pik; kītawǝ to khapǝh nhaniyen mǝ neikuǝyen. ¹⁷ Pǝh khani-ǝhu nǝvsaoyen kīn, kīni mīsor kwirīg kīmī nar mir a mǝ tukri-pǝh nīrīni-mīnien nhag Yesu.”

¹⁸ Kīni ai, narmamǝ kape kaonsel mīnǝ kīsokrǝn kīn Pita mīne Jon mǝ tukravǝn mīn imǝ. Kīni mhani-ǝhu ǝriu mǝ tukri-pǝh mīn nīraniyen nhag Yesu, mīne nīwhajounien narmamǝ kīn.

¹⁹ Kīni iriu krǝni-pǝn tuk ǝriǝ mīrǝmǝ, “Nīkam. Kīmīǝ taksǝkir mǝ ratuatuk ye nīmri Kughen mǝ jakwor nǝkwai Kughen, uǝ mǝ jakwor nǝkwaimiǝ. ²⁰ Mǝrīg kīmru jakrapǝh nīwapnapīgien. Kīmru jakawǝkeikei mīrǝni-ǝrhav narīmnar a yame kīmru yīmīwǝm ye nīmrimru, mīne yame yīmwǝrīg kīn nīmǝtirgīmru.”

²¹ Kīni kaonsel rīmīni-pǝn mīn tuk Pita mīne Jon mǝ iriǝ tukhavǝhsi-pǝn narpīnien kīrik kīmī ǝriu tukmǝ iriu kawǝkeikei mǝ tukarāni-ǝrhav Yesu kīmī narmamǝ; kīni tuksher yerhav kīn ǝriu. Kīmīsher yerhav kīn ǝriu meinai

kwəseinein mə tukshawor əriu. Kimnharkun mə narmamə apnapig minə rikiriə tukrimhə tukmə iriə khavəhsi-pən narpinien kimi əriu, meinai narmamə fam khavəh-si haktə Kughen tuk nımtətien yame rimnor ²² ye kwən a yame nihun rahas rimnor hanə meriaji-pə aitaktəkun, kini kafan newk rinapita ta foti.

Nəhuakien kape narmamə yamə mine kamhani nəfrakisien ye Yesu

²³ Kaonsel a rher-yerhav kin Pita mine Jon kiravən, taktəkun əmə iriu kirarerig-pən min tuk kapəriu narmamə minə. Kini mawəvsao kin nəgkiarien kape jif pris minə mine nəhuaru minə kimi iriə. ²⁴ Kini iriə kisərig nəgkiarien a, iriə m-fam khauə kirikianə misəhuak kimi Kughen mhani mhamə, “Kughen. Ik nımnor neai mine nımoptanə mine tahik, mine narımnar minə fam yame kasəmır ye tokrei tanə. ²⁵ Kini kaha kapəmawə a Deved, yor atuə kin kafam, rimini-ərhav nəgkiarien e ye Nanmin Kafam mimə,
“?Rhawor nəmə tanımtanə minə niehmaa ramhai əriə?

?Rhawor narmamə minə a kamharai mhun mə tuksor nahasien minə e? Kamharai mhun təkun əmə nəgkiarien.

²⁶ Namehuə kape tokrei tanə kasor apnəpenə tuk nuhyen,
mine namehuə minə khauə misofugin mamhani hah Kughen
kini mamhani hah min Kristo yame In rimirpen In.’ ”
(Sam 2:1-2)

²⁷ Kini iriə mhamə, “Kughen, nəgkiarien e nəfrakis. Herod mine Ponjes Paelat mine nəmə Isrel, kimisofugin iriə nəmə tanə pisin pisin minə, mharai mhun nəgkiarien mə tukshopni Yesu, yame In kafam yor atuaturuk yame nimirpen.
²⁸ Kimnharai mhun nəgkiarien rəri-pən atuaturuk əmə kafam nəgkiarien yame Ik nini ta ye nəsaninien mine nirkunien kafam kupən. ²⁹ Mərig Kughen, taktəkun ai, takaməkeikei mamərig nəgkiarien skai yame kamhani-pə tuk əmawə. Kimawə yor atuə kin kafam minə. Takaməkeikei masitu irəməwə mə kimawə jakhani-ərhav nəgkiarien kafam. Mə kimawə jaksətgah kin nini-ərhavyen nəgkiarien kafam. ³⁰ Takaməkeikei mərav-pə mhajoun nəsaninien kafam, mor huvə narmamə yamə mine kamhamhə, kini mor nimtətien pisin pisin ye nhag Yesu yame In kafam yor atuaturuk.”

³¹ Kimisəhuak ta, nime yame kimnasəmir ikin rikiu-kiu. Kini Nanmin Rhakə reiwaiyu-pən irəriə m-fam. Kasətgah tuk nini-ərhav-yen nəgkiarien kape Kughen.

Norien kape narmamə yamə mine kamhani nəfrakisien ye Yesu

³² Narmamə yamə mine kamhani nəfrakisien ye Yesu, rikiriə kirikianə əmə. Yermamə kirik to ripəh niniyen mə, “Nar e kafak.” Tukmə nautə kirik, kapəriə m-fam. ³³ Nəgkiarien kape aposol minə, nanmin aikin. Kini iriə kimnhanı-ərhav mhamə, “Yesu in Yermaru kapətawə. In rimimragh min

4:27: Mat 27:1-2; Luk 23:7-11; Wok 3:13

4:28: Wok 2:23

4:29: Efes 6:19 4:32: Wok 2:44

ye nīmḥayen kafan.” Kini Kughen rīvəhsi-pən nīhuvəyən kimi əria. ³⁴ Yermamə rirkək ye kwhen kapəriə yame kafan nautə rirkək, meinai narmamə yamə mine kapəriə aikin nīmoptanə, uə kapəriə aikin nimə, kasəvrai mamhavəh mane iran, ³⁵ mhauə, mhavəhsi-pən kimi aposol minə. Kwasig ikin, aposol minə kisəwhai-pən mane a kimi narmamə m-fam yamə mine kamhani nəfrakisien ye Yesu, yamə mine kapəriə nar kirik rirkək.

³⁶ Kini kwən kirik, nhagin e Josef, in kwənərəus kape Livae, in rīmnarha apa tanə kirik kamni kimə Saepras. Aposol minə kimishen-pən min nhagin kirik mhamə, “Banabas.” (Nīpran rīmə, “Yermamə kape nəgkiar-vi-vi-yen.”) ³⁷ Kwən a rīmnəvrai kafan nīmoptanə, mivəh mane iran, muə mivəhsi-pən kimi aposol minə.

5

Ananaes mine Safaera

¹ Kwən kirik, Ananaes iriu kafan piahwaru, Safaera, iriu min kimīwor salem kin kapəriu nīmoptanə. ² Kwən a rīmivəh nīpar mane muə mivəhsi-pən kimi aposol minə. Merkwaiḡ kin nīpərin mīmə kafan. Kini kafan piahwaru rīmirkun.

³ Kini Pita rīni-pən tukun mīmə, “Ananaes. ? Nakhawor mameighan kin yarmḥə e Setan raurə yerkim, kini ik mameikuə ye Nanmin Rhakə, mamraptərakin nīpar mane yame nīmivəh ye nīmoptanə a? ⁴ Kwasig ikin nīpior salem kin

nimoptanə a, kafam pisin əmə. Kini nipig nimnor salem kin, mane iran raməmir əmə ye kwermim. ?Mərig rhawor nakameikuə məkneikin? Pa rimə nakameikuə ye yermamə, mərig nakameikuə ye Kughen.”

⁵ Kini Ananaes rərig nəgkiarlen a, taktəkun əmə risi-faktə meiwaiyu mowhan mimhə əgkəp. Kini narmamə kisərig, kisakur pik kin. ⁶ Kini nitamaruə minə tiksın khauə, mhauvrig əpis nipran, mharəh, mhatərhav, mhanim.

⁷ Kini aoa kisisər ruə mivən, Safaera, piahwaru kape kwən ai, ruə imə. Mipəh nirkunien mə kafan yerman ruamhə ta. ⁸ Kini Pita raiyoh-pən in mimə, “Takni-pə tuk yo mə, ?mane hanə əme e in e yame nimiravəh ye nimoptanə uə?” Kini pian a rini-pən tukun mimə, “Əhə. Mane hanəmei en.”

⁹ Kini Pita rini-pən tukun mimə, “? Rhawor nakawor məknenkin? !Kimiru nimirəmə takwəvi niehmaa kape Kughen! ?Nakamərig narmamə kasəriwək mamhauə ye kwəruə? Iriə kwəhanim ta kafam yerman. !Kini iriə tukharəh min ik mhavən mhanim ik!”

¹⁰ Taktəkun əmə min, risi-faktə meiwaiyu mowhan a ye nihu Pita mimhə. Nitamaruə minə a khauə imə, misəm mə ruamhə min, kharəh mhatərhav mhavən, mhanim-pən min ye nikar yerman kafan. ¹¹ Nəməhuak minə mine narmamə min tiksın kisərig nəvsaoyen a, khagin pik.

Aposol minə kasor nimtətien minə

¹² Kini, aposol minə kimisor nimtətien ripsaah ye nimri narmamə. Nipig minə fam narmamə yamə mine kamhani nəfrakisien ye Yesu kimisofugin apa kwənmhaan kirik apa ye Nimə Ehuə kape

Kughen, kamni kimə, “Vranda kape King Solomon.” ¹³ Narmamə yamə mine khapəh nhaniyen nəfrakisien ye Yesu, kamhasiai pawk əriə məriḡ kamhagin kin nisofugin-pəniyen tuk əriə. ¹⁴ Kamhagin, məriḡ nipig m-fam, narman mine nīpiraovin khapsaah khauə mamhani nəfrakisien ye Yesu. ¹⁵ Aposol minə kimisor nimtətien ripsaah. Narmamə khapik kapəriə narmamə yamə mine kamhamhə, mamhauə. Kini misərəhu-pən əriə ye təvheitə kapəriə ye nīkar swatuk mhapəh mhamə tukmə Pita rukrao ye swatuk, nanmin tukrirəh-pikin əriə tiksın, kisəsanin. ¹⁶ Kini narmamə khapsaah min yerkwanu minə ipakə tuk Jerusalem, kimnhapik narmamə yamə mine kamhamhə, mine yamə mine nanmin has raməmīr irəriə, mhapik əriə mhauə, kini aposol minə kisor huvə əriə.

Namehuə minə khavəhsi-pən aposol minə ye kalabus

¹⁷ Kini hae pris mine in minə tiksın ye kwhen kape “Sadusi” kimisor timət kimi aposol minə. ¹⁸ Misarar mharaptərekin aposol minə, mharəhsipən əriə ye kalabus. ¹⁹ Kini yenaiyu, agelo kirik kape Kughen ruə məhitə ye kwəruə ye kalabus, mikir əriə mhatərhav. ²⁰ Mini-pən tuk əriə mimə, “Kimiə takhavən apa Nimə Ehuə kape Kughen, misəvsao kin nimiraghien rerin kimi narmamə.”

²¹ Aikin, aposol minə kisor nəkwən. Yenpig-enpig əḡkəp, khavən apa ye Nimə Ehuə kape Kughen, misəwhag kimi narmamə.

Kimisərip aposol minə ye kot

Kini hae pris mine in minə tiksin kisokrən kin nəwharu minə kape nəmə Isrel, khauə misofugin misəkwətə ye kaonsel kape nəmə Isrel. Kini misher nəgkiarien rīvən apa kalabus mə tukher-pə kin aposol minə mə tukhauə misərer ye nimiria.
²² Mərig nīpig mobael minə kimnhavən apa ye kalabus, misəm mə aposol minə kwənharkək. Kharerig mhauə ye kaonsel, mamhani-əsah pən iran tuk əriə, mhamə, ²³ “Yimnhavən apa ye kalabus, misəm yakhamə tapig rətapig tim tim. Kini mobael minə kape kalabus kasarha huvə tukun. Mərig nīpig yimisəhitə, misəm yermamə rirkək a imə.” ²⁴ Yamehuə kape mobael minə kape Nimə Ehuə kape Kughen, mine jif pris, kisərig nəgkiarien a, rukreikin kapəriə kapə, khani-pən tuk əriə mhamə, “?Naha nhagin tukruə min?”

²⁵ Kini yermamə kirik ritərhav-pə, mini-pən tuk əriə mimə, “!Eh! !Narmamə minə e nimnhapik-pən əriə ye kalabus, kwənhavən ta apa ye Nimə Ehuə kape Kughen; masəvhag kimi narmamə apaikin!”
²⁶ Məkneikin, yamehuə kape mobael minə rimikir kafan narmamə minə, mhavən mhapik aposol minə mhauə. Mərig kimnhapəh nisəukəkinien əriə, meinai khamə ta tukmə kisəukəkin əriə, narmamə apnapig kisəsik əriə kin kapier apig.

²⁷ Kimnhapik aposol minə, mhavən imə, mhani-pən mə tuksərer ye nimir kaonsel. Kini hae pris rimnaiyoh əriə mimə, ²⁸ “?Rhawor? Yakwənhanipre ta mhamə takhapəh nhaniyen nhag kwən a Yesu. ?Mərig rhawor e kimiə naksor nəgkiarien kapəmiə rehuə e Jerusalem? Kini kimiə naksor narmamə kamhani mhamə kimawə yimishopni

Yesu.”

²⁹ Aikin, Pita mine aposol minə khamə, “Kimawə jakasəkeikei misor nəkwai Kughen. Kimawə yakhapəh nisorien nəkwai yermamə. ³⁰ Kimiə nakwəsəsik-pən ta Yesu ye nai kamarkwao kin mishopni. Mərig Kughen kape kaha minə tu rimnor In rimragh min. ³¹ Kini Kughen rimivəhsi-haktə In ramkwətə ye nikarin matuk. Mə In Yemehuə, In Kristo kapətawə. Kughen rimnor məknakin mə tukror swatuk mə kitawə nəmə Is-rel tukharkun nisararien ye nərigien kapətawə tuk təvhagə hah, kini In tukrirəh-si ta narpinien kape təvhagə hah kapətawə. ³² Yakamhani-ərhav nar a yame yiməsəm, mine Nanmin Rhakə yame Kughen rivəhsi-pə ta kimi narmamə yamə mine kasor nəkwai Kughen.”

³³ Narmamə kape kaonsel minə kisərig nəgkiarien a, nəgkiarien a raməvi pik niemhaa kapəriə, kini khamə aposol minə tukasəkeikei mhamhə. ³⁴ Kini iriə kirik, nhagin e Gamaliel, in Farisi kirik, in yemhajoun kirik kape Loa kape Moses, yame narmamə kamhasiai in, ramərer ye nimri kaonsel, mini-pən tuk mobael minə mimə, “Takhapik ta aposol minə mhatərhav.” ³⁵ Kini mini-pən tuk kaonsel mimə, “Kafak narmamə minə. Pəh kisərig huvə mə tukshawor-pən iran mine narimnə a. ³⁶ Pəh nien mə tu əgkap e, kwən e Tudas rimnarar, mamni-ərhav mimə in yamehuə kirik. Narmamə tiksın rəmhen kin fo hundred kimnhakwasig kin in. Mərig kimnhopni in, kəko rik rik kafan narmamə minə. Kwhen kafan

5:28: Mat 27:25 5:29: Wok 4:19 5:31: Wok 2:33-34; Efes 1:20; Hib 2:10; 12:2

ruirkək ta. ³⁷ Kwasig, Judas, yemə Galili, ritərhav-pə ye nipiḡ gavman rimnaməvheikin narmamə minə. In min ravi narmamə kamhakwasig kin. Mərig kimnhopni min in, kəko rik rik kafan narmamə minə. ³⁸ In e ye nirkunien kafak: Pəh khapəh narmamə minə e. Mharisin əriə khatərhav. Nar a kasor, to kape yermamə əmə, tukrirkək. ³⁹ Mərig tukmə rimasi-pən ye Kughen, keinein nini-əhuyen. Tukmə khani-əhu, tuksəm əmə mə kitawə Kughen kasotgoh.” Narmamə kape kaonsel minə kisərig, kiseighan kin kafan nəgkiarien.

⁴⁰ Kini kisokrən kin aposol minə khauə min imə. Khani-pən tuk mobael minə mə tuksərkis-ərkis əriə. Misəgkiar-pən skai kimi əriə mhamə tukhapəh nhani-min-ien nhag Yesu. Misher yerhav kin əriə.

⁴¹ Khatərhav ye kaonsel, aposol minə rikiriə ragien maməsik mə nar huvə kirik mə Kughen rimnəm-pən əriə mə iriə kisəmhen mə tuksərig nəmhəyen tuk nhaniyen nhag Yesu. ⁴² Nipiḡ minə fam, khavən ye Nimə Ehuə kape Kughen, mine nimə apnapig minə, masəvhag kimi narmamə, mhani-ərhav Nəgkiarien Huvə, mhamə Yesu In Kristo yame Kughen rimirpen.

6

Kimnhavəh-si haktə dikon seven mə tuksasitu ye nəməhuak minə

¹ Kini ai, narmamə kape Yesu minə kamhapsaah. Iriə tiksın kwənərəus kape Isrel yamə mine

kimnhasi-pən ye tanə pisin pisin; mərig iriə tiksın, kwənərəus kape Isrel yamə mine kasarə rerin Isrel. Kini yamə mine khasi-pən ye kantri pisin pisin minə kimnhani nıkar yamə mine kasarə rerin apa Isrel, mhamə, “Nıpig fam, nıpig kaməwhai mane mine nəviginien, kıpəh nisarha-huvəyen tuk nıpiəwharu kapəmawə yamə mine khamhə-tan kin əriə.”² Ror pən, aposol minə twelef kimisokrən kin narmamə kape Yesu minə khauə kirikianə, mhani-pən tuk əriə mhamə, “Kitawə minə tiksın. Rıpəh nəmhenien mə jaksəpəh nini-ərhavyen nəgkiarien kape Kughen mhauə misowhai əmə narımnar*.”³ Rhuvə mə takshajoun narmamə seven irəmiə yamə mine Nanmın Rhakə rukwar irəriə, kini nirkunien kapəriə rehuə. Pəh kimawə jakhavəh-si haktə əriə tukasarha huvə tuk nar a;⁴ kini pəh kimawə jakharkun nəhuakien mine nini-ərhavyen nəgkiarien kape Kughen.”

⁵ Kisərig nəgkiarien a aposol minə khani, rikiriə ragien. Kimishajoun Steven, kwən kirik yame kafan nhatətəyen rehuə, kini Nanmın Rhakə rukwar iran. Mishajoun mın Filip, mine Prokoras, mine Nikano, mine Timon, mine Pamenas, mine Nikolas, yemə Antiok kirik, yame rımnəpəh narəyen kape nəmə iman ikin, muə mikwasig kin nəhuakien kape nəmə Isrel.⁶ Kini iriə khakır nəmə minə a iriə seven, mhauə misərer ye nımrı aposol minə. Kini aposol minə kasərəhu-pən kwermiriə ye kapərhiə kapə, misəhuak-pən irəriə.

⁷ Kini narmamə kape Yesu kimnhani-ərhav

6:1: Wok 4:35 * **6:2:** Nəwhaiyen narımnar in wok kape dikon. Ye japta e, nıməhuak rımvəh-si haktə dikon kupan minə iriə m-fam seven.

nəgkiarien kape Kughen kimi narmamə, kini narmamə kape Yesu e Jerusalem kimnhapsaah. Ye nəmə minə a, pris minə khapsaah kimishatətə ye Yesu.

Nəmə Isrel tiksın kimnharəh dikon a Steven mhavən ye kaonsel

⁸ Kini Steven, in kwən kirik yame Kughen rīvəhsi-pən nəsaninien mine nihuvəyen kimin, kini in ramor pik nımtətien ye nımrı narmamə.

⁹ Mərig nəmə Isrel tiksın kape nukwao kirik kamni kimə “Friman,” kasəməkin Steven. Iriə a nəmə Saerin mine nəmə Aleksandra, mine nəmə Silisia mine nəmə Tarki, kimnhauə misotgoh kimi Steven.

¹⁰ Mərig Nanmın Rhakə rīvəhsi-pən nirkunien kimi Steven. Nıpig in rəgkiar, iriə to kharəh nisapitayen in.

¹¹ Kasəməkin in, mhavən misərok narmamə tiksın mhamə tukseikuə iran, mhamə iriə kimisərig kwən a raməgkiar has pən kimi Moses mine Kughen. ¹² Kini nəgkiarien kapəriə rımnor narmamə minə aikin, mine nəhuaru minə, mine nəmhajoun kape loa kape Moses, kisəməkin min Steven. Kimnhavən mharaptərəkın in. Mharəh mhauə misərer ye nımrı kaonsel. ¹³ Mhakır min narmamə tiksın mhauə mə tukhani nəgkiarien eikuə ye Steven. Iriə kimnhani mhamə, “Nıpig minə m-fam kwən e ramni hah Nimə Ehuə kape Kughen mine Loa kape Moses. ¹⁴ Yımisərig min ramni mimə, ‘Yesu e, yemə Nasaret, tukratmətəg-ətəg Nimə Ehuə kape Kughen, kini mukreikin narəyen yame Moses rımnərəhu kimi ətawə apa kupən.’”

¹⁵ Kamhani hah Steven, iriə fam yamə mine kasəkwətə ye kaonsel kimisarha-pən misəm Steven meinai nimirin rukreikin məmhen kin nimir agelo.

7

Steven rhorpin nəgkiarien kape tikmir minə kafan

¹ Kini ai, hae pris raiyoh-pən Steven mimə, “? Rhawor? ?Nəgkiarien e nəfrakisien?”

² Kini Steven rini-pən mimə, “Tatə minə, mine yo minə tiksın, sətərig kin yo. Kughen yame yerpilig In rimauə tuk kaha kapətawə Ebrahim. Aikin, Ebrahim rimipəh nivən-hanəyen marə apa ye tanə a Haran; mərig in ramarə hanə ye tanə apa Mesopotemia. ³ Kini Kughen rini-pən tukun mimə, ‘Takapta ye kafam narmamə minə mine rukwanu kafam, mivən apa ye kwənmhan kirik yame Yo jakhajoun kin ik.’ (*Jen 12:1*) ⁴ Məkneikin, Ebrahim rəta apa Koldia mivən marə apa Haran. Nipig ramarə aikin a, kini rimni rimhə, kini Kughen rikir in muə ye tanə e kitawə kisarə ikin mhauə miseriaji-pə ai taktəkun. ⁵ Ebrahim rimauə aikin, mərig Kughen ripəh hanə nəraiye nimoptanə kirik kimin. Kafan nimoptanə rirkək pawk, mərig Kughen rimini ta mə tukripiaməkeikei mivəhsi-pən fam nimoptanə e kimin. Kini rimə, ‘Nimoptanə fam e kafam mine kape kwənərəus kafam.’ Mərig ye nipig a, Ebrahim, tini rirkək. ⁶ Nəgkiarien yame Kughen rimini-pən tukun rimini mimə, ‘Mərig kwənərəus kafam minə tukhavən misarə ye tanə

pisin. Iriə yor atuə kin əmə kape nəmə ye tanə a. Tuksərik mitə əriə mhavən miseriaji newk fo handred. ⁷ Mərig Yo, jakor narpinien kimi nəmə kasərik mitə əriə. Kini ai, kwənərəus kafam minə tuksəta ye tanə a, mharerig mhauə eikin e, misəhuak kimi Yo.’ *(Jen 15:13,14)”*

⁸ Kini Steven rirpən nəgkiarien mīmə, “Kughen rimirpen Ebrahim mīmə In tukrarha huvə tuk əriə. Kini mini-pən tukun mə tukrəsīg-pən nīpikwarien, ror nīmətətien kin mə iriə narmamə kape Kughen. Ror pən, nīpīg Ebrahim rirəh kwajikovə kafan Aesak, kini ye nīpīg yame ror eit kin, rəsīg-pən. Kwasīg ikin, Jakob rəsīg-pən kwajikovə kafan minə, iriə fam twelef yamə mine iriə kaha kapətawə.”

Steven ramni hah nəmə Isrel mīmə Kughen rimnher-pən pawk kin Josef, mərig kaha tu minə kape nəmə Isrel kimisəpəh in

⁹ Kini Steven rirpən mīmə, “Kaha tu minə kapətawə kimisəməkin naorahiria e Josef, miseighan-pən kin in kimi nəmə Ijip mə tukror atuə kin kape nəmə Ijip. Mərig Kughen rimnarha huvə tukun, ¹⁰ kini mivəh miragh in ye narə-ororien kafan. Kini mivəhsi-pən nirkunien kimin. Nīpīg Josef rərer ye nīmri yermaru kape nəmə Ijip, yermaru a rorkeikei in, mivəhsi-haktə in mīmə in yamehuə kirik. Mə tukramarha huvə tuk nəmə Ijip mine nautə kafan. ¹¹ Nīpīg a, sweiwei ramuh nəmə Ijip mine Kenan. Kaha kapətawə minə, nəriə nəviginien rimirkək, kasərig raha. ¹² Kini mərig

7:8: Jen 17:9-14; 21:4 **7:9:** Jen 37:11,28; 39:2,21-23 **7:10:** Jen 41:37-44 **7:11:** Jen 41:54; 42:1-2

rimriə Jakob rərig mə nəviginiən apa Ijip, kini rher-pən kin kaha kapətawə minə khavən aikin, in e nirikakunien kapəriə kimnhavən Ijip. ¹³ Kini, kwasig ikin, iriə khavən min, Josef rəsik əpu in kimi piauni minə. Kini yermaru kape nəmə Ijip rəm rirkun kwənərəus kape Josef. ¹⁴ Kini Josef rher-pən nəgkiarien kimi rimni Jakob mine kafan minə tiksın tukhauə misarə iriə min. Iriə fam seventi faef. ¹⁵ Məkneikin Jakob rəsok pihiu mivən apa Ijip. Kasarə mamhavən, in mine kaha kapətawə minə kimnhamhə aikin. ¹⁶ Kwasig ikin, kimirəh nikikririə kirerig khavən apa Sekem, kərəhu-pən əriə ye nəpag kapiə yame Ebrahim ruivəh-ta nimirin tuk kwənərəus kape kwən a Hamor.”

Steven ramni hah nəmə Isrel mimə Kughen rimnher-pən pawk kin Moses, mərig kaha tu minə kape nəmə Isrel kimisəpəh in

¹⁷ Kini Steven rarar mini min mimə, “Kimisarə mamhavən, ruə ye nipig yame nəgkiarien yame Kughen rimivəhsi-pən kimi Ebrahim tukruə mor nəfrakisien kin. Ye nipig a, kaha kapətawə minə kimnhauə mhapsaah apa Ijip. ¹⁸ Kimisarə mamhavən, yermamə pisin kirik yame reinein Josef ruə rəmhen kin yermaru kape nəmə Ijip. ¹⁹ In mamor has pən pik kimi kaha tu minə kapətawə mameikuə irəriə. Mamarkut kimi əriə mə tukmə kiseimək, misapitan kin kapəriə kwajikovə minə, pəh khamhə.

7:13: Jen 45:1-4,16 7:14: Jen 45:9-11; 46:27 7:15: Jen 46:1-7; 49:33 7:16: Jen 23:2-20; 33:19; Jos 24:32 7:17: Eks 1:7-8 7:18: Eks 1:7-8 7:19: Eks 1:11-22

20 “Ye nīpig atuatur a, Moses rīmnarha. Mor kwən huvə kīn.* Rīmni mīne nīsini kwerkwaig kīn ye nəkwaī nīmə, māwarha huvə tukun mweriaji makuə kīsīsər. 21 Mərig nīpig iriū kwapitan kīn in mə tukrīmḥə, piakəskəḥ kape yermaru kape nəmə Ijip rəm in, kīni mīrəḥ mīvən, mamrhi rəmhen kīn tīni atuatur. 22 Kīni kīmnhajoun in kīn nīrkunien kape nəmə Ijip. Kīni in raməgkiar huvə, mamor nar huvə.

23 “Kīni nīpig Moses kafan newk foti, rīkin raməsik mə tukrīvən məm narīmḥə iman e nəmə Isrel. 24 Rarar mīvən məm yemə Ijip kīrik ramor aha-pən kīmi yemə iman ikin kīrik. Kīni Moses rīmavən, masitu ye yemə iman; mīvəḥsi-pən tai norien mhopni yemə Ijip ai. 25 (Moses, rīkin rīmoh mətə nəmə iman ikin tukḥəm kharkun mə Kughen rīmnher-pən kīn in mə tukrīpik ta əriə ye nəmḥəyən yame kamor irəriə; mərig iriə kīsəm, khapəḥ nharkunien). 26 Kəni rīkwamer kīn, Moses ruə məm yemə Isrel mir kīraru karauh əriū mīnə. Kīni in rīvən mə tukrīni-əhu əriū mīmə, ‘! Ah! Kīmiru piaumiru mīnə əmə. ?Nakwhawor māwor rahah irəmīru mīnə?’

27 “Mərig əmə kwən e yame ramor hah kīmi in kīrik rəsua ta kīn Moses mīni-pən tukun mīmə, ‘? Rhawor? ?Nakmə takarmaru irəmawə mīvəḥsi-pə narpīnien kīmi əmawə uə? 28 ?Nakmə takhopni mīn yo rəmhen kīn yame nīmnhopni yemə Ijip a e niəv uə?’ (Eks 2:14) 29 Nīpig Moses rərig nəgkiarien a, rīgīn, marar map. Map a Ijip mīvən mamarə

* 7:20: Swatur pīsīn kīrik tuk nukreikīnien nəgkiarien ye v. 20, in e, “Moses rīmnarha, in kwajikovə huvə kīrik ye nīmri Kughen.”

7:20: Eks 2:2

7:21: Eks 2:3-10

7:24: Eks 2:11-15

apa Midian rəmhen kĭn yepsĭpĭs kĭrik. Kini mĭrəh kwajĭkovə kafan mir aikĭn a.

³⁰ “Newk foti ruə mĭvən, nĭpĭg kĭrik, Moses rarar mĭvən apa ye tĭpəvsĭk ipakə tuk tukwas kĭrik kamni kĭmə ‘Sinae.’ Mĭvən aikĭn, məm nap ramuək ye kwaji nai kĭrik, kĭni agelo kĭrik kape Kughen rĭtərhav-pə tukun aikĭn. ³¹ Moses rəm rakur. Kini mĭvən ipakə tuk nai a mə tukrəm huvə. Məkneikĭn mərĭg nəgkiarĭen kape Kughen ramni mĭmə, ³² ‘Yo Kughen kape kafam kaha misĭr kupən: Ebrahim, mĭne Aesak, mĭne Jakob.’ (Eks 3:6) Moses rĭmnərĭg nəgkiarĭen a, rətəmnĭmĭn, mĭgĭn pĭk kĭn nĭvag-pənĭen.

³³ “Kini Kughen rĭni-pən tuk Moses mĭmə, ‘Moses. Takrəh-si ta sandel kafam, mərĭg in ai kwənmhan e nakamərer ikĭn in ramərhakə. ³⁴ Yo yaknəm ta mə kafak narmamə mĭnə apa Ijĭp kasərĭg raha pĭk. Kini yakamərĭg mə kasasək; kĭni yakamuə mə jakpĭk-ta əriə ye nəmhəyen kapərĭə. Yuə. Yakamher-pən kĭn ik takrerĭg mĭvən apa Ijĭp.’ (Eks 3:5, 7, 8, 10)”

³⁵ Kini Steven rĭrpĭn mĭmə, “Moses e in e, yer-mamə e nəmə Isrel kĭmĭsəpəh mĭseinein in mhamə, ‘Ah. ? Nakmə takarmaru irəmawə mĭvəhsi-pə narpĭnĭen kĭmĭ əmawə uə?’ Mərĭg Kughen rĭmĭvəh-si haktə in mə tukrarmaru irərĭə. Kughen rĭmnher-pə kĭn agelo yame rĭmĭtərhav-pə tuk Moses ye nai yame nap ramuək iran, mə tukrĭvəh-si haktə in mə in tukrarmaru irərĭə, mĭvəh mĭragh əriə. ³⁶ Moses a rĭmnor nĭmtətĭen mĭnə tĭksĭn nĭpĭg rĭmnamkĭr

nəmә Isrel misap-ta Ijip misəviəfugin ye tahik a kamni kimә Red Si†, mamhauә ye tıpəvsik.

³⁷ “In e Moses min yame rimini-pән tuk nəmә Isrel mimә, ‘Kughen tukripivəh-si haktә profet kirik kapəmiә rəmhən kın yame rimivəh-si haktә yo. Profet a in kimiә әmә kirik.’ *(Dut 18:15)*

³⁸ Moses әmә e in e rimnamarә iriә nəmә Isrel nıpig kimiseriwək kirikianә ye tıpəvsik. In rimnamarә iriә kaha tu minә kapətawә; ye nıpig a agelo kirik kape Kughen rimauә məgkiar kimin ye tukwas e kamni kimә Sinae. Kını Kughen rimivəhsi-pән әmә nəgkiarlen miragh kimin, mә tukruә mivəhsi-pә kimi әtawә.

³⁹ “Mərig kaha minә kapətawә kimnhapəh nisorkeikeiyen mә tuksərig in. Mhapəh nisorkeikeiyen mә tukhakwasig kın. Ye nərigien kapəriә kımisorkeikei mә tukharerig-pән min apa Ijip. ⁴⁰ Ror pән kımisəkeikei kimi Eron mamhani mahmә, ‘Ah. Takvhirəkin kapətawә tiksın kughen, pəh iriә tukhakır әtawә. Mərig in a Moses e rimipik ta әtawә apa Ijip, mә tukhauә eikin e, mərig kitawә khapəh nharkunien mә in hiә ai taktəkun.’ *(Eks 32:1)* ⁴¹ Kını ye

nıpig a, iriә kimnhavhirəkin nanmi kwaji kau kirik rəmhən kın kughen kirik kapəriә. Mhavən mhauh nar miragh mhavaan әru misəhuak-pән kimi kau a. Kını misor nəviginien ehuә kirik, rikiriә rimnagian tuk nar yame iriә kimnhavhirəkin.

⁴² Məkneikin, Kughen rukreikin-pән nimeitaan kimi әriә, meighan-pән kın әriә khavən misəhuak

† 7:36: Red Si nıpran rimә, “Tahik nuwig rıpsaah aikın.” 7:36: Eks 7:3; 14:21; Nam 14:33 7:38: Eks 19:3 7:41: Eks 32:2-6

kimi kəmhau minə. Rəmhen kin yame Nəkwəkwə kape Kughen rimini ye nəkwəkwə kape profet minə mimə,

“!Nəmə Isrel! Kimiə nimisarə ye tipəvsik kape newk foti, mamhauh nar miragh mhavaan əru tuk nəhuakien, ?mə naksəhuak-pə kin kimi Yo uə? !Nikam!

⁴³ Nipig minə fam kimiə nakamharəh nimə tapolen yame kaməhuak kimi Kughen Yermaru ikin, mərig yerkimia naksəhuak kimi kughen eikuə e Molek, mamhavəh-si haktə nanmi kəmhau kape kughen kapəmia Refan. Nakhamə kughen mir e kapəmia.

Ror məkneikin, jakher-ərhav kin əmia takasarə apa isok,’ (*Amos 5:25*) taksarə apa Babilon, ye nikarin pən.”

Steven ramni mə nəmə Isrel kimiseinein niprai nəgkarien e “Nimə kape Kughen”

⁴⁴ Kini Steven rarar mini-pən tuk əriə mimə, “Nipig kaha tu minə kapəhawə kinnisarə ye tipəvsik, kapəriə kirik aikin nimə tapolen yame kaməhuak kimi Kughen ikin. Nimə a, Kughen rimini-pən tuk Moses mə tukrivhirəkin; kini Moses rimnor atuaturuk ye nirkunien yame Kughen rimivəhsi-pən kimin. ⁴⁵ Kwasig ikin, nipig Josua rimikir kaha kapəhawə minə mhauə misəkota nəmə Kenan mharəhsi-ta tanə ye kwermiria, iriə mharəh nimə tapolen a mhauə iriə min. Nimə tapolen a rimnəmir meriaji-pə nipig kape King Deved. ⁴⁶ Kughen rimnorkeikei pik King Deved. Kini Deved rini-pən tuk Kughen mimə, ‘Ik Kughen kape kaha tu Jakob. Takaməkeikei

mipəh yakor nimə kirik kafam, pəh Ik takamarə ikin.’ (2 Saml 7:1-16)⁴⁷ Mərig nimə ai, King Deved rimipəh nivhirəkinien. Mərig King Solomon əmə e in rimivhirəkin. ⁴⁸ Mərig Kughen, In yerpərig pik. Ripəh narəyen ye nimə yame yermamə əmə ravhirəkin. Rəmhen kin nəgkiarien kape profet yame rimini mimə,

⁴⁹ “ Kughen ramni mə “Yo yakamarmaru ye neai mine tokrei tanə.

?Nakharkun mə taksor naha nimə yame Yo jakamarə ikin? ?Nakharkun mə taksor naha kwənmhan yame jakvən mapis ikin?

⁵⁰ Hani-pə tuk Yo. ?Pa rimnor narimnar fam? Yo pisin əmə yimnor narimnar fam ye tokrei tanə.” ’ ’ ” (Aes 66:2)

Steven ramni mə nəmə Isrel kimisəpəh profet minə fam yamə mine Kughen rimnher-pə kin əriə

⁵¹ Kini Steven rarar mini-pən tuk əriə mimə, “! Ah! Kapəmia kapə riskai pik. Kapəmiə nərigien rəpignap rəmhen kin nəmə khapəh nisəhuakien. Kimiə nakhapəh nisorkeikeiyen mə taksor nəkwai Kughen. Kimiə naksəmhen kin kaha kapəmiə minə kupən. Nakasətapig əmə kin Nanmin Rhakə nipiɡ minə fam. ⁵² Profet minə kupən kimnhani-ərhav nəgkiarien kape Kughen, mərig kaha kapəmiə minə kimisor has pən kimi əriə fam. Mishopni min profet minə kupən yamə mine kimnhani-ərhav kupən mə Yemə Atuatuk kape Kughen natukruə. Kini taktəkun ai kimiə min nakaseikuə mhakuraopən ye nimetai Yemə Atuatuk a kini mhauh In mishopni. ⁵³ Kimiə nakwənharkun-ta Loa a

kape Kughen yame agelo minə kwənhavəhsi-pə ta, mərig kimiaə nakhapəh nisorien nəkwan.”

Iriə kimisarkwhopni Steven

⁵⁴ Steven rimnəgkiar fam, narmamə kape kaonsel minə kimisərig, niemhaa rhai əriə, kasarkwəruə tukun. ⁵⁵ Mərig Steven, Nanmin kape Kughen rukwar iran. Kini in marha faktə apa ye neai, məm nikhakien kape Kughen; kini məm min Yesu ramkwətə ye nikarin matuk. ⁵⁶ Kini mini-pən tuk əriə mimə, “Səmru. Yakaməm napuə rimnəkwaag, mə Ji Yermamə ramərer ye nikar Kughen matuk.”‡ ⁵⁷ Kini namehuə kape kaonsel minə khasisigin nimətirgiriə kini misokrən iran. Misara, iriə fam misaiyu mhauə tukun. ⁵⁸ Mharaptərək in, mhaukəkin mhatərhav-pən apa yerkwanu mə tuksarkwhopni In. Kini narmamə yamə mine kimnhani hah Steven kimisəpəkiək ta kin sot kapəriə misəhi-pən kimi tamaruə kirik nhagin e Sol, kini ai misəsik Steven kin kapier apig.

⁵⁹ Kasəsik Steven kin kapier, raməhuak mamni mimə, “Yesu Yermaru, yakaməəhu-pən nanmik ye kwermim.”§ ⁶⁰ Mənimkur mokrən ehuə mimə, “Yermaru, takpəh narpinien tai təvhagə has kapəriə.” Kini rimini fam nəgkiarien a, kini mimhə.

7:55: Sam 110:1 ‡ 7:56: Daniel min rimnəm napuə rəkwaag, kini məm Ji Yermamə ramərer ye nikar Kughen. Əm-ru stori ye Daniel 7:13-14. § 7:59: Yesu rəəhu-pən nanmin ye kwermi Kughen ye Luk 23:46. 7:60: Luk 23:34

8

1-2 Kini Sol ramærer æmæ rikin ragien mæ iriæ kimishopni Steven.

Sol ramuh næmæhuak minæ

Kini næmæhuak minæ tiksîn khauæ mharæh nîprai Steven mharæh mhavæn mhanim, kini misasæk pik tukun. Ririkakun ye nîpig a, Sol mine in minæ tiksîn kisasar masor ahas pæn kimi næmæhuak minæ apa Jerusalem. Misækota æriæ kisap mhavæn misaræ apa yerkwanu minæ tiksîn apa Judia mine Sameria. Mærig aposol minæ æmæ kisaræ apa Jerusalem. ³ Mærig Sol ramarkut pik mæ tukroriah næmæhuak minæ. In mamvæn ye nimæ minæ mampik yerhav narman mine nîpiraovîn yamæ mine kamhani næfrakisien ye Yesu. Rîpik æriæ mivæn mampik-pæn æriæ apa kalabus.

Dikon a Filip ramni ærhav Nægkiarien Huvæ apa Sameria

⁴ Mærig Sol mine kafan narmamæ minæ kimisækota narmamæ yamæ mine kamhani næfrakisien ye Yesu, kisaiyu kirikianæ kirikianæ, mhavæn apa ikin minæ mamhani-ærhav Nægkiarien Huvæ kape Yesu. ⁵ Kini Filip ræsockprah mivæn yerkwanu kirik ye Sameria, kini mamævsao kin Kristo yame Kughen rimirpen. ⁶ Kini næmæ aikin kisærig, misæm mæ Filip ramor nîmtætien minæ, khauæ kirikianæ misætærig huvæ kin in. ⁷ Narmamæ khapsaah, nanmin has minæ kimisæta iræriæ. Nîpig kisæta iræriæ, misætæpar. Mine narmamæ yamæ mine nikariæ ræpou, mine yamæ

mine nihuriə rahas, iriə khapsaah khahuvə min.
 8 Ror pən nəmə Sameria rikiriə ragien pik.

Saemon e ramor narimnar ye norien kape yarmhə minə

9 Yerkwanu a, kwən kirik, nhagin e Saemon, nīpig m-fam in ramor nīmtətien ye norien kape yarmhə minə, ye nīmri nəmə Sameria, kini kasəm kisakur pik kin. In ravəh-si haktə in mīmə in yamehuə kirik. 10 Nəmə ikin, nəmapnapig minə, mine namehuə minə, iriə m-fam kasətərig kin in. Mamhani mhamə, “In ravəh nəsaninien a kamni kimə ‘Nisaninien kape Kughen.’” 11 Iriə kimnhakwasig kin mərig in ai nīpig rīpsaah in ramor əriə kisakur kin nīmtətien yamə mine in ramor. 12 Mərig nīpig kisərig Filip ruə mini-ərhav nəgkiarien kape Narmaruyen kape Kughen, mine nhag Yesu Křisto, khani nəfrakisien ye nəgkiarien a. Narman mine nīpiraovın yamə mine khani nəfrakisien ye Yesu, Filip ror baptaes irəriə. 13 Kini ai, Saemon min rini nəfrakisien ye Yesu; marar mivən kor baptaes iran. Ikin pukaa Filip ramvən ikin, Saemon rakwasig kin. Kini məm nīmtətien yamə mine Filip rīmnor ye nəsaninien kape Kughen kini rakur pik kin.

14 Nīpig Aposol minə apa Jerusalem kisərig nəvsaoyen mə nəmə Sameria kamhani nəfrakisien ye nəgkiarien kape Kughen, kini iriə kisher-pən kin Pita mine Jon mə tukravən mwəm əriə. 15 Nīpig kimiravən mratərhav-pən tuk əriə, iriu mwəhuak-pən ye nəmə minə e mə tukhavəh Nanmın kape Kughen. 16 (Mərig in apa kupən, kimnor baptaes əmə irəriə ye nhag Yesu Yermaru; mərig

Nanmin Rhakə rīpəh hanə neiwaiyu-pənien tuk əriə). ¹⁷ Kini Pita mine Jon kwərəhu-pən kwermīriu ye kaparia kapə, məkneikin iriə khavəh Nanmin kape Kughen.

¹⁸ Kini Saemon rīmnəm mə Nanmin kape Kughen rīmavən ye nīmraghien kape narmamə nīpig aposol mir a kwərəhu-pən əmə kwermīriu irəriə mwəhuak-pən irəriə, məkneikin Saemon rīpik yerhav mane mə tukrīvəhsi-pən kimi əriu ¹⁹ maməkeikei kimi əriu mīmə, “Takravəhsi-pə min nīrkunien en kimi yo. Pəh jakərəhu-pən kwermik ye narmamə, khavəh Nanmin kape Kughen.”

²⁰ Mərig Pita rəgkiar-pən skai kimin mīmə, “! Mane en kafam tukraməkeikei mīrkək kimiru min takravən ye nap ehuə! ?Nakmə nakirkun nīvəhyen nīmri nihuvəyen a yame Kughen ravhsi-pən arnapig əmə kimi narmamə uə? ²¹ Tukor ik nakpəh norien norien minə e kapəməwə, meinai rikim rapəh natuatukien ye nīmri Kughen. ²² Takaməkeikei marar ye nərigien kafam tuk təvhagə has, maiyoh Kughen pəh tukrəspir ik tuk nərigien has kafam. ²³ Yakaməm nīpig minə fam nakəməkin narmamə, mörkeikei əmə ik; norien has rīmnərək əutən ik.”

²⁴ Aikin, Saemon rini-pən tuk əriə məkeikei kimi əriə mīmə, “Kimiru takwəhuak kimi Kughen tuk yo; mə jakpəh nīvəhyen narpinien yame nakarani-pə tuk yo.”

²⁵ Aposol mir a kirani-ərhav fam nəgkiarrien kape Yesu Yermaru, mine narīmnar yame In rīmnor, kini ai mwarar, mratərhav Sameria, mweriwək mrarerig mīravən Jerusalem. Nīpig

kiravən, mīrani-ərhav Nəgkiarīen Huvə kape Kughen apa yerkwānu mīnə kape nəmə Sameria.

Filip rīmnəgkiar iriu yemə Itiopia kīrik

²⁶ Nīpīg kīrik, agelo kīrik kape Kughen reiwaiyu-pə tuk Filip mīni-pən tukun mīmə, “Takhekīnter, məri-pən swatuk e ye tīpəvsīk, yame rīpīs e Jerusalem muə mīpīs apa Gasa.” ²⁷ Aikīn, Filip rīhekīnter məriwək māmṽən. Məm yamehuə kīrik kape pianehuə kape nəmə Itiopia, nhagin a Kandas. Kwən a in Yunik* kīrik; in ramarha huvə tuk mane kape pianehuə ai. In ruavən ta apa Jerusalem mīnəhuak. ²⁸ Rīmavən məhuak-ta apa Jerusalem, mīrerīg mīnamṽən apa iman ikīn. Māmkwətə ye nar kīrik kamni kīmə “kat” yame hos ravi. Māmkwətə māməvheikīn nəkwəkwə yame Profet Aesea rīmīrai. ²⁹ Kīni Nanmīn Rhakə ruvən ye Filip mīmə, “Takvən məriwək ipakə tuk kat a.”

³⁰ Məkneikīn, Filip raiyu mīvən ipakə tukun, kīni məm kwən a raməvheikīn nəkwəkwə yame Profet Aesea rīmīrai. Kīni Filip raiyoh-pən in mīmə, “Yamehuə. ?Nakīrkun nīprai nəgkiarīen e nakaməvheikīn uə nīkam?”

³¹ Kīni yamehuə a rīmə, “Tukmə yermamə kīrik rhoprai-pə kīmi yo, jakīrkun.” Kīni raiyoh-pən Filip mə tukrat-pən ye kat məkwətə iriu min. ³² Nəgkiarīen ye Nəkwəkwə kape Kughen yame kwən a raməvheikīn māmni mīmə, “In rəmhen kīn sipsip kīrik, kīmīrəh khopni.

* 8:27: “Yunik” in yamehuə kīrik, kīmnərai rəmhen kīn pukəh kərai; tamə ror wok ipakə tuk kwīn, məm, morkeikei, moriah in.

Məmhən kın kwaji sipsip əmə kırık yame rapəh nasəkien nıpıg kımınəkis nımırın Mərig in rapəh nəgkiarieren.

³³ Kımınor naurısien kım in, kıvəhsi-pən narpınien kırık kımın yame rıpəh natuatukien. Kafan kwajikovə rırkək, mərig in ai kıvəhsi-ta nımraghien kafan ye tokrei tanə e.” (*Aesea 53:7-8*)

³⁴ Kını yamehuə a raiyoh Filip mə, “? Profet e raməvsao kın pa nhagın? ? Raməvsao atuk kın in, uə raməvsao kın yermamə pısın kırık?” ³⁵ Kını Filip rımırıkakun ye nəgkiarieren kırıkianə əmə yame rınaməvheikın mınamni-pən Nəgkiarieren Huvə kape Yesu kımın.

³⁶ Iriu kwəri swatuk a, mırəuə mwəm nu kırık, kını yamehuə a rını-pən tuk Filip mımə, “Əm-ru nu apa. ?To nakor baptaes irak eikın e uə nıkam?”

³⁷ Kını Filip rını-pən tukun mımə, “Tukmə nakhatətə ye Yesu, yerkim m-fam, nakırkun norien baptaes.”

Kını in rını-pən tuk Filip mımə, “Yo yakamni nəfrakisien ye Yesu mə In Ji Kughen.”

³⁸ Məkneikın rını-əhu kat a, kını mweiwaiyu iriu Filip, kını Filip ror baptaes iran. ³⁹ Kweiwaiyu mwərer mın ye tame nu, məkneikın Nanmın kape Kughen rıvəh-si ta Filip kını yamehuə a rıpəh mın nəmıen, marar aikın a, məri swatuk mamvən, rıkın ragien.

⁴⁰ Mərig Filip rakur məm ramərer apa yerkwənu a Asdod. Kını mıvən apa yerkwənu mınə mamni-

ərhav Nəgkiarien Huvə kape Yesu, mivən mivən meriaji-pən apa Sisaria.

9

Sol rimnamvən apa Damaskes məm Yesu ye swatuk

¹ Ye nipiḡ a, Sol rimnamni has hanə narmamə kape Yesu minə mə tukraməkeikei mhopni əriə. Marar, mivən məm hae pris ² maiyoh-pən in mə tukrirai nəkwəkwə kirik rivən kimi nəmə Isrel apa Damaskes, mīmə tukmə ruvən aikin məm narmamə kisəri-pən Swatuk kape Yesu, nar apnapig narman uə nipiraovin, tukriraptərəkən əriə, mipik əriə mhauə apa Jerusalem. ³ Nipiḡ Sol ruavən ipakə tuk Damaskes, taktəkun əmə rəm nikhakien risipən ye napuə məsia-pen in. ⁴ In rimamir, mərig nəgkiarien kirik ramni mīmə, “!Sol! !Sol! ?Rhawor nakamor ahah pə məkneikin kimi Yo?”

⁵ Kini Sol rini-pən tukun mīmə, “Yermaru. ?Ik pa en?” Kini In rini-pən tukun mə, “Yo Yesu e, yame ik nakamor ahah pə kimi Yo. ⁶ Mərig takhekimter, mivən apa yerkwanu. Aikin en, tukni-pre tuk ik mə takhawor-pən iran mine.”

⁷ Narmamə yamə mine kamhakwasig kin Sol kasərer, kisakur pik, misapnapig meinai kisərig pawk nəgkiarien a, mərig khapəh nisəmien yermamə kirik. ⁸ Kini Sol rhekimter min, mərha, məm ripəh nəmien nar. Ror pən khavəh kwermən mhakir in mhavən apa Damaskes. ⁹ Kini raməmir nipiḡ kisisə, nimirin ripəh narhayen, mipəh nəviginien, kini mipəh ninimien nar kirik.

¹⁰ Kini yermamə kirik kape Yesu ramarə apa Damaskes, nhagin e Ananaeas. Yesu Yermaru rimnokrən kin ye nəmərəhavyen kirik mīmə, “Ananaeas.” Kini Ananaeas rimə, “O-o, Yermaru.”

¹¹ Kini Yesu Yermaru rini-pən tukun mīmə, “Takəri-pən swatuk a kamni kīmə ‘Ratuatuk’ mivən mauru-pən imei Judas maiyoh kin yemə Tasas kirik nhagin e Sol. Taktəkun ai in raməhuak.

¹² In rimnəm nəmərəhavyen kirik məm mīmə ik nakvən ye nəkwai nimə a mamərəhu-pən kwermim iran mə nimrin tukrihuvə min.”

¹³ Kini Ananaeas rini-pən tukun mīmə, “Yermaru. Narmamə khapsaah kwəsəvsao-ta kimi yo kin kwən en. Mamhani-ərhav norien has kafan yame in ramor-pən kimi narmamə yamə mine kashatətə iram apa Jerusalem. ¹⁴ Kini in ruauə ta eikin e, jif pris minə kwəseighan-ta kin mə in tukriaptərək in narmamə minə e kasəhuak kimik.”

¹⁵ Mərig Yesu Yermaru rini-pən tukun mīmə, “Yuvən. Yo yakwirpen ta in mə in tukri-ərhav nhagik kimi narmamə ye tanə pisin pisin minə, mine namehuə minə, mine nəmə Isrel min.

¹⁶ Kini Yo jakpihajoun in mə tukraməkeikei mivəh nəməhəyen tuk nhagik.”

¹⁷ Məkneikin, Ananaeas rivən ye nəkwai nimə a. Mərəhu-pən kwermim ye Sol mīmə, “Piak Sol, Yesu Yermaru rimnher-pə kin yo eikin e mə jakuə mor huvə min nimrim, kini pəh Nanmin Rhakə rukwar iram. In e Yesu yame In rimitərhav-pə tuk ik ye swatuk nipig nimnamuə eikin e.” ¹⁸ Taktəkun əmə, nar kirik rəmhen kin nirigəvi kəmam rier ta ye

nimri Sol, kini in rarha min mam nar. Kini ye nipig a kor min baptaes iran. ¹⁹ Kini mavigin ta, mara mivah min nasaninien.

Sol ramni-erhav Nagkiarien Huvə kape Kughen apa Damaskes

Kini Sol rare min nipig tiksın apa Damaskes iria narmama kape Yesu minə. ²⁰ Kini nipig ruauə Damaskes, mivən ye nimə kape nofuginien kape namə Isrel, mamni-erhav mə Yesu in Ji Kughen. ²¹ Aikin, narmama kisərig kisakur pik kin mhamə, “Ah. ?Rhawor? Kwən a in apa kupən in rimnamuh namə Jerusalem yamə mine kamhani nəfrakisien ye Yesu. Khamə ta mə ramuə min eikin e mə tukripik narmama kape Yesu minə, mivən kimi jif pris.”

²² Mərig nəgkiarien kape Sol ramhaktə mamskai mapita nəgkiarien kape namə Isrel. Mamhajoun huvə mə Yesu in Kristo yame Kughen rimirpen.

²³ Sol ramni-erhav Yesu, namə Isrel kamharai mhun nəgkiarien mə tukshopni in, ²⁴ mərig Sol ruirkun ta nərigien kapəria. Nipig fam, yenpig-yenpig yenaiyu, iria kimisərer əswasig ye kwəruə ye yerkwanu ai, mə tukshopni Sol. ²⁵ Mərig yenaiyu kirik, narmama kape Sol minə khakir in mhavən mhavai-pən in ye nitip ehuə kirik, mharuk-pən nəərəus iran, mhavi reiwaiyu ye nikar kəupə ye yerkwanu a, kini Sol rap mamvən.

Sol rimavən apa Jerusalem

²⁶ Sol rap mivən apa Jerusalem, mamarkut mə tukrikwasig kin narmama kape Yesu minə. Mərig

rikiriə rimməsik mə rameikuə irəriə mə in yermamə kape Yesu, kini kimnhagin kin. ²⁷ Kini kwən kirik, nhagin e Banabas, ruə masitu iran, mikir in mivən mwəm aposol minə. Mini-pən tuk əriə mə Sol rimməm Yesu Yermaru ye swatuk rəgkiar kimin. Kini Banabas rini-ərhav mimə Sol rimpəh niginien tuk nini-ərhavyen nhag Yesu apa Damaskes. ²⁸ Kini Sol rimmamarə iriə miriə mamvən yerkwanu minə ye Jerusalem mamətgha kin nini-ərhavyen nhag Yesu. ²⁹ Kini maməgkiar kimi nəmə Isrel yamə mine kamhani nəgkiarien kape nəmə Gris, kini masotgoh; kini iriə khamə tukhauh in mishopni. ³⁰ Nipig in minə tiksın kisərig, khakir Sol misəsok pirə mhavən apa yerkwanu kirik nhagin e Sisaria, misher-pən kin mə tukrivən isok apa yerkwanu a Tasas.

³¹ Kwasig ikin, nəməhuak minə fam rarkurao ikin minə Judia mine Galili mine Sameria, kasarə ye nəmərinuyen. Kini Nanmin Rhakə rama-situ irəriə, mamor əriə kamhaskai, mamor əriə kamhapsaah. Kini iriə kamhasiai Yesu Yermaru.

Pita rimmor huvə nihu kwən kirik nhagin e Aeneas

³² Mərig Pita rimməriwək mamvən ikin minə; nipig kirik rivən mamarha-pən kin nəməhuak minə apa Lida. ³³ Aikin a, rimməm yermamə kirik nikarin rimhə. Kwən a reinein nəriwəkien. In rimməpir əmə meriaji newk eit. Kwən ai nhagin e Aeneas. ³⁴ Kini Pita rini-pən tukun mimə, “Aeneas. Taktəkun ai, Yesu Kristo tukror huvə min nipram, ik takhuvə min. Takhekimter mərpəvin-ərpəvin

kafam nımakuə məriwək mamvən.” Taktəkun əmə Aeneas rhekimter. ³⁵ Kini nəmə Lida mine Saron kisəm in, kisərar ye nərigien kapəriə mamhak-wasig kin Yesu Yermaru.

Pita rīvəh mīragh pian a Dokas

³⁶ Yerkwanu a Jopa, piraovın kirik aikin ramni nəfrakisien ye Yesu, nhagin e Tabita Dokas.* Pian a, nıpiğ fam ramor nar huvə, masitu ye yavən hah minə. ³⁷ Nıpiğ a, rımivəh nımhəyen kirik, kini mımhə. Kəkwi, kor huvə nıpran kərəh kərəhu-pən ye nımə ye kwənmhan apa yerpirig əgkəp. ³⁸ İkin a Jopa ipakə əmə tuk Lida, ror pən, nıpiğ narmamə kape Yesu minə apa Jopa kisərig mə Pita raməmır apa Lida, kisher-pən kin yermamə kiraru kiravən mwəm in. Miweikeikei kimin mırəmə, “Əriwak aihuua muə.”

³⁹ Kini Pita rarar mıkwasig kin əriu. Kini rīvən mıtərhav-pən tuk əriə, khakir in mışaktə mhavən ye kwənmhaan apa yerpirig əgkəp. Kini nıpiahuaru minə khamhə-tan kin əriə, iriə fam khauə, misərer rao rao kin. Misasək, mışajoun Pita kin neipən yame Dokas rımijir nıpiğ rımnamragh.

⁴⁰ Kini Pita rher-ərhav kin əriə, kini mənımkur məhuak. Mıwag-pən məm pian ai ruamhə ta mını-pən tukun mə, “Tabita, hekimter.” Məkneikin pian ai rarha-pən məm Pita, kini mhekimter məkwətə.

⁴¹ Kini Pita rasitu iran mivi haktə in, ai rərer. Kini Pita rokrən kin narmamə yamə mine kamhani nəfrakisien ye Yesu mine nıpiahuaru yamə mine

* **9:36:** Nhag pian a, ye nəgkiarien kape nəmə Gris ramni “Dokas,” ye nəgkiarien kape nəmə Isrel, ramni “Tabita.” Nıpran ramni nar mīragh huvə kirik kamni kimə “dia.”

khamhə-tan kɪn əriə khauə, kini rhajoun əriə kɪn pian a mə ruəmragh mɪn. ⁴² Kini nəvsaoyen kɪn norien a rarkurao fam ye Jopa. Kini narmamə khapsaah khauə mishatətə ye Yesu Yermaru. ⁴³ Kini Pita rarə mɪn apa Jopa ror tu, iriu yermamə kɪrik nhagin e Saemon, yame kafan e wok in ramor apnəpeinə ye tiki kau mə tukjir kor narimnar kɪn.

10

Kughen rɪmnəgkiar kimi Konilias

¹ Yermamə kɪrik, nhagin e Konilias, ramarə apa Sisaria. In yamehuə kɪrik kape mobael mɪnə kamni kimə “Mobael kape Itali.” ² In mɪne kafan mɪnə iriə kamhasiai pɪk Kughen kape nəmə Isrel. Kini in mɪvəhsi-pən mane ehuə kimi yavən hah mɪnə. Kini nɪpɪg m-fam, raməhuak kimi Kughen. ³ Nɪpɪg kɪrik, ipakə tuk tri klok yenaiyu, ye nɪpɪg atuatur kape nəhuakien, rɪmnəm nəmrərhavyen kɪrik, məm huvə mə agelo kɪrik kape Kughen rɪmauə tukun mɪmə, “!Konilias!”

⁴ Kini Konilias rɪgɪn pɪk marha-əterik iran, mɪni-pən tukun mɪmə, “Ǝwəh, Yermaru. ?Rhawor?”

Kini agelo a rɪni-pən tukun mɪmə, “Kughen rɪnərig ta nəhuakien kafam. Mɪnəm ta norien mɪnə kafam, mə ik nɪmnasitu ye yavən hah mɪnə. Kini In ramərig ik. ⁵ Taktəkun ai, ik takher-pən kɪn narmamə tɪksɪn khavən apa yerkwanu a Jopa, mhakir yermamə kɪrik mhauə ikɪn e. Yermamə a, nhagin əgkəp e Saemon Pita. ⁶ In ramarə iriu yermamə kɪrik nhagin e Saemon yame in yermamə kape norien narimnar kɪn tiki kau. Nɪmə kafan ramərer ye nɪkar-kar tahik.”

7 Kīni agelo a rægkiar fam, mapta iran. Mækneikīn Konilias rokræn kīn kafan yasitu mir kīraru mīne mobael kīrik yame ramsiai Kughen kape nēmā Isrel, mamasitu mīn iran, mē irisīr tukrhuā mīrhām. 8 In rhoprai-pæn nāmērāhavyen a kīmi ārīsīr. Kīni mher-pæn kīn ārīsīr kīrhivæn apa Jopa.

Pita mīn rām nāmērāhavyen kīrik

9 Kēni rækwamīr kīn, yerkwēiha, nīpig kwērā misīr a karhāriwak hanā marhivæn ye swatuk, ipakā əmā krhītārhav-pæn apa Jopa, kīni Pita rhaktā mīvæn apa ye tokrei nīmā mē tukrēhuak.

10 Mamēhuak mamvæn, mīnāmkerāv pik. Kīni nīpig kamavaan hanā nan, in rām nāmērāhavyen kīrik. 11 Mēm mē napuā rīmnekweg. Rām nar kīrik rāmhen kīn tapolen ehūā rameiwaiyu-pā ye tokrei tanā; kavi rameiwaiyu ye nīkarīn mīnā.

12 Kīni nar mīragh mīnā pīsīn pīsīn kape tokrei tanā kasērēr-pæn ye tapolen a: yamā mīne kaserko, mīne yamā mīne kasāriwāk, mīne man mīnā pīsīn pīsīn. 13 Kīni rārig nægkiarīen kīrik ramni mīmā, “Pita. Hekīmter, muh nar mīragh mīnā a kīrik mæn.”

14 Kīni Pita rīni-pæn tukun mīmā, “Yermaru. ! Yakapāh! To yakpāh nānien narīmnar mīnā e yame rāmkiimik ye nīmrim.”

15 Kīni mārīg nægkiarīen a rīmā, “Takpāh nīniyen mē nar kīrik rāmkiimik yame Yo, Kughen, yakamni mē rhuvā əmā, rīpāh nāmkiimikien.”

¹⁶ Kimiwəgkiar tuk narimnar minə a m-kisisər; kwasig ikin, kirəhsi-ta tapolen a, rhaktə mivən ye neai.

Yermamə kisisər kape Konilias kirhivən mirhəm

Pita

¹⁷ Kini Pita ramarkut hanə mə tikrirkun nıprai nəmərəhavyen yame in rimnəm, mərig kwərə misir yamə misir e Konilias rimnher-pən kin ərisir, kirhuə. Mirhaiyoh kin nimə kape Saemon, mirhuə, mirhəm. Kini marhərer ye kwəruə ye nimə kafan.

¹⁸ Kini mirhokrən mirhimə, “!Ei! ?Yermamə kirik eikin e nhagin e Saemon Pita uə?”

¹⁹ Kini Pita ramətərig hanə kin nıprai nəmərəhavyen kafan, mərig Nanmin Rhakə rini-pən tukun mimə, “!Ei! Ərig-ru. Kwərə misir kisisər e karharha kin ik. ²⁰ Hekimter, meiwaiyu mivən məm ərisir. Mərig rikim tukripəh nəsikien mə to nakpəh nikwasigien kin ərisir, mərig in ai Yo e yimnher-pə kin ərisir mə tukrhurə.”

²¹ Məkneikin Pita reiwaiyu mivən mini-pən tuk ərisir mə, “Yo e yermamə yame kimsir nakarharhakin. ?Nakrhimə rhawor?”

²² Kini kirhimə, “Yamehuə kirik kape mobael, nhagin e Konilias, rimnher-pə kin əmasir. In yemə atuatur kirik; ramsiai Kughen kape nəmə Isrel. Kini nəmə Isrel kharkun mə in ror məkna. Agelo kirik kape Kughen ruə mini-pən tukun mə tukrokrən kin ik, takvən apa iman yerkwanu. Pəh in rərig nəgkiarien kafam.” ²³ Məkneikin Pita rikir ərisir mhavən ye nəkwai nimə. Yenaiyu, kisapir aikin.

Pita rivən məm Konilias mhoprai nıprai nəmərəhavyen kafan

Kəni rikwamer kɪn, Pita rarar mɪkwasiɡ kɪn kwərə misir a. Kini nəməhuak minə min tiksɪn ye yerkwanu a Jopa, khakwasig min kɪn. ²⁴ Kəni rikwamer min kɪn, rɪvən mɪtərhav pən yerkwanu a Sisaria. Kini aikɪn a, Konilias mine kafan minə, mine kafan narmamə yamə mine in rɪmnokrən kɪn əriə, kaseito kɪn Pita. ²⁵ Nɪpɪɡ Pita rɪmavən yerkwanu kape Konilias, Konilias ruə mənɪmkur ye nihu Pita mɪvəhsi-pən nisaiyen kɪmin. ²⁶ Məriɡ Pita rɪvəh-si haktə min in, mɪni-pən tukun mɪmə, “Hekimter. Yo min yo yermamə əmə.”

²⁷ Kwəɡkiar, mɪravən apa imə, kini Pita rəm mə narmamə khapsaah kwənhauə ta aikɪn. ²⁸ Kini Pita rɪni-pən tuk əriə mɪmə, “Kimiə m-fam nakharkun huvə mə natuakəmien kapəmawə ramni-əhu mə nəmə Isrel tukhapəh nhavəniyen ye nəkwai nimə yamə mine pəh nien mə kwənərəus kape nəmə Isrel kini mhapəh nisəriwak-kwisien. Məriɡ Kughen rɪmnhajoun yo mə jakpəh nɪniyen mə narmamə tiksɪn kisəmkimik ye nɪmrɪn uə kisahas. ²⁹ Ror pən, nɪpɪɡ naksokrən kɪn yo mə jakuə eikɪn e, yakpəh nɪpəhyen, yakarar əmə mamuə. Məriɡ yakmə jakaiyoh əmiə mɪmə, “? Kimiə nɪmisokrən kɪn yo tuk naha?” ”

³⁰ Kini Konilias rɪni-pən tukun mɪmə, “Nɪpɪɡ kisəsər ruə mɪvən,* ye tri klok yenaiyu, ror məkneikɪn taktəkun, yo yimnaməhuak ye nəkwai nimə kafak. Taktəkun əmə yermamə kɪrik yame

10:26: Wok 14:13-15; Rev 19:10 * **10:30:** Nɪpɪɡ nəmə Isrel kasəvheikɪn nɪpɪɡ minə, ror pisɪn ye norien yame nəmə Vanuatu kasəvheikɪn nɪpɪɡ minə. Nar Isrel kisəvhueikɪn nɪpɪɡ minə a mhamə “nɪpɪɡ kuas,” məriɡ tukmə nəmə Vanuatu kimisəvheikɪn nɪpɪɡ minə a, tukhani mhamə, “nɪpɪɡ kisəsər.”

kafan neipən raməsiə, rimatərhav-pə, mərər ye nīmrik. ³¹ Mini-pə tuk yo mīmə, ‘Konilias. Kughen rinərig ta nəhuakien kafam. Rimnəm ta norien minə kafam, mə ik nīmnasitu ye yavən hah minə. ³² Taktəkun ai, ik takher-pən kin narmamə tiksın khavən apa yerkwanu a Jopa, mhakir yermamə kirik mhauə eikin e. Yermamə a, nhagin əgkəp e Saemon Pita. In ramarə iriu yermamə kirik nhagin e Saemon yame kafan e wok nor-apnəpəneiyen ye tiki kau tuk nijirien mor narimnar kin. Nimə kafan ramərər ye nikar-kar tahik.’ ³³ Ror pən taktəkun əmə yimnher-pre kin kwərə misir e, mə tukrhikir ik mirhuə. Kini rhuvə pik mə nakuauə. Taktəkun ai kimawə fam yaksərər ye nīmri Kughen, mamhawhin əmə mə jaksərig naha nəgkiarien yame Kughen rimivəhsi-pre kim ik mə ik takni tuk əmawə.”

Pita ramni-ərhav mə Kughen rimirpen narmamə ye kantri pisin minə fam mə tukhauə mharkun In

³⁴ Kini Pita raməgkiar mamni mīmə, “Taktəkun yakwirkun mə Kughen ramor rəm nəmhen kimi nəmə kantri pisin minə fam, ³⁵ kini rikin ragien tuk narmamə ikin minə fam yamə mine kamhasiai In, kini misor nar yame ratuatuk.

³⁶ “Kimiə nakwənharkun ta nəgkiarien yame Kughen rimivəhsi-pən kimi nəmə Isrel. Nəgkiarien Huvə a ramni-ərhav mə narmamə tukhavəh nəmərinuyen tuk nhatətəyen ye Yesu Kristo, yame In Yermaru kape narmamə minə fam. ³⁷ Kini kimiə nakharkun narimnar yame rimatərhav-pə e Judia. Jon Baptaes rimini-ərhav baptaes, kwasig

ikin, narimnar minə a ripirikakun. ³⁸ Rəmhen kin Kughen rimnher-pə kin Nanmin Rhakə kimi Yesu, miyəhsi-pən nəsaninien kimin. Kini ai, Yesu rimnarkurao, mamor huvə pən kimi narmamə. Kini narmamə yamə mine kasəmır ye kwermi Setan, Yesu rivəh-si ta əriə, mor huvə əriə, meinai Kughen ramarə iran.

³⁹ “Kini kimawə yimisəm narimnar yame rimnor apa Jerusalem mine yerkwanu minə tiksın apa Judia. Kini yimisəm min mə kimisarkwətərəkın-pən In ye nai kamarkwao-kin, kini rimhə. ⁴⁰ Mərig ye nipig yame ror kisisər kin, Kughen rimnor In rimragh min. Kini mor əpu In kimi narmamə mə tuksəm mə In rimimragh min. ⁴¹ Pəh nien mə narmamə minə fam kimsəm In, mərig narmamə əmə iriə e yame Kughen rimirpen ta əriə mə tuksəm. Kimawə e yimisəvigın mhanim kwis kimawə min nipig rimimragh min ye nimhəyen. ⁴² Kini Yesu a in a rimini-pə tuk əmawə mimə jakasəkeikei mhani-ərhav nhagin, mhani-ərhav mə Kughen rimivəh-si haktə In mə In tukrəkir narmamə yamə mine kamhamragh, mine yamə mine kwənhəmə ta. ⁴³ Kini profet minə kupən kimnhani ta In, mhamə narmamə minə fam yamə mine kashatətə ye Kughen, Kughen tukrivəh-si ta narpinien kape təvhagə hah kapəriə ye nhagin.”

Nanmin kape Kughen rimneiwaiyu ye narmamə minə

⁴⁴ Pita raməgkiar hanə, Nanmin Rhakə reiwaiyu ye narmamə yamə mine kasətərig kin in. ⁴⁵ Kini

10:37: Mat 4:12-17

10:41: Luk 24:42-43; Wok 1:8

10:42:

Wok 17:31; 1 Pita 4:5

10:43: Aes 53:5-6; Wok 2:38

10:44:

Wok 11:15; 15:8

nəmә Isrel yamә mine kamhani nəfakisien ye Yesu yamә mine kimnhatərhav apa Jopa iriә Pita, mhauә, misәм, kisakur pik mә Kughen rivəhsipən ta nihuvəyən a Nanmin Rhakә kimi narmamә yamә mine pəh nien mә nәмә Isrel. ⁴⁶ Kisakur pik kin meinai kimisərig narmamә minә a kasəgkiar ye nəgkiarien kape tanә pisin pisin minә, masəgnəgin Kughen.

Kini Pita rini-pən tuk әriә mimә, ⁴⁷ “Narmamә minә e kwənhavəh ta Nanmin kape Kughen rəmhen kin yame kitawә kimnhavəh. ?Pa nhagin tukrətapig kin әriә mimә tukhapəh nisorien baptaes ye nu?” ⁴⁸ Kini in rimә iriә tuksor baptaes ye nhag Yesu Kristo. Kini iriә kimisaiyoh-pən in mhamә in tukrarә kəskəh min iriә min.

11

Pita rimnəvsao kimi nəməhuak minә

¹ Kini aposol minә mine nəməhuak minә ye yerkwanu minә ye Judia kimisərig nəvsaoyen mә nәмә minә a pəh nien mә nәмә Isrel iriә min kamhani nəfrakisien ye nəgkiarien kape Kughen. ² Kini Pita rivhiak mivən Jerusalem, mərig nəməhuak yamә mine khani mhamә tukaməkeikei kivəh nao kimi narmamә, iriә kimnhani nikarin, ³ mhani mhamә, “?Rhawor e ik nimavən ye nimә kape nәмә kipəh nivəhyen nao kimi әriә, maməvigin kimiә miriә?”

⁴ Kini Pita rimnəvsao kimi әriә kin narimnar fam yame rimnəm apa Sisaria. ⁵ Mamni mimә, “Nipig yimnaməmir apa Jopa, maməhuak məm nəmrərhavyen kirik. Məm nar kirik rəmhen

kin tapolen rimneiwaiyu-pə ye tokrei tanə; kavi rameiwaiyu ye nikarin minə reiwaiyu ipakə tuk yo. ⁶ Yakarha-pən huvə a tapolen a, kini məm nar miragh minə pisin pisin kape tokrei tanə kasərer: yamə mine kaserko, masəriwək, mine man minə pisin pisin. ⁷ Kini yimnərig nəgkiarien kirik ramni mimə, ‘Pita. Hekimter, muh nar miragh minə a kirik mən.’ ⁸ Mərig yo yakmə, ‘Yermaru. ! Yakapəh! To yakpəh nənien narimnar minə e yamə mine kisəmkimik ye nimrim.’ ⁹ Kini yimnərig min nəgkiarien a risi-pən apa ye rao ye neai mimə, ‘Takpəh niniyen mə nar kirik rəmkimik yame Yo, Kughen, yakamni mə rhuvə əmə, ripəh nəmkimikien.’ ¹⁰ Yimawəgkiar tuk narimnar minə a m-kisisər; kwasig ikin, kirəh-si ta tapolen a, rhaktə mivən ye neai.

¹¹ “Ye nipig atuaturk əmə a, kwərə misir kisisər krhitərhav-pə ye nəkwai nimə yame yakasəmir ikin. Iriə apa Sisaria kimisher ta kin ərisir mə tukrhuə mirhikir yo mirhuvən apa Sisiria. ¹² Kini Nanmin kape Kughen rimini-pə tuk yo mimə, ‘Rikim tukripəh nəsikien mə to nakpəh nikwasigien kin ərisir.’ Kini piaturawə minə iriə sikis kimnhakwasig kin yo, mhavən, misauru-pən ye nəkwai nimə kape Konilias. ¹³ Kini in rini-pə tuk əmawə mə in rimnəm agelo kirik ruə marer ye nəkwai nimə kafan mini-pən tukun mimə, ‘Takher-pən kin narmamə tiksın khavən apa Jopa tuk kwən kirik yame nhagin əgkəp e Saemon Pita. ¹⁴ In tukrini-pre nəgkiarien kirik tuk əmiə, pəh Kughen tukrivəh miragh ik mine kafam narmamə

minə kin.’

¹⁵ “Kini nīpig yimisəgkiar hanə, Nanmīn kape Kughen rīmneiwaiyu ye nəmə tanə pīsīn pīsīn minə rəmhen kin yame rīmauə irətawə e nəmə Isrel kupən. ¹⁶ Kini rīkik raməsīk nəgkiarien kape Yermaru kapətawə yame rīmīni kupən mīmə, ‘Jon rīmnor baptaes irəmiə kin nu; mərīg tukrīpəh norien tu, Kughen tukror baptaes irəmiə kin Nanmīn Rhakə.’ ¹⁷ Kini tukmə Kughen rīvəhsipən nīhuvəyən a Nanmīn Rhakə kimi nəmə tanə pīsīn pīsīn minə rəmhen kin yame rīmivəhsipə kimi ətawə nīpig kītawə kīmnhani nəfrakisien ye Yermaru Yesu Kristo, rhuvə əmə. Yo yermamə əmə, to yakpəh nīni-əhuyen Kughen tuk naha nhagin yame In rorkeikei mə tukror mīn kimi nəmə tanə pīsīn pīsīn minə.”

¹⁸ Nīpig iriə kīsərig nəgkiarien a kape Pita, kīsapnāpig. Mīsəgnəgīn Kughen, mhani mhamə, “Tukmə ror Kughen rīmnor ta swatuk tuk narmamə yamə mīne pəh nien mə nəmə Isrel, iriə mīn kharkun nīsararien ye nərigien kapəriə tuk təvhagə hah kapəriə, pəh Kughen tukrīvəh mīragh əriə.”

Niməhuak apa Antiok

¹⁹ Kini mərīg, kupən, nīpig Sol mīne in minə tīksīn kīmīshopni Steven, mīsarar masor-ahas-pən mīn kimi narmamə yamə mīne kīshatətə ye Yesu, kīsap, mhavən isok. Iriə tīksīn kīsap mhavən apa Fonisia, tīksīn apa Saepras, kini tīksīn khauə apa Antiok. Kini mamhani-ərhav Nəgkiarien Huvə

11:14: Wok 16:31

11:15: Wok 10:9-48

11:15: Wok 2:4

11:16: Wok 1:5

11:18: Wok 13:48; 14:27

kape Yesu. Kini mærig kasægkiar æmæ kimi næmæ Isrel. ²⁰ Mærig tiksîn, iriæ næmæ Sæpras, mine Saerin, kimmhauæ apa Antiok, kini mamhani-ærhav min Nægkiarien Huvæ kape Yesu Yermaru tuk næmæ Gris. ²¹ Kini Kughen rimnasitu iræriæ, narmamæ khapsaah kisasar ye nærigien kapæriæ, mamhani næfrakisien ye Yesu.

²² Næmæhuak minæ apa Jerusalem kimisærig nævsaoyen kin, kini kisher-pæ kin yermamæ kirik nhagin e Banabas ruæ e Antiok. ²³ Banabas ruæ mitærhav-pæ, mæm mæ Kughen ruivæhsi-pæn ta nihuvæyen kimi næmæ aikin, kini Banabas, rikin ragien pik. Mamor kwirig kimi æriæ mæ tukasækeikei mhavæh tim tim Yesu Yermaru yerkiæ m-fam. ²⁴ Banabas in yemæ huvæ kirik. Nanmin kape Kughen rukwar iran. Kini nhatætæyen kafan riskai. In ravi narmamæ khapsaah kamhakwasig kin Yesu Yermaru.

²⁵ Kini kwasig ikin, Banabas rivæn apa Tasas mamarha-kin Sol. ²⁶ Nipig rimnæm Sol, rikir, iriu miravæn apa Antiok mwaræ apaikin kape newk kirikianæ. Mwofugin iriæ næmæhuak minæ aikin, mawævæhwag kimi narmamæ khapsaah. Ikin a Antiok, kimirikakun kini narmamæ kape Yesu Kristo minæ kimæ, “Kristin.”

²⁷ Ye nipig a, profet minæ tiksîn khatærhav a Jerusalem mhaviræ mhavæn Antiok. ²⁸ Iriæ kirik, nhagin e Akabus, Nanmin Rhakæ ramaræ iran, rimirkun mækupæn mimæ sweiwei ehua kirik tukruh narmamæ m-fam. (Kini profesi e rimauæ minor næfrakisien kin ye nipig yame Klodias

rimnamehuə ye nəmə Rom). ²⁹ Kini narmamə kape Yesu minə apa Antiok kimisorkeikei mə tuk-sasitu ye narmamə kape Yesu minə apa Judia, misher-pən kin mane kirikianə kirikianə yame rat-
uatuk ye nirkunien kapəriə. ³⁰ Kisor məknakin, misərəhu-pən mane a ye kwermi Banabas mine Sol mə tukravən mwərəhu-pən ye kwermi elda minə ye niməhuak apa Jerusalem.

12

Kughen rimirəhsi-ərav Pita ye kalabus

¹ Ye nipig a, king kape nəmə Rom, nhagin e Herod*, rimiraptərəkin nəməhuak minə tiksın mimə tukruh əriə. ² Mini-pən tuk kafan narmamə minə mə tukhavən mharaptərəkin Jemes, piau Jon, misərəru-ta kapən kapə. ³ Kini rimnhopni-ta Jemes məm mə nəmə Isrel, rikiriə ragien tukun, rarə mini-pən min tuk kafan narmamə minə mə tukharaptərəkin min Pita. Kiraptərəkin Pita ye nipig kape nəviginien ehuə e kamni kimə “Nənien Bred yame yis rirkək iran.” ⁴ Kharaptərəkin Pita, mhrəhsi-pən ye kalabus. Kini Herod rimini mə mobael 16 tuksərer əswasig kin, kuas kuas ye aoa minə fam, yenpig mine yeraan. Herod rikin raməsik mimə nipig nəviginien ehuə tukror infamien, in tukrikir Pita muə ramərer ye nimri mirh. ⁵ Mərig nipig Pita raməmir hanə ye kalabus, nəməhuak minə kasəhuak əusik-əusik tukun.

⁶ Kini tikəni rəkwamir kin, Herod rimə ta mə tukrərip Pita ye nimri mirh. Mərig yenpig, Pita

11:28: Wok 21:10 11:30: Wok 12:25 * 12:1: King e nhagin e Herod Agripa. Pəh nien mə Herod Antipas.

raməmir ye kalabus mamapir ye kwerkwān ye mobael mir kiraru. Karkwəji in kin jen kiraru: kirik ramaker-pən ye kwermi mobael kirik, kirik ramaker-pən ye kirik. Kini mobael kiraru kawarer ye kwəruə mawarha tukun. ⁷ Taktəkun əmə, agelo kape Kughen ritirhav-pə tukun. Kini məsiə rakhak ye nəkwai kalabus. Kini agelo a rinhai kwerkwai Pita mīmə, “Ei. ! Ǝrer aihuaa!” Taktəkun əmə jen mir yame e kawaker-pən ye kwermi Pita kimiraier-ta atuk.

⁸ Kini agelo ai rini-pən tukun mīmə, “Vəhsi-pən kafam sot mine sandel.” Kini Pita ror nar yame agelo rimini. Kini agelo a rini-pən tukun mə, “Takvəhsi-pən kafam kot, mikwasig kin yo.”

⁹ Kini Pita rikwasig kin, miratərhav ye nəkwai kalabus. Mərig in ripəh nirkunien mə nar yame agelo a ramor iran ror nəfrakisien kin; rikin rəsik mə ta mə in raməmrərhav əmə. ¹⁰ Kini iriu kirauə mwapita mobael yame ramərer əkupən mamarha, kini mirauə mwapita yame ror kiraru kin. Kwasig ikin, kirauə miratərhav-pə ye kwəruə yame kimnor kin aean. Kwəruə a kamtərhav-pən ikin, kamavən Jerusalem. Kini ye nipig a, kwəruə ai rəhitə atuk, kini iriu kiratərhav. Mawəriwak ye swatuk miravən. Taktəkun əmə agelo ai rəta ye Pita mamvən.

¹¹ Məkneikin, Pita, rikin rarə, kini rimə, “Ei. Yakəm yakirkun mə nar e in ror nəfrakisien kin. Yesu Yermaru rimnher-pə kin agelo kafan mə tikrərəh-si ta yo ye kwermi King Herod mine narimnar minə yame nəmə Isrel khamə taksor irak.”

12 Pita rəm rirkun mə Kughen ruirisin in, taktəkun əmə, rīvən imei Meri, nisin Jon Mak. Narmamə khapsaah kwənhauə ta ye nəkwai nimə a masəhuak. 13 Kini Pita rəsik-əsik tapig ye nimə a. Kini yasitu kirik, nhagin e Roda, ruə mə tukrəhitə. 14 Kini in mərig riki Pita, ruirkun mə Pita a; kini rikin ragien pik tukun, kini mərugin nəhitəyen, kini maiyu əmə mivən mini-əsah-pən iran mimə, “!Ei! Narimnə əpə. Pita ramərer ye kwəruə apa iruə.”

15 Kini iriə khani-pən tukun mhamə, “Nikam. Nakeno-eno.”

Kini raməkeikei mamni mimə, “Nikam. Yo yakamni əfrakis.”

Kini iriə khani-pən tukun mhamə, “Nikam. ? Tukmə ror agelo əmə kafan uə?”

16 Mərig Pita ramərer hanə iruə maməsik-əsik tapig. Kini iriə khavən misəhitə, misəm in, kisakur kin. 17 Kini Pita rimini-əhu əriə mə tukhapim. Kini maməvsao kin Yesu Yermaru rimivəhsi-ərhav in ye kalabus. Kini mimə, “Taksəvsao kin kimi Jemes† mine kitawə minə tiksın.” Rəgkiar ta kini map.

18 Kəni rikwamer kin, yenpig-yenpig, mobael yamə mine kasarha tuk Pita ye kalabus kasaiyoh-aiyoh əriə minə kin, mərig kiseinein mə naha nhagin rimnor Pita. 19 Kini King Herod rini-pən tuk əriə mə tukhavən misarhakın Pita; mərig khapəh nisəmien. Kini ai, King Herod rərip mobael minə a ye nimri mirh, mivəhsi-pən narpinien kimi əriə mə tukasəkeikei mhamhə.

† 12:17: Jemes e ror pisin ye Aposol Jemes yame King Herod rimnhopni kupan (ye Wok 12:2). 12:18: Wok 5:22-24

Kughen rīvāhsi-pən narpinien kimi yermaru kape nāmā Rom, kini rīmha

Kwasig ikin, King Herod rīmatərhav Judia, māsok pirə, mivən apa kwənmhan kirik kamni kimə, Sisaria. ²⁰ Ye nīpīg a, narmamə ye taon mir e Taea mine Saedon kimisotgoh iriə min, kini rini-əhu nəviginien mə tukripəh nherpən-ien kin. Kini iriə kimisaiyoh nasituyen kin Blastus, yame in ramehuə ye nautə kape King Herod. Kimnhavi nərgien kafan mə tukrokrən kin Herod ruə, pəh kisərəhu nəmərinyuyen iriə min, mə tukrəta min ye nəviginien rīvən min kimi əriə.

²¹ Kini kwənhauə ye nīpīg yame Herod rīmini mə tukrəm əriə iran, kini rīvāhsi-pən neipən huvə kafan yame ramhajoun mə in ramarmaru; mivən məkwətə ye kwənmhan kape king, mivəhsi-pən nəgkiarien kafan kimi əriə. ²² Kini iriə kisokrən apomh mhamə, “Yermamə e raməgkiar, pəh nien mə yermamə əmə, mərig in kughen kirik.” ²³ Mərig Herod rīpəh nīvāhsi-haktəyen Kughen, məkneikin, Kughen rher-pə kin kafan agelo ror Herod rīmir. Kini wom minə kisən tīpeiwə iran, rīmha.

²⁴ Ye nīpīg a, nəgkiarien kape Kughen rarkurao. Narmamə khapsaah khani nəfrakisien iran.

²⁵ Kini Banabas mine Sol kwəgkiar fam apa Jerusalem, mirarerig-pə Antiok, mirəkir kwən kirik nhagin e Jon Mak irisir min.

13

Kughen rīmirpen Banabas mine Sol mə tukrəni-ərhav Nəgkiarien Huvə kape Kughen

¹ Ye niməhuak apa Antiok, profet minə mine nəmhajoun minə kasarə aikin. Iriə e: Banabas, mine Sol, mine Simeon (yame kamni kimə yemapig), mine Lusias yemə Saerin, mine Man-aen (apa kupan in yermamə kirik kape King Herod Antipas). ² Kasarə, kini nipig kirik, kisəpəh nəviginien masəhuak kimi Kughen. Kini Nanmin Rhakə ruə mini-pən tuk əriə mimə, “Yakorkeikei mə takhavəh-si haktə Banabas mine Sol pəh iriu tukwor nar yame yakamokrən kin əriu mə tukwor.” ³ Kimisor infamien ye nəhuakien mine nipəhyen nəviginien, kini misərəhu-pən kwermiriə ye kapəriu kapə tuk niwəhsihaktəyən əriu. Kini misher-pən kin əriu mə tukravən.

Banabas mine Sol kirani-ərhav Nəgkiarien Kape Kughen apa Saepras

⁴ Nanmin Rhakə rīvəhsihaktə-ta Banabas mine Sol, kini kwəsok pirə miravən apa Selusia, kini miwat-pən ye nəkwai rao ehuə kirik, miravən apa kwaji tanə kirik kamni kimə “Saepras.” ⁵ Miravən miratərhav-pən apa Saepras, miravən mirəvhiak apa yerkwanu kirik kamni kimə “Salamis.” Ikin aikin a, karəni-ərhav nəgkiarien kape Kughen ye nəkwai nimə kape nofuginien minə kape nəmə Isrel. Kini Jon Mak rimnasitu irəriu.

⁶ Kini irisir kirharkurao ye tanə a, mirhivən mirhatərhav-pən min yerkwanu a Pafos. Kini ikin aikin a, kirhəm kleva kirik, nhagin e Bajas. In yemə Isrel, yame in profet eikuə kirik. ⁷ Kleva a, in yasitu kirik kape gavman kape tanə a. Yamehuə a, nhagin e Sejas Polas, nirkunien

kafan rehuə. Kini in rokrən kin Banabas mīne Sol mə tukrauə mwəm in, meinai in rorkeikei mə tukrərig nəgkiarien kape Kughen. ⁸ Mərig kleva a, Bajisas, ramni hah Banabas mīne Sol. (Nhag kleva a, ye nəgkiarien kape nəmə Gris, kamni kimə “Elimas,” nīpran ramni mə “kleva.”) Ramarkut mə tukrukreikin nərigien kape yamehuə a, mə tukrīpəh nīniyen nəfrakisien ye Yesu. ⁹ Kini Sol, yame nhagin mīn kirik kamni kimə Pol,* Nanmīn kape Kughen ramarə iran. Rarha-pən məm kleva a Elimas, ¹⁰ mīni-pən tukun mīmə, “Ik kwajikovə atuatur kape Setan. Ik nakamni hah narīmnar fam yame rhuvə. Ik yermamə kape təvhagə hah mīne neikwəyen. Nīpig m-fam nakaukreikin swatur atuatur kape Kughen. ¹¹ Taktəkun əmə, kwermi Kughen tukrīrap ik, nīmrim tukrīpis. Takpəh nəmpipom-ien nīkhakien.”

Taktəkun əmə kleva ai rəm nətokien rəpignap muə muvrig əpis nīmrim. Kini in rīmnəriwək mamərav-ərhav əmə mamarkut mīmə yermamə kirik tikrīvəh kwermīn mīkir in. ¹² Kini gavman a rəm nar a rīmnor, rakur pik kin nəvhagien kape Pol mīne Banabas, kini mamni nəfrakisien ye nəgkiarien kape Yesu Yermaru.

Banabas mīne Pol kiravən apa Antiok

¹³ Kini Pol mīne in mīnə tiksin kimnhavən apa Pafos, mhavən ye rao ehua kirik, mhavən apa kwənmhan kirik kamni kimə Pamfilia. Mhavən

* **13:9:** Nhag e “Sol” in nəgkiarien kape nəmə Isrel; kini nhag e “Pol” in nəgkiarien kape nəmə Rom. Nīpig Sol rīmvən mor wok iriə nəmə Rom, maməri-pən narəyen kapəriə, mukreikin nhagin muə nəgkiarien kape nəmə Rom. **13:11:** Wok 9:8

mhavhiak ye yerkwanu kirik kamni kīmā Pega. Ikin aikin a, Jon Mak rimnəpəh əriə ikin mīrerig mamvən apa Jerusalem. ¹⁴ Kini iriə kisasar apa Pega, miseriwək mamhavən apa yerkwanu kirik kamni kīmā Antiok, apa Pisidia. Ye nīpig kape Sabat, khavən ye nəkwai niməhuak kape nəmā Isrel, misəkwətə. ¹⁵ Kəvheikin nəkwəkwə kape Loa kape Moses mine nəkwəkwə kape profet minə kupən, kini kwasig ikin, namehuə kape niməhuak minə kisaiyoh əriə mhamə, “Yo minə tiksīn. Tukmə kīmīə nakamhavəh nəgkiarīen kirik tuk nərip-tīm-tīmien nəmā iku, hani-ərhav.”

¹⁶ Kini Pol rheximter, mini-əhu əriə mə tukhapim, kini mīmā, “Nəmā Isrel, mine nəmā iku pīsīn pīsīn minə yamə mine nakhasiai Kughen kape nəmā Isrel, kīmīə fam taksətərig kīn nəgkiarīen kafak. ¹⁷ Kupən, Kughen kape nəmā Isrel rīmīrpen kaha kapəmawə minə, kini nīpig kīmīsarə rəmhen kīn yepsīpīs minə Ijip, Kughen rīvəh-si haktə əriə mor əriə khauə mhapsaah. Ye nəsanīnien ehuə kafan, In rīrəhsi-ta əriə ye kwermi nəmā Ijip. ¹⁸ Kini khavən misarə ye kwənmhan əkwak miseriaji newk foti, masor təvhagə hah; mərig Kughen rapəh nīpəhyen əriə. ¹⁹ In rīmnor narmamə minə kape nəmā Isrel kamhauh gavman minə kape tanə seven yamə mine kasarə ye tanə a Kenan; kini mīvəhsi-pən tanə a kapəriə kīmī rīpmawə minə, mə kapəriə. ²⁰ Narīmnar a rīmnor rīvəh nīpig rəmhen kīn newk 450.

“Kwasig ikin, Kughen rīvəh-si haktə namehuə

13:13: Wok 15:38
14:34; Dut 1:31-32

13:17: Eks 1:7; 6:6; 12:51
13:19: Dut 7:1; Jos 14:1

13:18: Nam

kapəriā minə mə tuksarmaru irəriā, mhauə miseriaji nīpig kape profet kirik nhagin e Samuel. ²¹ Nīpig a in a, kimisaiyoh Kughen mhamə iriə kisorkeikei mə tukhavəhsi-haktə king kirik kapəriā. Kini Kughen rīvəh-si haktə yermamə kirik nhagin e Sol, kwajikovə kape Kis. In kwənərəus kape Benjamin. Sol rimnehuə irəriā rəmhen kin king kapəriā kape newk foti. ²² Kini ai Kughen rirəhsi-əhu Sol, kini mivəhsi-haktə Deved mor king kin kapəriā. Kughen rəgnəgin King Deved mimə, ‘Yakəm yakirkun mə Deved e, kwajikovə kape Jese, norien kafan ratuatuk ye rikik. In yermamə kirik in ramor rikik.’ (1 Saml 13:13; 16:12)

²³ “Kini taktəkun ai, Kughen ruəvəh-si haktə mikip King Deved kirik, nhagin e Yesu, mə tukrivəh miragh narmamə, rəmhen kin yame Kughen rimirpen-ta kupan. ²⁴ Mərig kwasig ikin Yesu ruə mirikakun kafan wok, Jon Baptaes rimnamni-ərhav tuk nəmə Isrel mimə, ‘Taksarar ye nərigien kapəmiə tuk təvhagə hah kapəmiə, misor baptaes.’ ²⁵ Kini nīpig kape Jon Baptaes ruə ipakə tuk nərkinien kafan wok, kini rimini-pən tuk əriə mimə, ‘?Kimiə nakharkun mə yo pa? Pəh nien mə yo e yermamə Kughen rimini ta. Takasətərig kin yo. Yermamə kirik e ramuə, yo yakpəh nəmhenien mimə yo jakrisin ta nərəus ye kafan sandel.’†

²⁶ “Yo minə tiksın, kimia kwənərəus kape Ebrahim, mine kimia nəmə tanə pisin pisin

13:20: Jdg 2:16; 1 Saml 3:20 13:21: 1 Saml 8:5,19; 10:20-24

13:22: Sam 89:20 13:23: 2 Saml 7:12-16 13:24: Mat 3:1-2

† 13:25: Nəgkiarinen e kape Jon Baptaes raməmır ye Mak 1:7; Jon 1:20, 27.

minə e nakamhasiai Kughen kape nəmə Isrel. Kughen rimivəhsi-pə Nəgkiarien kape swatuk yame tukrivəh miragh narmamə iran. ²⁷ Nipig Yesu rimatərhav-pə əmə, nəmə Jerusalem mine namehuə kimiseinein mə In a In yermamə yame Kughen rimirpen. Kini miseinein nəgkiarien kape profet minə kupən yame kaməvheikin ye Sabat minə fam. Məkneikin, kimishopni Yesu rəri-pən nəgkiarien kape profet minə kupən. ²⁸ Kini iriə kharəh nisəm-pawk-ien mə In rimnor norien has kirik yame ratuatuk mə tukrimhə tukun, kini kisara; misəkeikei kimi Paelat, yamehuə kape nəmə Judia, mə tukhopni Yesu. ²⁹ Kimisor fam narimnar a rəri-pən nəgkiarien kape profet minə kupən. Kimnharəh-si-əhu nipran ye nai kamarkwao kin, mharəh mhavən, misəru-pən ye nəpəəg kapier. ³⁰ Mərig Kughen rimnor In ramragh min ye nimhəyen. ³¹ Kini rimimragh min, mitərhav-pə tuk narmamə kafan minə. Narmamə minə a, kimiseriwək kwis iriə Yesu kupən. Kharikakun Galili, mhauə miseriaji-pə ye Jerusalem. Kini taktəkun ai, narmamə minə a kamhani-ərhav-pən kimi piautawə minə e, nəmə Isrel, mə iriə kimisəm əfrakis Yesu, mhani mhamə In rimimragh əfrakis.

³² “Kini kimawə yimnhauə ikin e tuk nini-ərhavyen Nəgkiarien Huvə kimi əmiə. Nirpenien yame Kughen rimini-pən tuk kaha kapətawə minə kupən, ³³ ruini-ta tuk ətawə, nimikipriə. Rimnor Yesu rimragh min ye nimhəyen, rəri-pən nəgkiarien ye Ol Sam japta tu yame ramni mimə,

13:28: Mat 27:22-23

13:29: Mat 27:59-60

13:31: Wok

“ ‘Ik kafak kwajikovə.

Yimərəh Ik e towei.’ *(Sam 2:7)*

34 “Kughen ruini-ərhav ta ye Nəkwəkwə kape Kughen mimə tukror Yesu ramragh min ye nimhəyen kafan, mərig In tukripəh min nimhəyen; nīpran to rapəh nəmətitiēn. Kini mamni mimə,

“ ‘Yo jakvəhsi-pre nihuvəyen kimik rəmhen kin yame yimərpen-ta mə jakwəhsi-pən kimi King Deved.’ *(Aes 55:3)*

35 “Kini nəgkiariēn pisin kirik ye Nəkwəkwə kape Kughen ramni mimə,

“ ‘Ik to nakpəh nīpəhyen mə nīprai yemə rhakə kafam tukrəmətiti.’ *(Sam 16:10)*

36 “Nīpig King Deved rimamragh, in mamor narimnar yame Kughen rorkeikei. Kwasig ikin, rimhə. Kinim in iriə kafan kaha minə. Kini nīpran ruəmətiti ta. 37 Mərig nīprai Yesu yame Kughen rimnor rimragh min ye nimhəyen, in ripəh nəmətitiēn.‡

38-39 “Ror pən, yo minə tiksin, takasəkeikei mharkun huvə nəgkiariēn yame kimawə yakamhani-ərhav-pre tuk əmiə mhamə Yesu rimnor swatuk mə Kughen tukrirəhsi-ta narpinien kape təvhagə hah kape narmamə. Yermamə, to rəri-pən pawk Loa minə fam kape Moses, to Kughen ripəh niniyen mə in yemə atuatuk. Mərig narmamə m-fam yamə mine khani nəfrakisien ye Yesu, Kughen tukrini mə iriə nəmə atuatuk. 40 Ror məknakin mə kimiə takasərig əmiə, pəh nəgkiariēn kape profet minə tukripəh nuə-minien irəmiə 41 yame ramni mimə,

‡ 13:37: Aposol Pita min rimnhoprai nəgkiariēn ye Sam 16:10 ye Ol Wok 2:22-35. 13:38-39: Rom 10:4

“ !Ah! Kimiə yamə mine naksarh iakei irak.

Taksəm, mharkun. Mısakur, kini mhamhə.
Jakor nar kırık irəmiə, to yermamə kırık rhoprai-
pre kimi əmiə,
to kimiə nakhapəh nhaniyen nəfrakisien
iran.’ ” *(Hab 1:5)*

*Narmamə rikiriə ramagien tuk nərigien
Nəgkiarien Huvə*

⁴² Kini nıpig Pol mine Banabas kiratərhav, narmamə kisaiyoh masəkeikei kimi əriu mhamə, “Ye Sabat yame ramuə, nakrärerig-pə mın, mwəgkiar mın kın kimi əmawə.” ⁴³ Kasəhuak infamien, mısaiyu rik rik, narmamə khapsaah kımnhakwasig kın Pol mine Banabas.

Narmamə minə a, tiksın nəmə Isrel, mine tiksın nəmə tanə pisin pisin yamə mine kimisəpəh narəyen kape nəmə iməriə ikin, mhauə mhakwasig kın nəhuakien kape nəmə Isrel. Kini iriu kawəgkiar kimi əriə mwor kwirig kimi əriə mırəmə, “Takasəkeikei misarə ye nihuvəyen kape Kughen mamharpın.”

⁴⁴ Kini ai, ye Sabat yame ramuə, ipakə tuk narmamə minə fam ye yerkwanu a khauə misofugin mə tuksərig mın nəvsaoyen kın Yesu Yermaru.

Nəmehuə kape nəmə Isrel kimisəpəh Pol mine Banabas; kini iriu kīravən tuk nəmə tanə pisin minə

⁴⁵ Mərig nəmə Isrel tiksın kimisəm mə narmamə khapsaah kwənhauə aikın, kasor jalus kimi Pol, mamhani hah in mine nəgkiarien kafan.

⁴⁶ Mərig Pol mine Banabas krapəh nıraginien; mırəni mırəmə, “Kimru yakawarkut mə jakrəni-ərhav nəgkiarien kape Kughen mwəkupən

kimi əmiə nəmə Isrel. Kini kimiə nakasəpəh nəgkiarien kapəmru ramhajoun pən mə nakhapəh nisəmhenien mə takhavəh nımraghien rerin. ! Nəmhen, pəh kimru yakwəpəh əmiə mıravən tuk nəmə iku pisin pisin minə! ⁴⁷ Meinai Kughen Yermaru rımivəhsi-pə ta nəgkiarien kimi əmawə mımə,

“ Yimnor ik laet kape tanımtanə.

Mə ik takvən minı-ərhav swatuk yame jakvəh mıragh narmamə fam iran, rarkurao ye tanımtanə.” *(Aes 49:6)*

⁴⁸ Kini nıpiğ narmamə e pəh nien mə nəmə Isrel kımısərig nəgkiarien a, rikiria ragien pik. Kini kasəgnəgin Kughen tuk nəgkiarien kafan. Kini narmamə yamə mine Kughen rımırpen ta əria mə tukhavəh nımraghien rerin, iria kımnhani nəfrakisien iran. ⁴⁹ Ror məkneikin, nəgkiarien kape Kughen ritərhav mivən ikin minə fam rarkurao ye kwənmhan a.

⁵⁰ Məkneikin nəmə Isrel kımnhavən misəm nıpianehuə yamə mine kasəhuak ye nəhuakien kape nəmə Isrel, mine nəmehuə minə kape rukwanu a, misarkut tuk əria mhamə tukhauh Pol mine Banabas. Kini misəkəu-ta əriu a iməria ikin. ⁵¹ Mərig iriu kwarpita-arpita nımokrur ye sandel kapəriu [mwor nımtətien mə nəmə ikin a kımisor nar kirik rıpəh nəmhenien.] Kini kiravən apa yerkwanu a, İkoniam. ⁵² Mərig narmamə kape Yesu minə apa Antiok, Nanmin kape Kughen rukwar irəria; kini rikiria ragien.

14

Pol mine Banabas kimiravən apa Ikoniam

¹ Nar a rimmor min apa Ikoniam. Apaikin, Pol mine Banabas kimiwauru-pən ye niməhuak kape nəmə Isrel miwəgkiar miwapita, mirəvi nar-mamə khapsaah- nəmə Isrel mine nəmə Gris min; khani nəfrakisien ye Yesu. ² Mərig nəmə Isrel yamə mine khapəh nhaniyen nəfrakisien ye nəgkiarien kapəriu kimnhavən tuk nəmə Gris, mhauh nərigien kapəriə mə tuksəməkin nəməhuak minə, mhani hah əriə. ³ Mərig Pol mine Banabas kimiwarə aikin a ror tu; kini kwətgah tuk nini-ərhavyen Nəgkiarien Huvə kape Yesu Yermaru; kini Kughen rimmor əriu kwor nimtətien ripsaah mə narmamə tuksəm kharkun mə nəgkiarien kape nihuvəyen kape Kughen ror nəfrakisien kin.

⁴ Nəmə ikin kimsəwhai əriə minə; tiksın kimnhakwasig kin nəmə Isrel yamə mine khapəh nhaniyen nəfrakisien ye Yesu, kini tiksın kimnhakwasig kin aposol mir a. ⁵ Nəmə Isrel a, mine nəmə Gris, mine nəmehuə minə kapəriə kimnharai mhun nəgkiarien mhamə tukhauh əriu misarkwhopni əriu kin kapier apig. ⁶⁻⁷ Nəpig Pol mine Banabas kwərig nırai-mhunien kapəriə, kwarar, miwap miravən ye provins e Likaonia.

Pol mine Banabas kimiravən apa Listra

Kini mawəriwak, miravən yerkwanu mir a, Listra mine Debe. Kini ye yerkwanu mir a mine ikin minə ipakə tuk yerkwanu mir a, iriu kimarəni-ərhav Nəgkiarien Huvə kape Yesu. ⁸ Apa Listra,

yermamə kirik apaikin nihun rahas ror hanə; to rapəh nəriwəkien. Ramkwətə, ⁹ mamətərig kin nəgkiarien kape Pol. Kini Pol rəm tim tim kwən a mirkun mə ruini-ta nəfrakisien mimə Kughen to rirkun nor-huvəyen nihun. ¹⁰ Kini Pol rokrən apomh mimə, “!Ah! Hekimter.” Taktəkun əmə rhekimter məriwək.

¹¹ Kini narmamə kisəm nar yame Pol rimmor, kisokrən mamhani ye nəgkiarien Likaonia mhamə, “! Səmru! ! Kughen kapətawə minə khaukrekin əriə minhauə misor yermamə kin əriə, miseiwaiyu-pə imətawə!” ¹² Kini rikiriə rəsik mə Banabas e Sus, [yermaru kape kughen minə kapəriə.] Mərig in ai Pol in yermamə kape nəgkiarien, rikiriə rəsik mə in e Heremes, yeni kape kughen minə kapəriə. ¹³ Nimə kape kughen e Sus, ramərer ye nikar rukwanu pən. Kini pris kape kughen a rımavən mokwan-pən jihi nai ye kau minə tiksın məsig əriə muə ye kwəruə kape kəupə ye yerkwanu a kimnor kin kapier. In mine kwhen a kisorkeikei mə tukhauh mhavaan nar miragh minə a tuk nəhuakien kimi Pol mine Banabas.

¹⁴ Mərig aposol mir a kwərig nəvsaoyen kin, kweikus neipən kapəriu [mwor nımtətien mə rikiriu rəpou.] Mwaiyu miravən ye kwerkwān irəriə mwokrən ehue mirəmə, ¹⁵ “! Ah! ? Rha-wor nakhamə taksor nar e? Kimru yermamə mir əmə e- rəmhen kin əmiə. Kimru yakərauə mə jakrəni-ərhav Nəgkiarien Huvə, mirəmə tak-sarar ye nərigien kapəmiə, mhapəh nisəhuakien kimi kughen apnapig minə. Misəhuak əmə kimi

Kughen rerin. In rimnor neai mine nimoptanə mine tame tahik, mine narimnar fam yame kamhaswin irəriə. ¹⁶ Apa kupən, In rimnəta ye narmamə m-fam ye tanimtanə kisəri-pən əmə swatuk minə kapəriə. ¹⁷ Məriḡ nipiḡ m-fam, In ramor swatuk kimi əriə mə iriə tukharkun nisəmien nihuvəyen kafan. In ramor nəhig ramip; mamor nəviginien ramor kwənkwan ye nipiḡ minə atuatuk kapəriə. In ravəhsi-pre nəviginien kimi əmiə, mamor rikimiə ramagien.” ¹⁸ Aposol mir a kirəni pawk nəḡkiarieren a, məriḡ ipakə əmə iriu kirapəh nəmhenien tuk nirəni-əhuyen narmamə minə a yamə mine khamə tukhauh kau, mhavaan əru, misor sakrefaes kin kimi əriu.

¹⁹ Kasarə pi pom mamhavən, kini nəmə Isrel tiksın kimnhasi-pən apa Antiok mine Ikoniam, mhauə mhatərhav-pə Listra. Khavi narmamə khapsaah khauə mhakwasig kin əriə, mharaptəəkın Pol, misəsik in kin kapier, mhaukəkin in misərəhu in iruə yerkwanu a, misapəh raməmır. Rikirie rəsik mə ruamhə əfrakis. ²⁰ Məriḡ narmamə kape Yesu minə kimnhauə misərer rao rao kin, Pol rhekimter min, mivən min yerkwanu a. Kəni rikwamer kin, in mine Banabas kimiravən apa yerkwanu a Debe.

Pol mine Banabas kirarerig-pən Antiok ye provins e Siria

²¹ Pol mine Banabas kimirani-ərhav Nəḡkiarieren Huvə yerkwanu a Debe, mirəvi narmamə khapsaah khauə narmamə kape Yesu minə. Kwarar

min, mirarerig min miravən apa Listra. Kwasig ikin, kratərhav min aikin, mirarerig mirauə Ikoniam. Kwasig ikin, kirarerig min mirauə apa Antiok. ²² Ikin minə, iriu kwərip tim tim narmamə kape Yesu minə mwor kwirig kimi əriə mə tüksərer tim tim ye nhatətəyen kapəriə, mirəmə, “Kitawə kamhavən ye Narmaruyen kape Kughen, tukasəkeikei misəm rəutən tuk ətawə.” ²³ Kini Pol mine Banabas kirmivəvən ye niməhuak minə, miravəh-si haktə elda minə kapəriə, mwapəh nəviginien mawahuək, mawərəhu-pən əriə ye kwermi Yesu Yermaru yame kashatətə iran.

²⁴ Kini ai, kirakrao ye kwənmhaan a Pisidia, mwəsok-pihiu miravən Pamfilia ²⁵ marəni-ərhav Nəgkiarien Huvə apa Pega. Mwəsok pirə min yerkwanu kirik kamni kimə Atalia. ²⁶ Miravən ye rao kirik mirarerig min mirauə Antiok ye provins a Siria. Ikin aikin a kimnaməhuak kupən kimi Kughen mə In tukrivəhsi-pən nihuvəyen kimi əriu mə iriu tukratərhav mirəni-ərhav nəgkiarien kape Kughen. Kini taktəkun ai kwor infamien ye nəriwəkien kapəriu.*

²⁷ Kimiratərhav-pə aikin a, mwokrən kin nəməhuak minə mə tukhauə misofugin. Kini mwəvsao kin narimnar minə a yame Kughen rimnor əriu mə tukwor, məhitə ye swatuk tuk nəmə tanə pisin pisin minə mə tukhauə mhani nəfrakisien ye Yesu. ²⁸ Kini iriu mwarə aikin a ror tu iriə narmamə kape Yesu minə.

14:22: Wok 15:32; 1 Tes 3:3 * **14:26:** Nəmə Antiok kimisher-pən kin Pol mine Banabas mə tukrakurao nəvsao kin Yesu Kristo. Newk kirikianə ruauə muavən ta, kini taktakun ai iriu kirarerig-pə apa Antiok. **14:27:** Wok 15:4,12

15

Nəməhuak minə tıksin khamə tukaməkeikei kəripən Loa kape Moses

¹ Narmamə tıksin khatərhav a Judia, misəsokpihiu, mhavən apa Antiok. Mishajoun nəməhuak minə mhamə, “Tukmə kipəh nəsigpənien əmiə rəripən Loa yame Moses rimiini, Kughen to rıpəh nivəh-miraghien əmiə.” ² Kini Pol mine Banabas mine narmamə minə a, kasotgoh pik kimi əriə minə tuk nəgkiarien a. Məkneikin, nəməhuak minə apa Antiok khavəh-si haktə Pol mine Banabas mine narmamə minə min tıksin mə tukhavən apa Jerusalem misəm aposol minə mine elda minə kape niməhuak tuk nərəhu-atuatuk-ien nərigien a.

³ Nəməhuak minə kisher-pən kin əriə mə tukhavən. Nıpig khavən, mhatərhav-pən Fonisia mine Sameria, mhani-əsah pən tuk əriə mə nəmə tanə pisin pisin minə kimnhauə mhani nəfakisien ye Yesu. Nəvsaoyen a ror nəməhuak minə rikiriə ragien. ⁴ Nıpig khauə mhatərhav-pə Jerusalem, nəməhuak minə mine aposol minə mine elda minə kimnhani vi vi əriə. Kini Pol mine kafan minə kasəvsao kin narimnar yamə mine Kughen rimivəhsi-pən nəsaninien kimi əriə mə tuksor.

⁵ Məriğ Farisi minə tıksin yamə mine khani nəfrakisien ye Yesu kishekimter mhamə, “Nəmə mine pəh nien mə nəmə Isrel, tukaməkeikei kəsıgpən əriə kini tukaməkeikei khajoun əriə pəh kisəripən Loa kape Moses.”

⁶ Kini aposol minə mine elda minə kape niməhuak kisəkwətə tuk nərigien a. ⁷ Kimisəgkiar

rapomh pik, kini Pita rhekimter mimə, “Yo minə tiksın. Kimiə nakharkun mə tu tu kwənmopin, Kughen rimirpen-ta yo irətawə mimə yo jakni-ərhav Nəgkiarien Huvə kimi narmamə yamə mine pəh nien mə nəmə Isrel, mə iriə tukhani nəfrakisien ye Yesu. ⁸ Kughen, yame rirkun riki narmamə, mivəhsi-pən Nanmin Rhakə kimi əriə rəmhen əmə kin yame rimivəhsi-pə kimi ətawə, kini mamor nımtətien mə rikin ragien min tuk əriə. ⁹ Ripəh norien ror pisin kimi əriə. Nıkam. Iriə min khani nəfrakisien iran, kini In rivəh-si ta təvhagə hah kapəriə rəmhen kin yame rimnor ta irətawə. ¹⁰ Kimiə naksəvi niemhaa kape Kughen mhavəhsi-pən loa kirik kimi əriə rəmhen kin kajipə pam kirik. Səmrü. Kitawə, mine kapətawə kaha minə kupən khapəh nisəmhenien mə to kharəh kajipə pam a. ¹¹ Mərig kitawə kishatətə ye Yesu Yermaru mə tukrivəh miragh ətawə ye nihuvəyen kafan, mine nəmə tanə pisin pisin minə min.”

¹² Nəgkiarien a rətapig pik kin narmamə minə a kasofugin aikin a. Kini iriə kasətərig əmə kin Pol mine Banabas kawəvsao kin nımtətien yamə mine Kughen rimivəhsi-pən nəsaninien kimi əriu mə tukwor ye nimri narmamə ye tanə pisin pisin minə.

Jemes rətapig kin nəgkiarien

¹³ Pol mine Banabas kwor infamien ye nəvsaoyen, kini Jemes rhekimter, mini-pən tuk əriə mimə, “Yo minə tiksın, sətərig kin yo. ¹⁴ Saemon Pita rimnhoprai-pə huvə kimi ətawə mə Kughen

rimnor əpu In kimi nəmə tanə pisin pisin minə,
 mipik ta əriə tiksın mə kafan narmamə minə.
 15 Rəmhen əmə kin nəgkiarien kape profet kirik
 kupən yame rimirai ye Nəkwəkwə kape Kughen,
 mə Kughen rimə,

16“ ‘Kwasig ikin, Yo jakrerig-pə min. Mor huvə rao*
 kape narmaruyen kape King Deved e yame
 rimnaməteih kupən, ipakə əmə rəmnim.
 Rinahas pawk, jakrəh-si haktə, mirirpin,
 məspir, mor rəutən min.

17-18 Mə narmamə yamə mine pəh nien mə nəmə
 Isrel- narmamə pisin pisin minə rarkurao ye
 tanımtanə- yamə mine yimirpen ta əriə mə
 kafak narmamə minə tuksarha-pə tuk Yo.

Yo e Kughen Yermaru, apa kupan yimnhajoun
 narmamə kin narimnar minə e mə
 tukharkun. In e nəgkiarien kafak.’” (*Amos*
 9:11-12)

19 Kini Jemes rimə, “Nəgkiarien kafak ror
 məkneikin: Taktəkun ai, narmamə yamə mine
 pəh nien mə nəmə Isrel kwəsarar ye nərigien
 kapəriə mamhauə tuk Kughen. Rapəh nəmhenien
 mə kitawə tuksor riskai pik tuk əriə. 20 Mərig pəh
 kharai nəkwəkwə kirik rivən kimi əriə, mhani-pən
 tuk əriə mhamə tukhapəh nisəniyen nəviginien
 yame kimoh kivaan əru tuk nəhuakien kimi
 nanmi kughen eikuə minə. Nəviginien minə a
 kisəmkimik ye nimri Kughen. Mhapəh nisor-
 haspən-ien kimi nipiraovin. Mhapəh nisəniyen

* 15:16: Nəgkiarien kape nəmə Gris ripəh ninien “rao kape King
 Deved” mərig rimə, “nimə tapolen kape King Deved.” Mərig nıpran
 rimə “generation” uə yerkwanu, mine narmamə, mine nimə.

nar miragh yame kimnəvit-əpni, meinai nitawin raməmir hanə ye nīpran. Mhapəh nisəniēn nitə.
 21 Tukasəkeikei mhavəhsi-pən natuakəmien minə e kimi əriə meinai kimnharikakun ta tu, kaməvheikin Loa kape Moses ye Sabat mine fam ye nəkwai niməhuak minə fam kape nəmə Isrel. Kini kimnamni-ərhav Loa kape Moses yerkwanu minə m-fam.”

Aposol minə mine elda minə kisher-pən kin nəkwəkwə kirik kimi nəməhuak minə pəh nien mə nəmə Isrel

22 Kini aposol minə mine elda minə, mine nəməhuak minə fam khani kwis mə tukhavəshi-haktə iriə tiksīn misher-pən kin əriə khakwasig kin Pol mine Banabas, mhavən apa Antiok. Mishajoun Saelas mine Judas (nhagin min kirik kamni kimə Basabas). Kwərə mir a, narmamə kamhasiai əriu.
 23 Mhavəhsi-pən nəkwəkwə kimi əriu mə tukhrivəh miravən. Nəkwəkwə a ramni mīmə,

Kimawə aposol minə mine elda minə, kimawə piaumiə minə.

Kimawə yakamhani vi vi əmiə, nəmə tanə pisin pisin minə, kimiə nəməhuak minə, yame kasarə apa Antiok, mine Siria, mine Silisia:

24 Yakasərig mə kimawə tiksīn kimnhauə misor riskai-pre pik tuk əmiə. Mərig kimawə yakhapəh nhavəhsi-pəniēn nəgkiariēn kirik kimi əriə mə tukhauə misor məknenkin. 25 Ror pən, kimawə yimisəkwətə kirik, mishajoun yermamə kiraru e misher-pre kin mə tukravəh nəgkiariēn kapəməwə miraurə kimi əmiə. Mə iriu tukrakwasig kin fren kapəməwə mir e Pol

mine Banabas. ²⁶ Ipakə əmə iriu kramhə tuk nini-ərhavyen nəgkiarieren kape Yesu Kristo, Yermaru kapətawə. ²⁷ Kimawə yaksher-pre kin Judas mine Saelas mə iriu tukraurə tuk əmiə. Kwərə mir ai tukrani huvə nəgkiarieren yame kimawə yimnharai. ²⁸ Kini Nanmin kape Kughen rikin ragien, mine rikitawə ragien mə jakkhapəh nhavəhsi-preyen natuakəmien kirik yame riskai pik tuk əmiə. Kini yakhavəhsi-pre əmə natuakəmien mine en: ²⁹ Takhapəh nisəniyen nəviginien yame kamoh kivaan əru tuk nəhuakien kimi nanmi kughen eikuə minə. Mhapəh nisəniyen nitə. Mhapəh nisəniyen nar miragh yame kimnəvit-əpni, meinai nitawin raməmīr hanə ye nīpran. Mhapəh nisorhaspən-ien kimi nīpiraovin. Tukmə naksəri-pən natuakəmien minə a, takpisarə huvə.

In əmə e nəgkiarieren kapəməwə.

³⁰ Kini namehuə minə a kisher-pən kin narmamə a, khavən apa Antiok. Khavən, mhatərhav-pən, misokrən kin nəməhuak minə aikin. Khauə, misofugin. Kini kimnhavəhsi-pən nəkwəkwə a kimi əriə. ³¹ Kimisəvhuekin nəkwəkwə a misərig rhuvə pik, meinai nəgkiarieren kafan ravəhsihaktə nərigien kapəriə. ³² Judas mine Saelas, profet mir ai, kawəgkiar apomh kimi nəməhuak minə, məwhag kimi əriə mwor əriə kasərer tim tim. ³³ Iriu kimiwarə rəpomh kwənmopin aikin. Kwasig ikin, nəməhuak minə kimisaowia kin əriu. Misaiyoh-pən Kughen mə tukrivəhsipən nəmərinuyen kimi əriu. Kini misher-pən kin əriu kirarerig miravən tuk narmamə yamə

mine kimisher-pən kin əriu. ³⁴⁻³⁵ Mərig Pol mine Banabas kimɨwarə min apa Antiok ror tu kwənmopin, iriə narmamə khapsaah kasəvhag mhani-ərhav nəgkiarien kape Kughen.

Pol mine Banabas kawəwhai əriu minə

³⁶ Kisarə mamhavən, Pol rini-pən tuk Banabas mimə, “Rhuvə mə tukrärerig miravən mwəm kirau minə tiksın yerkwanu minə a mirani-ərhav ta nəgkiarien kape Kughen, ai mwəsiekun-ru əriə.”

³⁷ Mərig Banabas rorkeikei mə tukrəkir Jon Mak pəh rikwasig kin əriu. ³⁸ Mərig Pol rəm mə ripəh natuatukien, meinai in apa kupən, kimnarharə apa Pamfilia, kini Jon Mak rimnəpəh əriu, mirerig.

³⁹ Kini Pol mine Banabas kaotgoh kimi əriu minə tuk Jon Mak, kini məwhai əriu minə. Banabas rikir Jon Mak, miravən ye rao kirik miravən apa ye tanə kirik kamni kimə Saepras. ⁴⁰ Mərig Pol rimini-pən tuk Saelas mə iriu min. Kini nəməhuak minə kimisəhuak kimi Yesu Yermaru mə In tukrivəhsi-pən nihuvəyen kimi əriu, kini en kratərhav. ⁴¹ Iriu kimiwəriwək mratərhav-pən Siria mine Silisia, mawor nəməhuak minə kamhaskai.

16

Timoti ramkwasig kin Pol mine Saelas

¹ Kini Pol rəriwək min miyəvən apa yerkwanu mir kiraru nhagriu Debe mine Listra. Aikin a, yermamə kirik kape Yesu ramarə ikin, nhagin e Timoti. Nisini ramni nəfrakisien ye Yesu; in kwənərəus kape nəmə Isrel. Mərig rimni in yemə Gris. ² Nəməhuak minə apa Listra mine Iko-

niam kamhani mhamə Timoti in yamehuə kirik.
³ Kini Pol rorkeikei mə tukrikir Timoti iriu min.
 Kini məsig-pən in, meinai rīpəh norkeikeiyen mə
 nəmə Isrel rikiriə tukrahas mhawor nəmə aikin
 a kharkun mə rīm Timoti in yemə Gris.* ⁴ Kini
 irisir kirhuvən mrhitərhav-pən yerkwanu minə,
 marhəni-ərhav tuk narmamə kape Yesu minə
 mirhimə nəgkiarien yame aposol minə mine elda
 mine Jerusalem kimisərahū. Kini irisir krhajoun
 əriə mə tukasəkeikei misəri-pən nəgkiarien a. ⁵ Ror
 məknakin, mə nəməhuak minə aikin minə fam
 kamhaskai ye nhatətəyen kapəriə. Nipig minə fam,
 kamhapsaah.

Pol rəm nəmərəhavyen kirik

⁶ Irisir kirhuvən mrhitərhav-pən yerkwanu
 minə Frijia mine Galesia, meinai Nanmin kape
 Kughen rīmīni-əhu mə tukrhīpəh nīrhivəniēn
 mīrhīni-ərhav nəgkiariēn apa provins a Tarki.
⁷ Kirhuvən mīrhuə ye nīkar provins mir a Misia
 mine Bitinia, krhīmə tukrhuvən apa Bitinia;
 mərig Nanmin kape Yesu† rīpəh nīniyēn mə
 tukrhuvən aikin. ⁸ Kini irisir krhitərhav-pən
 Misia, mrhivirə mīrhuvən yerkwanu kirik kamni
 kimə Troas. ⁹ Yenaiyu, Pol rəm nəmərəhavyen
 məm mīmə yemə Masedonia kirik rərer maiyoh-
 pən in maməkeikei kim in mīmə, “Yuə-ru e
 Masedonia masitu irəmawə.” ¹⁰ Pol rīmnəm

16:2: Fil 2:19-22 * 16:3: Nəmə Isrel to khapəh nisərigien
 kwənərəus kirik kape nəmə Gris. Mərig Pol rīmə to rəsīgpən Timoti,
 ai ruə məmhen kīn yemə Isrel kirik, ai nəmə Isrel to kisərig. 16:4:
 Wok 15:23-29 16:6: Wok 18:23 † 16:7: Nanmin kape Yesu
 in Nanmin kape Kughen, uə Nanmin Rhakə.

ta nar a, taktəkun əmə kimawə yimisətu huvə kapəməwə narimnar mə jakhatərhav min aikin a, mhavən apa Masedonia, meinai yimnharkun mə Kughen rimnokrən kin əməwə mə jakhani-ərhav Nəgkiarien Huvə kimi narmamə ikin.

Pian a Lidia ruə mini nəfrakisien ye Yesu

¹¹ Kini ai, yakhavəh rao kirik, mhatərhav apa Troas, mhavən atuaturuk ye tanə a kamni kimə Samotres. Kəni rikwamir kin, yakhavhiak-pən apa yerkwanu kirik kamni kimə Neapolis. ¹² Kini yakhatərhav aikin a, misəriwək mhavən miseriaji yerkwanu a Filipae, yame raməmır kupən ye provins a Masedonia. Yermaru kape Rom rarmarmaru ye kwənmhaan a. Kimawə yimisərə kəskəh aikin a. ¹³ Kini ye Sabat, yimisəta yerkwanu a, miseiwaiyu mhavən ye nu kirik, meinai yimisəriḡ mə kavən aikin kaməhuak. Aikin, yimiəkwətə, misəḡkiar kimawə nīpiraovin yamə mine kwənhauə ta aikin misəkwətə. ¹⁴ Pian Tuatira kirik ramkwətə mamətəriḡ kin əməwə. Nhagin e Lidia. In piraovin kape nəvraiyeen neipən huvə minə‡ mavəh mane iran. Pian a, ramsiai Kughen. Kini Yesu Yermaru rəhitə ye nirkunien kafan mimə in tukrini nəfrakisien ye nəgkiarien kape Pol. ¹⁵ Kini in mine kafan minə kimnhavən misor baptaes. Kini rimini-pə tuk əməwə mimə, “Nakasəm mə yakamni nəfrakisien ye Yesu Yermaru, kini takasəkeikei mhauə misərə imak yerkwanu.” In rimivi əməwə, yakhavən misərə kimawə min.

Kivəhsi-pən Pol mine Saelas ye kalabus

‡ 16:14: Neipən a nimirin rhaktə, kini rimrimrə apig.

16 Nipig kirik, kimawə yimnhavən aikin kaməhuak ikin, kini misəm piraovin kirik. In yor atuə kin kirik yame kimivəh nimirin. Pian a, nanmin hah raməmır iran, mamor in mə in rirkun nini-ərhavyen narimnar yame tukripiuə. Kini pian a in ravəh pik mane ehuə iran, kape kafan namehuə, meinai narmamə kasərok namehuə kafan minə mə tuksərig nəgkiarrien kafan. ¹⁷ Kini in ramkwasig kin əmawə Pol, mamokrən ehuə mamni mimə, “!Narmamə minə e, iriə narmamə kape nor atuə-kinien kape Kughen, yame In yerpırig! Kamhani-ərhav swatuk yame Kughen ravəh miragh narmamə iran kimi əmiə.”

18 Rimnor nar a nipig ripsaah. Ror Pol ramərig rahas pik. Rarar məkıar kimi nanmin has yame raməmır ye pian a, mimə, “Ye nhag Yesu Kristo, yakamni-pre tuk ik mimə, !Takəta ye pian e!” Taktəkun əmə, nanmin has a rəta ye pian a.

19 Mərig namehuə kafan minə kisəm kharkun mə swatuk kape nivəhyen mane ruirkək ai taktəkun, kisarar, mharaptərəkin Pol mine Saelas, mharəh əriu misor əriu kawərer ye nimir mirh. ²⁰ Misərip əriu kawərer ye nimir yemə Rom mir - iriu narmamə kape kaonsel. Kini mhani-pən tuk əriu mhamə, “Kwərə mir e, iriu yemə Isrel. Iriu kaworıah pik nəmə imətawə ikin. ²¹ Mwarkut tuk ətawə mə tuksəri-pən narəyen pisin. Mərig norien a rapəh natuatukien ye loa kapətawə. Kitawə nəmə Rom. To khapəh nisəri-pəniyen swatuk a.” ²² Kini narmamə khapsaah khauə min mhani hah əriu. Kini yamehuə mir kape kaonsel krəni-pən

tuk mobael minə mə tukharəh-si ta neipən kapəriu mhauh əriu. ²³ Kini kimnhauh pik əriu, kwasig ikin, kharəhsi-pən əriu ye kalabus, mhani-pən tuk yermamə kape narhayen tuk kalabus mhamə, “Ik takamarha huvə tuk əriu.” ²⁴ Yermamə yame ramarha tuk kalabus rərig nəgkiarinen a, mirəh əriu mivən ye kwənmhan kirik apa imə əgkəp. Mərəhu-pən nai ye nihuriu markwəji ətərəkən-pən əriu iran.

²⁵ Kini yenpig əru, Pol mine Saelas kimiwəhuak. Kini mawəni nipe marəvəh-si haktə Kughen; kini narmamə yamə mine kasəmir ye kalabus kimisətərig kin əriu. ²⁶ Taktəkun əmə, nimmimien ramavən pik, mor kalabus rikiu-kiu. Taktəkun əmə kwəruə minə kisəhitə. Kini nərəus yamə mine kimnərkis narmamə kin, kharisin misəsaah. ²⁷ Kini yermamə yame ramarha tuk kalabus rarha, məm kwəruə minə kape kalabus kimisəhitə, rimə ta mə narmamə a ye nəkwai kalabus kwəsap ta. Məknekin rirəh kafan nau nisə mə tukrhapni atuk əmə in kin§. ²⁸ Mərig Pol rokrən apomh mimə, “!Ah! !Apəh nhapniyen ik! Kimawə fam yakasəmir hanə imə.”

²⁹ Kini yermamə yame ramarha tuk kalabus rokrən mə yermamə kirik tukrirəh laet muə, maiyu mivən ye nəkwai nimə, mənimmkur-pən ye nihu Pol mine Saelas, migin pik. ³⁰ Mikir əriu mivən apa iruə maiyoh əriu mimə, “!Yemehuə mir! ?Jakhawor pən iran mine pəh Kughen rivəh

16:22: 2 Kor 11:25; 1 Tes 2:2 **§ 16:27:** Ye nipig a, tukmə yermamə kiwəhsi-pən ye kalabus rap, tukhopni yermamə ramarha tuk kalabus. **16:27:** Wok 12:18-19

miragh yo?”

³¹ Kīni kīrāni-pən tukun mirāmə, “Ik, takni nəfrakisien ye Yesu Yermaru, pəh Kughen tikrivəh miragh ik mīne kafam mīnə mīn.” ³² Kīni iriu kīrāni-ərhav nəgkiarīen kape Yesu Yermaru kīmin mīne kafan narmamə mīnə. ³³ Yenpig əru, mərig kwən a rikir əriu mivən, məspir tamhek nimap kapəriu yame kimoh. Taktəkun əmə, in mīne kafan narmamə mīnə, mīne kafan yor atuə kīn mīnə kīmisor baptaes. ³⁴ Kīni in rīmīkir Pol mīne Saelas mivən ye nəkwai nimə kafan, mivəhsi-pən nəvigīnien kīmi əriu. Kīni in, mīne kafan mīnə, kīmisərig rhuvə pik, meinai kīmnhani nəfrakisien ye Kughen.

³⁵ Kīni rueraan, yermamə mir kape kaonsel kīrāni-pən tuk mobael mīne mirāmə, “Havən mharisīn nar mir a kīravən.”

³⁶ Kīni kwən a ramarha tuk kalabus rīmīni-pən tuk Pol mīmə, “Yamehuə kape kaonsel rīmə kīmawə jakharisīn əmiru nakravən. Ravən ye nəmərīnuyen.”

³⁷ Mərig Pol rīni-pən tuk mobael mīnə a mīmə, “!Ah! ?Rhawor e? Kīmru yemə Rom mir e, kīni namehuə mir e kape nəmə Rom kīrapəh nīwəm-pawk-eyen mə kīmru yimwor nar has kīrik, mərig kwəroh-ta əmru ye nīmri mīrh, mwarko-pən kīn əmru ye kalabus. Kīni taktakun ai iriu kworkeikei mə tukwher-ərhav apīs-apīs əmə kīn əmru. ! Nīkam! Pəh iriu kīrauə, mīrakir əmru kīmawə miriu.”

³⁸ Kīni mobael mīnə a khavən mhani-pən nəgkiarīen kape Pol mīne Saelas tuk yamehuə

mir kape kaonsel. Kwərig mə Pol mine Saelas iriu yemə Rom mir, kwakur. ³⁹ Kini iriu kiravən rikiriu reiwaiyu tuk Pol mine Saelas, mirakir-ərhav əriu ye kalabus. Kini mawəkeikei kimi əriu mə tukravən.

⁴⁰ Pol mine Saelas kiratərhav ye kalabus, kwasig ikin, kiravən imei piraovın kirik, nhagin e Lidia, mawəm nəməhuak minə tiksın aikin a. Kini iriu mawor kwirig kimi əriə. Kwasig ikin, kimiravən.

17

Pol mine Saelas kimiravən apa Tesalonaeka

¹ Kini ai, Pol mine Saelas kimiweriwək mratərhav yerkwanu mir a Amfipolis mine Apolonia, miravən mweriaji yerkwanu a Tesalonaeka. Ikin aikin a, niməhuak kirik aikin kape nəmə Isrel. ² Kini Pol ror əmhen kin yame ramor rerin, mauru-pən ye nimə kape nofuginien kape nəmə Isrel; mamarə yerkwanu a meriaji Sabat kisisər. Kamhani nəgkiarien ripsaah ye nikarin kape Nəkwəkwə kape Kughen. ³ Kini Pol rimnhoprai-pən kimi əriə mimə, “Nəkwəkwə kape Kughen ramni atuatur mimə Kristo tukraməkeikei mamərig rahah ye nipran meriaji mimhə, kini Kughen tukror In ramragh min.” Kini mimə, “Yesu yame yakamni-pre tuk əmiə, In e Kristo.” ⁴ Kini nəmə Isrel minə tiksın, mine nəmə Gris khapsaah yamə mine kamhasiai Kughen, mine nipianehuə minə khapsaah min, kisərig nəgkiarien kape Pol, kamhani nəfrakisien iran, mamhakwasig kin Pol mine Saelas.

⁵ Mərig nəmehuə kape nəmə Isrel kasəməkin əriu; kini mhavən apa ye maket, mhapik nəmə has

tiksin misor kwhen kapəriə kirikianə, misor nahasien rehuə apa yerkwanu a. Kini mhavən imei yermamə kirik nhagin e Jeson. Miseikus kwəruə ye nimə kafan, misauru-pən ye nimə misarha-kin Pol mine Saelas. Mhamə tüksərip əriu ye nimri mirh. ⁶ Mərig khapəh nisəmien, kharaptəəkkin Jeson mine nəməhuak minə tiksin min, mhaukəkin əriə mhauə kisərer ye nimri nəmehuə minə kape kaonsel. Misokrən apomh mhamə, “Kwərə mir a Pol mine Saelas kawor pik nahasien muavən fam ye tanimtanə; mirauə min eikin e. ⁷ Kini kwən e Jeson rimnokrən kəriu kiravən iman ikin. Mərig iriu kwakapir loa minə kape yermaru kapətawə e Sisa. Iriu karəni mə king pisin kirik aikin; nhagin e Yesu.” ⁸ Nəmə Isrel kimnhani nəgkiarien a, misor narmamə mine namehuə minə a niemhaa ramhai əriə.

⁹ Kini ai namehuə minə kisəkeikei kimi Jeson mine nəməhuak minə mə tukavəhsi-pən mane kirik kimi əriə, mhamə “Tukmə naksarə mar, mane ai kapəmiə əmə; mərig tukmə nakasəvi niemhaa, mane ai kapəməwə.” Nəməhuak minə kimisərok namehuə minə a, kini ai, kisəta irəriə kamhavən.

Pol mine Saelas kiravən apa Berea

¹⁰ Kini yenaiyu kin, nəməhuak minə kisher-pən kin Pol mine Saelas kiravən yerkwanu a Berea. Iriu kiravən miratərhav pən aikin, mwauru-pən ye nəkwai niməhuak kape nəmə Isrel. ¹¹ Nəmə Berea, nərigien kapəriə rhuvə rapita nəmə Tesalonaeka, mərig in ai, kisorkeikei pik mə tukasərig nəgkiarien kapəriu. Kini nipig m-fam kasəvheikin

huvə Nəkwəkwə kape Kughen mə tuksəm mə nəgkiarien kape Pol ramni əfrah, uə rameikuə. ¹² Kini nəmə Isrel khapsaah khani nəfrakisien ye Yesu, mine nipianehuə Gris khapsaah, mine nəmə Gris khapsaah min.

¹³ Mərig nipig nəmə Isrel apa Tesalonaeka kimisərig mə Pol ramni-ərhav min nəgkiarien kape Kughen apa Berea, khauə min aikin, misəvi niehmaa kape nəmə Berea tuk Pol. ¹⁴ Taktəkun əmə, nəməhuak minə kisher-pən kin Pol rīvən min apa ye nikar tahik. Mərig Saelas mine Timoti kiwarə hanə apa Berea. ¹⁵ Mərig narmamə yamə mine kimnhakir Pol mhavən miseriaji əmə Atens mharerig, mhauə min Berea, mhavən tuk Saelas mine Timoti mhavəhsi-pən nəgkiarien kimi əriu mə tukwhai miren mirauə mwəm Pol.

Pol rīvən apa Atens

¹⁶ Kini Pol ramarə apa Atens mawhin Saelas mine Timoti mə iriu tikravən min mwəm. Ramərig rahah pik meinai rəm mə yerkwanu a, nanmi kughen eikuə minə khapsaah. ¹⁷ Ror pən, in rimavən ye nəkwai nimə kape nofuginien kape nəmə Isrel, kini iriə nəmə Isrel, mine nəmə Gris yamə mine kamhasiai Kughen, khani min nəgkiarien ripsaah. Kini nipig minə fam, Pol ramvən min ye kwənmhaan kape maket, maməgkiar kimi narmamə kasəkwətə aikin. ¹⁸ Kini nəmə Gris tiksın, kamni kimə Epikiurien mine

Sitok*, iriə nəmhajoun mīnə. Khauə misəgkiar mīn iriə Pol, mamharpəhu əriə mīnə. Iriə tiksīn kamhani mhamə, “Kwən e rimirəh əmə nəgkiarien apa ye swatuk, mamuə. !Keinein mə ramni naha apa!” Mərig narmamə tiksīn kimnhani mhamə, “Kīmawə yaksərig yakhamə in ramni kughen pīrə pīsīn pīsīn mīnə.” Kamhani məkna meinai Pol raməgkiar kīn Yesu, mamni mīmə, “In rīmamhə, mərig Kughen rīmnor In rīmragh mīn.”

¹⁹ Kīni iriə kīsokrən kīn Pol mə tukruə marer ye nīmri namehuə mīnə kapəriə. Iriə kasəkwətə ye takwar a Areopagus. Kīni namehuə khani-pən tukun mhamə, “Kīmawə yaksorkeikei mə jakharkun nəgkiarien vi yame ik nakamni-ərhav.

²⁰ Nəgkiarien kafam yame nakamni kīmawə yaksərig ror pīsīn. Yaksorkeikei mə jakharkun nīpran.” ²¹ Kamhani məkna meinai nīpig m-fam nəmə Atens, mīne nəmə tanə pīsīn mīnə mīn aikin kasəkwətə masətərig kīn nərigien vi pīsīn masəgkiar mamharpəhu əriə mīnə.

²² Kīni Pol rərer ye nīmri namehuə mīnə a mīmə, “Nəmə Atens. Yakəm yakirkun mə kīmīə nakhasikai tuk nəhuakien kapəmīə. ²³ Nīpig yakameriwək mamətamə iməmīə ikīn, maməm narīmnar kape nəhuakien kapəmīə. Kīni yaknəm ta kapiet imərhakə kīrik yame kīmīrai nəgkiarien aikin kīmə, ‘In e kwənmhan kape nəhuakien kīmī kughen kīrik yame keinein In.’ Mərig kughen yame kīmīə nakhamə nakseinein, yo jakni-ərhav

* **17:18:** Epikiurien mīnə khamə narīmnar yame ror yermamə kīrik rīkin ragien, narīmnar e in nīmraghien rhuə. Mərig Sitok mīnə khamə rhuə tukmə yermamə kīrik rīpəh nərigien nagienien uə nəmhayen yerkin.

In tuk əmiə. ²⁴ Kughen e In e rīmnor tokrei tanə mīne narīmnar yame ramswin aikin. In ramarmaru tuk neai mīne tokrei tanə. Nīmə kafan pəh nien mə nīməhuak yame kitawə kamhāvhirəkīn. ²⁵ To In rīpəh nəkwakwəyen kīn nar kīrik yame kitawə narmamə kasor mhavəhsi-pən kīmin. Meinai In pīsīn əmə rīmnor ətawə kamhamragh; kīni In mīvəhsi-pə narīmnar fam kīmi ətawə. ²⁶ Apa kupən əgkəp, In rīmnor yermamə kīrikianə əmə. Taktəkun ai narmamə fam ye tanīmtanə kamhatərhav əmə ye yermamə a. Kīni Kughen rərəhu-pən əriə kasarə ye tanīmtanə mīnə fam. Kīni In pīsīn əmə rīmīni nīpīg yame iriə tuksarə iran; mīne tanə mīnə kapəriə. ²⁷ Kughen a ror məknakin mə kitawə m-fam tuksarha-kīn In mharkun In, rəmhen kīn yame yermamə kīrik ramərav-ərav ye nəpīgnapien mə tukrīvəh nar kīrik. Mərig nəfrakisien mə Kughen a to rapəh narəyen isok tuk ətawə. ²⁸ Rəmhen kīn nəgkiarien kīrik yame ramni mīmə, ‘Kitawə kasətigtə əmə ye Kughen tuk nīmraghien, mīne nəriwəkien, mīne narīmnar fam.’ Kīni rəmhen kīn yame kīmiə kīrik raməni nīpe kīrik mamni mīmə, ‘Kitawə mīn e kafan kwajikovə mīnə.’ ²⁹ Meinai kitawə kwajikovə mīnə kape Kughen, to khapəh nhaniyen mə Kughen in rəmhen kīn narīmnar yamə mīne narmamə kamhāvhirəkīn kīn gol uə silva uə kapier. In pəh nien mə nanmī-nar kīrik yame yarpəkao raməvhirəkīn ye nīrkunien kafan. ! Nīkam!

17:25: 1 King 8:27; Wok 7:48 17:25: Sam 50:12 17:27:
Sam 145:18; Jer 23:23 17:29: Aes 40:18-20; 44:10-17; Wok 19:26

³⁰ In apa kupən, narmamə khapəh nharkunien Kughen. Kini Kughen rimə nətəwaoyen kapəriə in nar apnapig. Mərig taktəkun ai ramni-pə tuk ətawə fam ye tanimtanə minə mimə, ‘Kimiə fam taksarar ye nərigien kapəmiə tuk təvhagə hah.’ ³¹ Ramni məknakin meinai In rinərəhu ta nipig yame In tukrəkir əmhen narmamə fam ye tanimtanə. In tukror əmə ye swatuk yame ratuatuk. Kughen rimirpen ta yermamə yame tukrəkir əmhen narmamə. Kini narmamə kharkun mə Kughen rimirpen In meinai Kughen rimnor ta yermamə a ramragh min ye nimhəyen kafan.”

³² Iriə kisərig nəgkiarieren a mə Kughen rimnor yermamə kirik rimragh min ye nimhəyen, kini tiksın kasarh iran; mərig tiksın khamə, “Kımawə yaksorkeikei mə tuk nipig kirik yaksərig min kafam nəgkiarieren.” ³³ Kini ai, Pol riməpəh namehuə minə a mamvən. ³⁴ Kini narmamə tiksın khakwasig kın, mhani nəfrakisien ye Yesu. Iriə kirik, nhagin e Denis, in yermamə kirik kape kaonsel. Mine piraovın kirik nhagin e Damaris, mine narmamə minə min tiksın.

18

Pol ramvən apa Korin

¹ Kwasig ikin, Pol ritərhav Atens, mivən yerkwanu kirik kamni kimə Korin. ² Muə məm yemə Isrel kirik nhagin e Akwila. Kwən a rimnarha apa Pontas, mitərhav, mivən mamarə apa yerkwanu a Rom, apa Itali. Kwasig, yermaru kirik kape nəmə Rom, nhagin e Klodias, rimnher-ərhav kın

nəmə Isrel apa Rom. Kini Akwila mīne kafan pi-ahwaru Prisila, kraier ikīn, mīrauə mwarə Korin. Kīrəpəh narəyen aikīn a ror tu, Pol rītərhav-pən məm əriu, ³ mamarə irisīr min. Maməker-pən irəriu ye wok kapəriu, meinai wok kafan rəmhen əmə kīn wok kapəriu. Irisīr yermamə kape nījirien nimə tapolen. ⁴ Kini ye Sabat mīnə fam, Pol mīne nəmə Isrel mīne nəmə Gris kasəgkiar pīk ye nəkwai nimə kape nofuginien kape nəmə Isrel. Meinai Pol rorkeikei mə tukrivi-pə əriə pəh khani nəfrakisien ye Yesu.

⁵ Nīpīg a, Saelas mīne Timoti kratərhav Masedonia, mīrauə mīn Korin. Pol rapəh kafan wok ye nījirien nimə tapolen, kīni maməkeikei əmə mamni-ərhav Nəgkiarien Huvə. Mamni huvə tuk nəmə Isrel mə Yesu in Kristo yame Kughen rīmīrpen. ⁶ Məriḡ iriə kīmnhani hah in, masəgkiar has pən kīmin. Kini Pol rarpita-arpita nəmkīmīk ye neipən kafan [mamor nīmətīen mīmə iriə kamhani hah nhag Kughen.] Mamni mīmə, “Tukmə Kughen rīvəhsi-pən narpīnien kimi əmiə, məriḡ kapəmiə atuk. Yaknor infamien irəmiə. Rīrikakun ai taktəkun, jakamvən əmə tuk nəmə tanə pīsīn pīsīn mīnə.” ⁷ Kini ai, Pol rəpəh əriə apa ye nimə kape nofuginien kape nəmə Isrel, muə imei yemə Gris kīrik nhagin e Titias Jastas. In ramsiai Kughen. Nimə kafan ipakə tuk nimə kape nofuginien kape nəmə Isrel. ⁸ Kini yamehuə kape nimə kape nofuginien kape nəmə Isrel, nhagin a Krispas, in mīne kafan mīnə kīmnhauə mhani nəfrakisien ye Yesu Yermaru. Kini nəmə Korin

18:2: Rom 16:3

18:3: Wok 20:34

18:5: Wok 17:14-15

18:6: Wok 13:46,51; Wok 20:26

khaphsaah mĭn kĭmĭsərig nəgkiarien kape Pol kini khani nəfrakisien ye Yesu kini mĭsor baptaes.

⁹ Yenaiyu kĭrik, Pol rəmrərhav məm mə Yesu Yermaru raməgkiar kĭmin mamni mĭmə, “Takpəh nĭginien kĭn narmamə. Takaməkeikei mamni-ərhav nəgkiarien kafak, mĭpəh napnapĭgien.

¹⁰ Meinai Yo yakaməmĭr kĭrau mik; to nar kĭrik rapəh noriahyen ik, meinai narmamə kafak mĭnə khaphsaah ye yerkwānu e.” ¹¹ Kini Pol rĭmnarə aikĭn rapita newk kĭrikianə, mamhajoun narmamə kĭn nəgkiarien kape Kughen.

Nəmə Isrel kharəhsi-pən Pol ye kot

¹² Ye nĭpĭg a, yermamə kĭrik, nhagin e Galio, in gavman kĭrik kape nəmə Akaea*. Kini nəmə Isrel khauə kĭrikianə mharaptərəkĭn Pol mhakĭr mhavən ye kot. ¹³ Kini iriə mhamə, “Kwən e ramarkut mə tukrĭvi narmamə pəh tuksəhuak kĭmi Kughen ye norien kĭrik yame raməsik loa kapəmawə.”

¹⁴⁻¹⁵ Kini Pol natukrəgkiar, mərig Galio rĭni-pən tuk əriə mĭmə, “Nəmə Isrel. Nĭkam, yakpəh norkeikeiyen mə jakəkĭr nar kĭrik ror məkneikĭn. Tukmə nakhauə mhani-pə tuk yo mə yermamə kĭrik rakapĭr loa kĭrik, nar apnapĭg mə to loa ehua kĭrik uə loa kəskəh kĭrik, ratuatuk mə jakətərig kĭn əmiə. Mərig kĭmiə nakhauə mhani əmə mus mus kĭrik ye nahag mĭnə mĭne narĭmnar mĭnə ye narəyen kapəmĭə. Raməmĭr əmə irəmĭə mə takhani mĭsərəhu huvə.”

¹⁶ Galio rəgkiar ta, məkneikĭn mher-əhav kĭn

18:10: Jos 1:9; Aes 41:10
apa Gris.

* **18:12:** Akaea in kwənmhan kĭrik

əriə ye kot. ¹⁷ Məkneikin, nəmə aikin tiksın kisasar mharaptərəkın yemehuə kape nimə kape nofuginien kape nəmə Isrel, nhagin e Sostenes, mamhauh in ye nimri narmamə. Kini Galio rəm, ripəh nini-əhuyen əriə.

Pol rimirerig min muə Antiok apa Siria

¹⁸ Kini Pol rimnarə nipig ripsaah apa Korin iriə nəməhuak minə. Kwasig ikin, rimipəh əriə məsok pirə, mivən ye Kengkria. Aikin, məkis nıkwənen meinai in apa kupən rimnatuakəm tuk nəkisien nıkwənen meriaji nipig kape nəspirien, kini nipig kape nəspirien ruauə ta muavən. Kini Pol rivən ye rao kirik aikin a miviriə ipakə tuk Siria. Kini Akwila mine Prisila kirakwasig min kin in. ¹⁹ Krhivən mirheriaji rukwanu a Efesas, mirhivhiak. Kini Pol rəta irəriu mivən ye nəkwai nimə kape nofuginien kape nəmə Isrel, məm əriə, kisəgkiar pik. ²⁰ Iriə kisaiyoh-pən in mə tukrarə min ror tu iriə min. Mərig rimməpəh. ²¹ Mərig nipig rinamvən, mini-pən tuk əriə mimə, “Tukmə Kughen rimə jakrerig-pə min, yo jakrerig-pə min məm əmiə.” Mivən min ye rao kirik, mitərhav Efesas.

²² Kini Pol rimavən mivhiak mivən Sisaria. Məriwək mivhiak mivən məm nəməhuak minə apa Jerusalem. Kwasig ikin, rirerig min muə Antiok. ²³ Marə min Antiok ror tu. Kini mitərhav min məriwək mivən mitərhav-pən Galesia mine Frjia. Mamərip tim tim narmamə kape Yesu minə apaikin.

Apolos ramarə Efesas mine Korin

24 Ye nīpig a, yemə Isrel kirik, nhagin e Apolos, ruə Efesas. Rinnarha apa Aleksandria. Nirkunien kafan rehuə; kini mirkun min Nəkwəkwə kape Kughen. 25 Kīnhajoun ta in kīn Swatuk kape Yesu Yermaru. Nīpig m-fam nap ramuək yerkin tuk nīni-ərhavyen nəgkiarien kape Kughen. Kini nəgkiarien kafan ye nīkarin kape Yesu ratuatuk. (Mərig in rīmirkun əmə baptaes yame Jon Baptaes rīnnor kupən). 26 Kini in ramətgah kīn nəvhagien kimi narmamə ye nəkwai nīmə kape nofuginien kape nəmə Isrel. Kini Prisila mīne Akwila kīrauə mawətərig kīn in. Kini ai, mīrakir in mīrhivən iməriə ikin. Kini Prisila mīne Akwila kwhoprai-pən huvə mīn Swatuk kape Kughen kīmin. 27 Kwasig ikin, kwən a Apolos rīmə tukrivən apa Akaea. Kini nəməhuak mīnə kīmisasitu iran, mharai nəkwəkwə kirik rīvən kimi narmamə kape Yesu mīnə apa Akaea, misaiyoh əriə mhamə tuk-sarha huvə tuk Apolos. Rīmauə Akaea, mamasitu pik ye narmamə yamə mīne Kughen rīvəhsi-pən ta nīhuvəyən kimi əriə khani nəfrakisien iran. Apolos ramasitu irəriə 28 mamhoprai huvə Nəkwəkwə kape Kughen mīmə Yesu in Kīristo yame Kughen rīmirpen. Kasəgkiar ye nīmri narmamə, kini nəgkiarien kafan rapita nəgkiarien kape nəmə Isrel.

19

Pol rīrerig mīn muə Efesas

1 Nīpig Apolos raməmīr hanə apa Korin, Pol rəri swatuk fiak, muə Efesas, məm narmamə tiksīn aikin kape Yesu. 2 Mamaiyoh-pən əriə mīmə, “?”

Rhawor? ?Nīpīg nīmnhani nēfrakisien ye Yesu, mamhavəh mīn Nanmīn kape Kughen uə?”

Iriə khani-pən tukun mhamə, “Kimawə yakhapəh hanə nisərigien mə nar kirik e, Nanmīn kape Kughen.”

³ Kini Pol raiyoh-pən əriə mīmə, “?Mərig kimiə nīmishawor pən iran mīne mīsor baptaes?”

Kini khani-pən tukun mhamə, “Yimīsor baptaes rəmhen kin yame Jon Baptaes rīmnor.”

⁴ Kini Pol rīni-pən tuk əriə mīmə, “Baptaes yame Jon Baptaes rīmnor, in rīmnor ye narmamə yamə mīne kwəsarar ye nərigien kapəriə tuk təvhagə hah kapəriə. Mərig Jon Baptaes rīnnamni-ərhav mīmə narmamə tukasəkeikei mhani nēfrakisien ye yermamə e tukruə kwasig. Kwən ai, In e Yesu.” ⁵ Kisərig nəgkiarien a, kisarar mīsor baptaes ye nhag Yesu Yermaru. ⁶ Kisor baptaes, kini Pol rərəhu-pən kwermīn ye kapəriə kapə, kini Nanmīn Rhakə rīmneiwaiyu irəriə. Kini iriə kasəgkiar ye nəgkiarien kape tanə pīsin pīsin mīnə, mamhani-ərhav nəgkiarien yame Kughen rīmivəhsi-pən kimi əriə. ⁷ Iriə fam ipakə twelef.

⁸ Paul rarə aikin meriaji makuə kīsīsər. In mīvən ye nəkwai nīməhuak kape nəmə Isrel, mamətgah kin nīni-ərhavyen Nəgkiarien Huvə. Iriə mīn kasəgkiar ye nīkarin kape Narmaruyen kape Kughen; kini Pol rīvi əriə tīksin. ⁹ Mərig narmamə tīksin, kapəriə kapə riskai; khapəh nhanīyen nēfrakisien iran. Kini mamhani hah Swatuk kape Yesu Yermaru ye nīmri narmamə. Ror pən, Pol rapəh əriə, mīkir narmamə kape Yesu

mīnə, mamhavən. Kini ye nīpīg fam kīmnhavən ye nəkwaī nīmə ye skul ehua kīrik kamni kīmə, “Tīranas” masəgkiar kīmi narmamə. ¹⁰ Kini Pol rīmnamarə aikīn mapita newk kīraru. Ror pən narmamə kasarə apa tanə a Tarki, yamə mīne iriə kwənərəus kape Isrel mīne yamə mīne iriə kwənərəus kape Gris, iriə m-fam kīsərig nəgkiarīen kape Yesu Yermaru.

Kwajikovə mīnə kape yermamə kīrik nhagin e Skeva

¹¹ Kini Kughen rīmivəhsi-pən nəsānīnien kīmi Pol tuk norien nīmṭātīen pīsīn pīsīn. ¹² Narmamə kīsaiyoh-pən kīn neipən akwas kape Pol, mhapīk mhavən apa iməriə ikīn, kīni narmamə kamhamhə kharap, masəsānīn, kīni nanmīn has mīnə kasəta irəriə.

¹³ Ikīn aikīn a, nəmə Isrel tīksīn kīmīsəriwək mīsarkurao mīsarkut tuk nəkotayen nanmīn has ye narmamə ye nhag Yesu Yermaru. Mamhani-pən tuk nanmīn has mīnə mhamə, “Yakamni skai pre tuk əmīə ye nhag Yesu, yame Pol ramni-ərhav, mə, ‘!Taksəta!’ ”

¹⁴ Kini jif pris, nhagin e Skeva, kafan kwajikovə mīnə iriə m-fam seven. Iriə kīsarkut mə tuksəko-ta mīn nanmīn has mīnə. ¹⁵ Mərig nīpīg kīrik, nanmīn has kīrik rarar mīni-pən tuk əriə mīmə, “Yakwīrkun ta Yesu mīne Pol. ?Mərig kīmīə nīpa mīnə e?” ¹⁶ Kini yermamə ai nanmīn has raməmīr iran rhəkīmter muh əriə. Mapita əriə, meikus-eikus neipən kapəriə. Kini mhoteih-hoteih iriə, kīni kīsap ye nəkwaī nīmə kafan, mīsaiyu kopīə

kopiə əmə mamhavən. ¹⁷ Nipig nəmə Isrel mine nəmə Gris yamə mine kisərə Efesas kimisərig nəvsaoyen kin, kimnhagin pik. Kini mhasiai nhag Yesu Yermaru. ¹⁸ Kini narmamə khapsaah yamə mine kamhani nəfrakisien ye Yesu kisərer mhani-ərhav pən təvhagə hah kapəriə tuk narmamə. ¹⁹ Iriə khapsaah yamə mine kasəmtah kimnhapik nəkwəkwə minə kapəriə kape nahak, mamhauə, mhavaan əru ye nimri narmamə. (Narmamə kisəvheikin nimri nəkwəkwə minə a, mane iran rapita fifti milian vatu.*) ²⁰ Ror məkneikin, nəgkiarien kape Yesu Yermaru rəsanin min markurao.

²¹ Kwasig ikin, Pol rimnərig yerkin mimə tukrinerig min mivən Jerusalem, mərig tukrukrao-pən ye provins mir a Masedonia mine Akaea. Rimə, “Tukmə yakvən ta Jerusalem, jakaməkeikei mivən min apa Rom.” ²² Mher-pən min kin kafan dikon mir kiraru nhagriu e Timoti mine Erastus kiravən apa Masedonia. Mərig Pol rimnarə hanə Tarki.

Notgohyen ehuə apa Efesas

²³ Ye nipig a in a, notgohyen ehuə kirik apa Efesas tuk Swatuk kape Yesu Yermaru. ²⁴ Kini yermamə kirik ramarə aikin, nhagin e Demetrius. In yarpəkao kape nivhirəkinien narimnar kin silva†. Rimnor nanminar kape kughen piraovin eikuə e,

19:17: Wok 5:11 * **19:19:** Gris ripəh ninien 50,000,000 vatu. Mamni mə 50,000 drakma. “Drakma” kirikianə in nərok wok kape nipig kirikianə. **19:21:** Wok 23:11; Rom 1:13 **19:23:** 2 Kor 1:8 † **19:24:** Silva in rəmhen kin aean. Nimrin rhaktə pik.

nhagin e Artemis. Kini in mine kafan narmamə minə kisəvrāi mamhavəh mane ehuə iran.

²⁵ Kini rokrən kin kafan minə, mine yarpəkao minə min tiksın mə tukhauə kirikianə. Mamni-pən tuk əriə mimə, “Yo minə tiksın. Kimiə nakwənharkun ta mə kitawə kamhavəh mane ehuə ye wok kapətawə. ²⁶⁻²⁷ Ye tanə e Tarki, mine ye ikin minə fam ye tanımtanə, narmamə fam kasəhuak kimi kughen e kapətawə. Mərig kimiə nakwəsəm ta mə kwən a Pol, rımauə mivi narmamə khapsaah ye yerkwānu e Efesas markurao ye tanə e Tarki, mamni mə kughen yamə mine narmamə kasor wok irəriə, pəh nien mə iriə kughen əfrakis. Tukmə ror nəgkiarien kafan rirkun nivəhsi-tayen nehuəyen kape Artemis ruə mor nar apnəpig kin. İpakə kwən e rivi narmamə khani hah swatuk kapətawə tuk nivəhyen mane, kini nəgkiarien kafan ramor min narmamə kasəm oror niməhuak kape Artemis, yame in yerpırig pik.”

²⁸ Kisərig nəgkiarien a, niehmaa ramhai əriə tuk Pol. Kisokrən apomh mhamə, “!Artemis, kughen kape nəmə Efesas, in yerpırig pik!” ²⁹ Taktəkun əmə narmamə fam ye yerkwānu a kisokrən okrən, misaiyu kwis kwis mhauə mharaptərəkın yemə Masedonia mir a yame kimiwəriwək irisir Pol, nhagriu Gaeas mine Aristakas. Mhaukəkin əriu mhavən ye kwənmhan kape nəukiriən.

³⁰ Pol rorkeikei mə tukrəgkiar kimi nəmə aikin, mərig narmamə kape Yesu minə khapəh niseighanien kin. ³¹ Kini gavman minə min kape nəmə Tarki, yamə mine kisorkeikei Pol, kisher-pən

kin nægkiarrien misəkeikei kimin mhamə, “Takpəh nīvənien yerki narmamə minə a.”

³² Narmamə kimnhauvrig-uvrig pik aikin. Masokrən pik, tiksın kimnhani nar kirik; tiksın kimnhani nar pisin kirik. Iriə khapsaah kiseinein mə kimishawor mhavən aikin. ³³ Kini nəmə Isrel tiksın kisəsua-pən kin iriə kirik nhagin e Aleksandra mə tukrivən mərəer ye nimiria. Kini narmamə tiksın ye kwhen a kimnhani-pən tukun mə tukrəgkiar. Rarer, mini-əhu əriə mə tukhapim. Markut mə tukrini-ərhav nəmien kafan. ³⁴ Mərig narmamə kisəm mə Aleksandra in yemə Isrel kirik, kisokrən apomh kwis kwis rivəh aoa kiraru, mhamə, “!Atemis, kughen kape nəmə Efesas, in yerpirig pik!”

³⁵ Kini yamehuə kirik ye yerkwanu a rhekimter mini-əhu əriə mimə, “Nəmə Efesas. Atemis e kughen kapətawə, in ravəh nhag ehua. Kini narmamə fam ye tokrei tanə kharkun mə norien e kapətawə tuk narha-huvəyen tuk niməhuak kafan, mine kapiet imərhakə kafan yame rimamir misi-faktə ye neai meiwaiyu-pə. ³⁶ Yermamə kirik to ripəh niniyen mə yo yakameikuə. Pəh rikimie tukrapnapig. Rapəh nəmhenien mə naksar-mar məkneikin. ³⁷ Nimisərip kwərə mir eikin e, mərig iriu kimirapəh nīwəkrəhyen kin nar kirik ye nəkwai niməhuak kapətawə, miripəh nīrəni-hahyen nhag pian e, in kughen kapətawə. ³⁸ Tukmə Demetrius mine kafan narmamə kisəm yermamə kirik ror nar kirik ripəh nəmhenien, kharkun nhavənien ye kot, misəm kaonsel. Pəh khavən aikin mhani-ərhav nərigien kapəria. ³⁹ Tukmə nakasərig min nar kirik mə takhani-

ərhav, takasəkeikei mhavən ye kot. ⁴⁰ Mərig rīmar əmə mə tikvəh mīn ətawə kavən ye kot kīvəhsi-pə narpīnien kimi ətawə tuk notgohyen yame kitawə kīmisor towei. Kini kitawə to khapəh nhaniyen nar kīrik mə kīmnhauə eikīn e ye nəkwətəyen towei tuk naha, meinai nəkwətəyen e, nīpran rīrkək.” ⁴¹ Rini ta nəgkiarien a, mətapīg kīn nəgkiarien, mher-pən kīn əriə kamhavən.

20

Pol rīvən apa Masedonia mine Gris

¹ Kini nəmə Efesas kisotgoh ta misərəhu mīn nəmərīnuyen. Aikīn, Pol rokrən kīn narmamə kape Yesu mīnə khauə kīrikianə, kīnī rəvhag kīmi əriə. Kini ai maowīə kīn əriə, kīnī mītərhav aikīn a, mīvən apa Masedonia. ² Mītərhav ye kwənmhan a, kīnī maməvhag apap kīmi əriə mavəhsi-pən nəgkiarien rehuə kīmi nəmə aikīn, muə meriaji-pə Gris. ³ Mamarə apaikīn meriaji makuə kīsīsər. Kwasīg ikīn, rīmə natukrīvən ye rao kīrik mīrerīg-pə mīn Siria, mərig əmə nəmə Isrel kamharai mhun mə tukhauh in mīshopni in, kīnī rarar mīn ye nərigien kafan kīnī məriwək əmə mamvən apa Masedonia. ⁴ Rīmavən iriə yemə Berea kīrik nhagin e Sopata, in kwajikovə kape Piras, mīne yemə Tesalonaeka mir kīraru nhagriū e Aristakas mīne Sekandas, mīne yemə Debe kīrik nhagin e Gaeas, mīne Timoti, mīne yemə Tarki mir kīraru nhagriū e Tikikas mīne Trofimas. ⁵ Iriə kīsəkupən mhavən apa Troas miseito kīn əmawə. ⁶ Mərig kīmawə yaksəmīr mīsor nəvīgīnien ehūə a yame kamni kīmə “Bred

yame yis rirkək iran.” Kwasig ikin, yakhavən apa Filipae mhavən ye rao kirik mhavirə miseriaji nīpig kirkirip, kini yakhauə mhavhiak apa yerkwanu ai Troas misofugin kimawə miriə. Misarə miseriaji nəhuakien kirikianə.

Pikwarien kirik rimamhə mīmragh mīn

⁷ Kini ye Sande, yakhauə misofugin mhavəh Nəviginiēn Rhakə. Kini Pol raməvhag kimi nar-mamə, məgkiar meriaji yenpig əru meinai rikin ruh mə tikəni rikwamir kin, in tukrəpəh əriə. ⁸ Kwənmhan yame yimisəkwətə ikin yerpīrig pik. Kiruk laet ripsaah aikin. ⁹ Kini pikwariēn kirik nhagin e Yutikas* ramkwətə ye windo. Pol raməgkiar pik, napirien rīvəh Yutikas. Kini rapir yeru, mīmir misī-faktə ye kwənmhan yerpīrig meiwaiyu məwhan. Kisaiyu mhavən misəm ru-amhə ta. ¹⁰ Məkneikin, Pol mīn reiwaiyu mivən makur, məmir-pən iran.† Məker-pən iran, mīmə, “Rikimiə tukripəh nəpouyen. !Ramragh əmə!” ¹¹⁻¹² Kini iriə khakir pikwariēn a mamhavən. Rikiria ragien pik meinai in ramragh əmə. Kini kharerig mīn mishaktə mhavən mīn apa yerpīrig, mhavəh Nəviginiēn Rhakə misəvigin kwis. Kini Pol rimnəgkiar kimi əriə mivən meriaji reraan. Kini mətə mīn irəriə.

Pol ramaowiə kin nəməhuak mīnə apa Efesas

¹³ Aikin, yakharəh rao kirik mhavirə mhavən apa Asos. Yakhamə ta mə kimawə Pol. Mərig Pol, rikin raməsik mə tukrəriwak əmə mikwasig mivən

* **20:9:** Nhage e “Yutikas” nīpran rimə “laki.” † **20:10:** Pol ramor rəmhen kin Profet Elaeja kupən ye Fas King 17:17-22.

apaikin. ¹⁴ Ruə mītərhav-pə Asos, kimawə min yakhavən ye rao mhavirə mə jakhavən apa yerkwanu kirik nhagin e Mitilen. ¹⁵ Kəni rikwamer kin, yakhatərhav min aikin a, mhavirə mhavən masəmīr iruə ye tanə a Kios. Kəni rikwamer min kin, yakhavirə min mhavən ye tanə a kamni kimə Samos. Kəni rikwamer min kin, yakhavən min mhatərhav-pən Maelitas. ¹⁶ Pol rimini-ta mə jakhapəh nisərerien apa Efesas meinai rīpəh norkeikeiyen mə jaksarə pīk apa ye kwənmhan a Tarki. In rimnarkut mə jakshai miren mhauə Jerusalem kwasig ikin ror nīpig kape nəviginien ehua e kamni kimə “Pentekos.”

¹⁷ Nīpig yakhavhiak apa Maelitas, Pol rher-pən nəgkiarien apa Efesas mokrən kin elda minə kape niməhuak mə tukhauə misəm. ¹⁸ Khatərhav-pə, rini-pən tuk əriə mimə, “Kafak narmamə minə. Kimiə nakwəsəm ta norien kafak nīpig kinnisarə kitawə-mkimiə. Ririkakun ye nīpig yīmauə Tarki, ¹⁹ yakamor yo mə yo yor atuə kin kape Yesu Yermaru. Mə rikik reiwaiyu nīpig fam. Nīpig m-fam yakamasək tuk əmiə. Yakaməm rəutən pawk meinai nəmə Isrel kisarkut mə tukshopni yo, ²⁰ mərig yakpəh nīpəhyen nasituyen irəmiə. Maməwhag ye nimri narmamə, mine ye nəkwai nimə minə. ²¹ Mamni-ərhav-pən tuk nəmə Isrel mine nəmə tanə pisin pisin minə mə tukasəkeiki misasar ye nərigien kapəriə tuk təvhagə has, mhauə tuk Kughen, mīshatətə ye Yesu Yermaru.

²² “Kini taktəkun ai, Nanmin kape Kughen ramarkut tuk yo mə jakvən apa Jerusalem. Yakpəh

nirkunien mə naha nhagin tukror yo aikin. ²³ Nar kirikianə əmə yakirkun. Yerkwanu yamə mine yakakrao ikin, Nanmin kape Kughen ramor kwirig kimi yo mə tukmə yakvən aikin a, jakarə ye nahasien, kini tukpivəhsi-pən yo ye kalabus. ²⁴ Mərig yakmə nimraghien kafak in nar apnapig əmə. Yakorkeikei mə jakor infamien ye narimnar yame Yesu Yermaru rimivəhsi-pə mə jakor tuk nini-ərhavyen Nəgkiarien Huvə ye nihuvəyen kape Kughen.

²⁵ “Səm-ru, yakwirkun ta mə kimiə m-fam yamə mine yakmaurə məm əmiə məvsao kin narmaruyen kape Kughen kimi əmiə, to nakhapəh min nisəmien yo tuk nipig kirik. ²⁶ Ror pən, taktəkun, yakamni-ərhav mə tukmə yermamə kirik rimhə mivən ye nap ehuə, pəh nien mə yo yimneighan kin mə tukrivən‡. ²⁷ Meinai yo yakpəh nəpəhyen nini-ərhav-preyen narimnar fam yame Kughen rorkeikei.

²⁸ “Takasərig əmiə mine narmamə yamə mine Nanmin kape Kughen rimnərəhu-pən əriə ye kwermimiə. Takasarha huvə tuk nəməhuak kape Kughen rəmhen kin yermamə kape narhahuvəyen tuk kafan sipsip, meinai Kughen rimivəh əriə kin nitaw Yesu Yermaru. ²⁹ Yakwirkun ta mə jakəta irəmiə, kini ai narmamə yamə mine kisəmhen kin kuri aparu minə tukhauə tuk əmiə misəs əmiə - sipsip minə kape Kughen. ³⁰ Kini kimiə tiksın tukhauə mhaukrekin nəfrakisien mə

20:23: Wok 9:16; 21:11 **20:24:** Wok 21:13; 2 Tim 4:7 ‡ **20:26:** Pol ramni min ye Wok 18:6 “Tukmə Kughen rivəhsi-pən narpinien kimi əmiə, mərig kapəmiə atuk.” **20:28:** 1 Tim 4:16; 1 Pita 5:2-4
20:29: Mat 7:15; Jon 10:12

tukhavi-ta narmamə kape Yesu minə khakwasig kin əriə. ³¹ !Ror pən, takasəkeikei masərig əmiə! Rikimiə tukraməsik mə ye newk kisisə, yimipəh nəpəhyen norien kwirig kimi əmiə yenpig-yenpig mine yenaiyu, kini mamasək tuk əmiə.

³² “Kini taktəkun ai, yakamərəhu-pən əmiə ye kwermi Kughen; rikimiə tukraməsik nəgkiarien kin nihuvəyen kafan. Nəgkiarien a ror əmiə nakhaskai mavəhsi-pən nihuvəyen kimi narmamə kape Kughen minə fam. ³³ Rikik ripəh nəkrəhyen kin nautə uə neipən kape yermamə pisin. ³⁴ Kimiə nakwənharkun ta mə yo pisin əmə yakaməmnhawk tuk naha nhagin yame yo mine kafak narmamə minə yaksəkwwək kin. ³⁵ Naha nhagin yame yakamor, yakamhajoun əmiə kin mə takasəkeikei misor wok mhavəh mane tuk nasituyen ye yavən has minə. Rikitawə tukraməsik nəgkiarien yame Yesu Yermaru rimini mimə, ‘Nivəhsi-pənien rapita nivəhyen.’ ”

³⁶ Pol rəgkiar fam, kasənimkur misəhuak. ³⁷ Kini iriə misasək pik misəker-pən ye Pol masəkei kimin misaowia kin. ³⁸ Khakwasig kin misəriwək mhavən miseriaji a rao ikin. Rikiriə rarkwəpir mhawor Pol rimini mə iriə tukhapəh min nisəmien in tuk nipig kirik.

21

Pol rimə tukrivən Jerusalem

¹ Yimisaowia-ta kin əriə, mhavən ye rao mhavirə mhavən atuatur apa ye tanə kirik kamni kimə Kos. Kəni rikwamer kin, yakhavirə mhavən ye

tanə kīrik kamni kīmə Roj. Mhatərhav mīn aikin, mhauə mīn mhavhiak ye tanə kīrik kamni kīmə Patara. ² Aikin misəm rao kīrik rīmə tukrivən apa Fonisia. Yaksat-pən iran mhatərhav mīn. ³ Mhavirə misəm mīn tanə ehua kīrik kamni kīmə Saepras, mhakurao pihū. Mhavirə mamhavən Siria. Mhavhiak apa Taea mə tukpik-ta narimnar ye nəkwai rao a. ⁴ Yaksarə aikin mhavən, misəm narmamə tiksīn kape Yesu, misarə kīmawə miriə miseriaji nəhuakien kīrikianə. Kini Nanmīn kape Kughen rəgkiar kimi əriə mə tukhavən misor kwirig kimi Pol mə tukripəh nivəniən apa Jerusalem. ⁵ Yaksarə miseriaji nəhuakien kīrikianə ror infamien, yakhatərhav mharpin mamhavən. Kini narmamə mīnə aikin kape Yesu mīnə kapəriə narmamə mīnə kamhakwasig kīn əmawə mhauə ye nīkar-kar tahik. Aikin, yaksənimkur misəhuak kwis. ⁶ Kini misaowiə kīn əmawə mīnə. Yakhavən mīn ye rao a; kini iriə kharerig-pə iməriə ikin.

⁷ Kini rao ritərhav Taea maiyu muə Toleme. Yakhavhiak, mhavən misəm nəməhuak mīnə. Masəmīr kīmawə miriə nīpig kīrikianə. ⁸ Kəni rikwamer kīn, yakhatərhav mīn mhavirə mhavən, mhavhiak apa Sisaria. Mhavən imei kwən kīrik nhagin e Filip. In yermamə kape narkuraoyen mīni-ərhav Nəgkiarīen Huvə kape Kughen. Kupan, in kīrik ye narmamə seven yamə mīnə kasasitu ye aposol mīnə.* ⁹ Kafan nīpiakwəskəh kuas, khapəh hanə nisarkurəkien. Iriə a profet mīnə.

21:4: Wok 20:23
Wok 6:1-7.

* 21:8: Kivəh-si haktə narmamə mīnə a ye

¹⁰ Yaksarə aikin nīpig tiksīn, profet kirik, nhagin e Agabus, risi-pən apa Judia muə. ¹¹ Muə, məm əmawə kini mirəh kətəut kape Pol, məkis atuk kwermīn mīne nihun kin, mīmə, “Nanmīn kape Kughen ramni mīmə, ‘Kwən e, kafan e kətəut, namehuə kape nəmə Isrel mīnə apa Jerusalem tuksərkis-ətərəkīn in məkneikīn, mīsərəhu-pən in ye kwermi nəmə Rom.’”†

¹² Yaksərig nəgkiarien a, kimawə nəmə iku yaksəkeikei kimi Pol mə tukripəh nīvənien apa Jerusalem. ¹³ Mərig Pol rimə, “Kimiə naksasək, rikik rarkwəpīr. Mərig, səmru, yakpəh nīgīnien tuk nīvənien ye kalabus tuk nīniyen nhag Yesu Yermaru. Kini yakeighan kin mə jakmhə tukun apa Jerusalem.”

¹⁴ Yakhani-əhu pawk Pol, mərig in rapəh nīpəhyen. Kini yaksəpəh, mhamə, “Kimawə yaksəhuak mhamə tukror rəmhen kin yame Yesu Yermaru rorkeikei.”

¹⁵ Kini ai, yaksor apnəpenə tuk nītərhavyen məriwək mhauə Jerusalem. ¹⁶ Nəmə Sisaria tiksīn kape Yesu mīnə khakwasīg kin əmawə. Mhakir əmawə mhavən imei yemə Saepras kirik nhagin e Nason. In yermamə kirik yame rīmnəkupən mikwasīg kin Yesu. Yaksapīr ye nəkwai nīmə kafan.

Pol rīvən Jerusalem

21:10: Wok 11:28 † **21:11:** Profet e Agabus ramor rəmhen kin profet mīnə kupən, mor drama kirik yame ror nuhpikīnien, kini ai, mhoprai-pən kimi narmamə. Ēmru Fas King 11:29-39, Ezekiel 4:3, mīne Aes 20:2-4. **21:13:** Wok 20:24

17 Yakhavən mhatərhav-pən Jerusalem, nəməhuak minə kisəm əmawə, rikiriə ragien. 18 Kəni rikwamer kin, kimawə Pol yakhavən misəm Jemes. Elda minə kape niməhuak kasəmır min aikin. 19 Pol rərer mini vi vi əriə kini məvsao kin narimnar fam əgkəp a ye kafan nəriwəkien yame Kughen rimnor kimi nəmə tanə pisin pisin minə.

20 Kisərig nəgkiarien a kape Pol, khavəh-si haktə nhag Kughen. Mhani-pən tuk Pol mhamə, “Piak. Əm-ru. Taktəkun ai nəmə Isrel kisəmhen kin taosen ripsaah khani nəfrakisien ye Yesu, kini iriə fam min khaskai tuk nırapətəkın-tım-tım-ien loa kape Moses. 21 Kwəsərig ta nəvsaoyen kin ik mə ik nakamhajoun nəmə Isrel yamə mine kasarə ye tanə pisin pisin mə tuksəpəh loa kape Moses. Masərig min mə ik nakamni-pən tuk əriə mə tukhapəh nisəsıg-pənien nıpıkwarien kapəriə minə. Kini mhapəh nharapətəkinien narəyen kape nəmə Isrel. 22 Iriə tuksərig mə nakuauə ta. ?Tukshawor-pən iran mine? 23 Rhuvə mə takor nəkwai-mawə. Əm-ru, narmamə kuas kasəmire ikin e kwəharpen ta nətərigien kirik kapəriə kimi Kughen.‡ 24 Tikianakwamer, takıkwasıg kin əriə mivəh nımri nar mıragh minə kape sakrefaes, kini naksor sakrefaes tuk nəspirien əmiə miriə, mə iriə tukharkun nisəkis-tayen nıkwəneriə, rəri-pən loa kapətawə. Pəh kəm kirkun mə ik nakaməri-pən fam loa kapətawə. Mə nəgkiarien yame kamni iram, neikwəyen fam. 25 Mərig ye

21:19: Wok 15:12 21:20: Wok 15:1,5 ‡ 21:23: Promis e kimisor kamni kimə “Nasiraet promes” rəmhen kin yame Pol rimnor ye Wok 18:18. 21:24: Nam 6:1-20; Wok 18:18

nīkarin kape nāmə tanə pişin pişin minə e yamə mine kwənhani-ta nəfrakisien ye Yesu, kitawə kwəsher-pən ta nəkwəkwə kirik kimi əriə mhani-əhrav-pən nəgkiarien kapətawə. Mhani mhamə tukhapəh nisəniən nəviginien yame kamoh kivaan əru tuk nəhuakien kimi nanmi kughen eikuə minə. Mhapəh nisəniən nitə. Mhapəh nisəniən nar miragh yame kaməvit-əpni, meinai nitawin raməmir hanə ye nīpran. Mhapəh nisor-haspənien kimi nīpiraovin.”§

²⁶ Kəni rikwamer kin, Pol rikir nāmə minə a, mhavən mə tuksor apnəpenə tuk sakrefaes tuk nəspirien. Kini Pol rivən ye nəkwai Nimə Ehuə kape Kughen mini-əsah-pən ye nīpig yame tuksor infamien ye nəspirien kapəriə, kini pris tukriyaan əru atuə kin kapəriə narmiragh minə.

Nāmə Isrel kharaptərəkin Pol ye nəkwai Nimə Ehuə kape Kughen

²⁷ İpakə nīpig seven a kape nəspirien ror infamien, nāmə Isrel tiksın yamə mine kimnhatərhav Tarki mhauə ye Nimə Ehuə kape Kughen misəm Pol. Misor narmamə kisərar mhani-hah Pol, khavən mharaptərəkin in ²⁸ misokrən apomh mhamə, “!Ah! !Nāmə Isrel! Sasitu. Kwən e in e yame in ramarkurao ikin minə mamhajoun narmamə mamor əriə kamhani hah ətawə. Mamor narmamə khapəh nhasiayen loa kape Moses mine Nimə Ehuə kape Kughen. Kini taktəkun ai rikir nāmə Gris tiksın mhauə ye nəkwai nimə e kapətawə kasor kwənmhan rhakə

§ 21:25: Nəkwəkwə kimnharai raməmir ye Wok 15:23-29.
21:26: 1 Kor 9:20

e raməmkimik.”* 29 (Kamhani məknakin meinai kupən kimisəm yemə Efesas a, nhagin e Trofimas, rameriwək iriu Pol apa yerkwanu. Kini khamə-ta mə Pol rimikir in muə ye nəkwai Nimə Ehuə kape Kughen).

30 Nəgkiarien a ror nəmə Jerusalem kisarar misaiyu mhauə mharaptərakin Pol, mhaukəkin mhatərhav ye Nimə Ehuə kape Kughen. Taktəkun əmə pris minə kisətapig ye nəkwai nimə a.

31 Mhamə tukshopni Pol. Kini əmə aikin, yamehuə kape mobael minə kape nəmə Rom rərig nəvsaoyen mə kasor norien hah ehuə kirik apa Jerusalem. 32 Taktəkun əmə yamehuə kape mobael minə a rikir mobael minə mine namehuə minə kapəriə, misaiyu mhavən tuk narmamə minə a. Narmamə minə a kisəm yamehuə kape mobael mine kafan narmamə minə; kini kisəpəh nhauhyen Pol.

33 Kini yamehuə kape mobael minə a ruə ipakə tuk Pol mini-pən tuk mobael minə mə tukharaptərakin in. Mharkwəji in kin jen kiraru. Kini in raiyoh-pən əriə mimə, “?Naha e yermamə? ? Rimnor naha?” 34 Kini narmamə a kisokrən apomh. Tiksin kamhani nar kirik; kini tiksin kamhani nar pisin. Kasokrən pik, yamehuə kape mobael ripəh nəmien nəfrakisien. Mini-pən tuk mobael minə mə tukharəh Pol mhavən ye nəkwai nimə kape mobael. 35 Khakir Pol misəriwək, ipakə əmə kiseriaji kwəruə. Narmamə kamhasig-sig pik əriə minə, ror pən mobael minə kimnharəh-si

* 21:28: Kamni-əhu mə narmamə pəh nien mə kwənərəus kape nəmə Isrel tukhapəh nisauru-pənien ye nimə ehuə kape Kughen.
21:29: Wok 20:4

haktə Pol mharəh mhavən. ³⁶ Narmamə minə kimnhakwasig kin əriə masokrən apomh mhamə, “!Shopni! !Shopni!”†

Pol ramni-ərhav nəmien kafan

³⁷ Ipakə əmə mobael minə kharəh Pol misauru-pən imə, in raiyoh-pən yamehuə kape mobael minə mimə, “?To yakəgkiar kəskəh kimik uə?”

Kini yamehuə ai rakur mimə, “?Rhawor? ?Ik nakirkun niniyen nəgkiarien kape nəmə Gris?

³⁸ Yakməta mə ik yemə Ijip a yame apa kupən rimmərer mamni-hah gavman. Kwasig ikin mamkir narmamə fo taosen mamhauh narmamə, mamhavən misarə apa ye tipəvsik.”

³⁹ Mərig Pol rini-pən tukun mimə, “Nikam. Yo, yemə Isrel. Yimnarha apa yerkwanu ehuə a Tasas, ye provins a Silisia. Pəh yo, pəh yakəgkiar kimi narmamə minə a.”

⁴⁰ Kini yamehuə kape mobael minə a reighan kin. Kini Pol rərer aikin, mini-əhu əriə mə tukhapim. Kini khapim, in rəgkiar kimi əriə ye nəgkiarien kape nəmə Isrel mimə,

22

¹ “Piak minə mine tatə minə, takasəkeikei misətərig kin yo. Pəh jakni kafak nərigien kimi əmiə.” ² Kini iriə kisərig in raməgkiar ye nəgkiarien atuaturə kapəriə, khapim apis-apis.

Kini Pol rimə, ³ “Yo yemə Isrel kirik. Yimnarha apa yerkwanu a Tasas ye provins a Silisia. Mərig yimnehuə ye yerkwanu e Jerusalem. Kwən a

† 21:36: Narmamə kimisokrən ye Pol məknakin rəmhen kin in e kimnokrən ye Yesu ye Luk 23:18. 21:38: Wok 5:36-37

Gamaliel rimnhajoun yo ye Loa kape riptawə minə mə jakəri-pən atuatur. Kini ye nipiḡ ai yimnəsanin tuk norien narimnar yame Kughen rorkeikei rəmhen kin əmiə m-fam e taktəkun. ⁴ Apa kupən, yimnamuh narmamə yamə mine kasəri-pən Swatuk kape Yesu Yermaru, mamhopni əriə. Yimnamraptəəkən narman mine nipiraovin maməhi-pən əriə ye kalabus. ⁵ Nəḡkiarieren e, hae pris mine narmamə kape kaonsel minə kharkun nhaniyen mə nəfrakisien; meinai nipiḡ kirik, kimnhavəhsi-pə nəkwəkwə kirik mhamə jakvəh mivən apa Damaskes mivəhsi-pən kimi nəmə Isrel aikin mə yakuauə mə jakraptəəkən narmamə kape Yesu minə mhakir əriə mhauə e Jerusalem mə tukup əriə. ⁶ “Nipiḡ a, yimnaməri-pən swatuk a muə ipakə tuk Damaskes, kini ipakə tuk yerkwaiha, taktəkun əmə, yimnəm nikhakien risi-pən ye napuə məsia-pen-pə yo. ⁷ Yakmir meiwaiyu, kini mərig nəḡkiarieren kirik rimini-pə tuk yo mimə, ‘!Sol !Sol! ?Rhawor nakamor ahah pə məkneikin kimi Yo?’

⁸ “Kini yaknaiyoh-pən In mimə, ‘Yermaru. ?Ik pa en?’ Kini In rini-pə tuk yo mimə, ‘Yo Yesu e, yemə Nasaret, yame ik nakamor ahah pə kimi Yo.’ ⁹ Kini narmamə yamə mine kimnhakwasig kin yo ye swatuk kisəm əmə nikhakien a, mərig khapəh nisərigien nəḡkiarieren kape yermamə ai yame raməḡkiar kimi yo. ¹⁰ Kini yimnaiyoh-pən In mimə, ‘Yermaru. ?Jakhawor pən iran mine?’ Kini Yesu Yermaru rini-pə tuk yo mimə, ‘Hekimter, mivən apa Damaskes. Ikin en, tukni-pre mə takha-

wor pən iran mine.’

¹¹ “Nikhakien a rimnəsia-pen pik nimirik, mor nimirik ripis. Kini narmamə yamə mine kamhakwasig kin yo khavəh kwermik mhakir yo mhavən Damaskes.*

¹² “Aikin a, kwən kirik aikin nhagin e Ananaes. In raməri-pən huvə Loa kapətawə. Kini nəmə Isrel aikin kamhasiai pik in. ¹³ In ruə marer ipakə tuk yo, mimə, ‘Piak Sol, !Nimirim tukrhuvə min!’ Ye nipig əmə min ai, nimirik rimahuvə min. Kini yakəm in.

¹⁴ “Kini in rimə, ‘Kughen kape kaha minə kapətawə In rimirpen-ta ik mə ik takirkun narimnar yamə mine In rorkeikei. Kini mə ik takəm Yermamə Atuatuk a kafan, kini mərig nəgkiarien kafan. ¹⁵ Takaməkeikei mivən minirəhav tuk narmamə m-fam narimnar yame ik nimməm mamərig. ¹⁶ Takpəh niwhinien. Hekimter, məhuak kimi Yesu, mor baptaes, mipəh pəh rəspir təvhagə hah kafam.’

¹⁷ “Kini yakmərərig-pə min muə Jerusalem, mivən məhuak ye Nimə Ehuə kape Kughen, kini məm nəmrərhavyen kirik. ¹⁸ Məm Yesu Yermaru rini-pə tuk yo mimə, ‘!Hai miren! Məta aihuaa Jerusalem. Meinai nəmə iku tukhani neikuəyen ye nəgkiarien kafam yame nakamni irak.’

¹⁹ “Kini yimini-pən tukun mimə, ‘Yermaru. Iriə kharkun huvə mə in apa kupən yo yimnamvən ye nəkwai nimə kape nofuginien kapəriə mamraptəəkən narmamə yamə mine kamhani

* **22:11:** Kaməvsao kin narimnar minə e ye Wok 9:2-5. **22:18:** Wok 9:29-30

nəfrakisien iram, mamuh əriə. ²⁰ Kini nīpīg kīmnarkwhopni kwən a Steven, nītawīn raiyu meinai in ramn-iərhav Ik, məriḡ yo mīn yīnnamərer kīmawə miriə, kini rīkik rīmnagian tukun. Kini yo yīnnamarha huvə tuk sot kape narmamə kīmīsarkwhopni in.'

²¹ "Məriḡ Yesu Yermaru rīni-pə tuk yo mīmə, 'Təkvən. Yo yakamher-pən kīn ik isok mə təkvən tuk nəmə tanə pīsīn pīsīn mīnə.'"[†]

Nəmə Jerusalem kīmnhamə tukshopni Pol

²² Kini narmamə aikīn kīsətəriḡ huvə kīn nəḡkiarien kape Pol mhavən mīsəriaji nəḡkiarien infamien kafan. Məriḡ kīsəriḡ nəḡkiarien a, kīsokrən ehua mhamə, "!'Shopni in! Kwən a rīpəh nəmhenien mə tukramragh."

²³ Aikīn, kīsokrən apomh, mīsəpəkiək-ta kīn sot kapəriə mīsərəsuun kīn nīmokrur. ²⁴ Kini yemehuə kape mobael kape nəmə Rom rīmini-pən tuk mobael mīne mə tukharəh Pol mhavən imei mobael. Kini mīni-pən tuk əriə mə tuksərkis-ərkis Pol mə in tukrīni-ərhav mīmə rhawor nəmə Isrel kamhani hah pīk məkneikīn in. ²⁵ Kasarkis-ətəəkīn hanə in, mə tuksərkis-ərkis in, kini Pol rīni-pən tuk yamehuə kape mobael kīrik yame ramərer ipakə mīmə, "!'Eh! Yo yemə Rom e. Rīpəh natu-atukien mə tukərkis-ərkis yemə Rom kīrik yame kīpəh hanə nəmīen mə in rīmnor nar has kīrik."

²⁶ Yamehuə a kape mobael rəriḡ nəḡkiarien a, mīvən mīni-əsaah-pən iran tuk yermaru kape

^{22:19}: Wok 8:3; 26:9-11 † ^{22:21}: Kīrai narīmnar e ye Wok 7:54-8:1. ^{22:25}: Wok 16:37

mobael. Kini mīmə, “!Eh! ?Naha e nakamor? Kwən a in yemə Rom atuaturuk.”

²⁷ Kini yermaru a ruə məm Pol. Maiyoh-pən in mīmə, “!Eh! ?Takni huvə mə ik yemə Rom əfrakis uə?”

Kini Pol reighan kin.

²⁸ Kini yermaru a rini-pən tukun mīmə, “?Rhawor? Yo yimnərok mane ehuə tuk neighanien kin yo mə jakuə yo yemə Rom.”

Mərig Pol rini mīmə, “Rimik in yemə Rom. Ror məkneikin, yo yemə Rom.”

²⁹ Taktəkun əmə mobael yamə mine kasərer matuk mə tukhauh Pol, kisakur kin, misəta iran. Kini yermaru kape mobael a rirkun mə Pol in yemə Rom, miğin pik meinai in ruərkwəji-ta Pol kin jen.

Pol ramərer ye nimir kaonsel

³⁰ Kəni rikwamer kin, yermaru kape mobael rorkeikei mə tukrərig atuaturuk mə rhawor nəmə Isrel kamhani hah Pol məknakin, kini rher-pən nəgkiarien kimi jif pris minə mine narmamə kape kaonsel minə mə tukhauə kirikianə. Kirisin-ta jen yame kimirkwəji Pol kin, kikir, kavən kərip in ramərer ye nimir kaonsel.

23

¹ Kini Pol rarha tim tim ye narmamə kape kaonsel, kini mīmə, “Yo minə tiksın. Yakaməm norien kafak mə ye nəkəskəhyen kafak muə meriaji-pə ai taktəkun, yo yorwok atuaturuk kape Kughen ye nimir Kughen.” ² Pol rəgkiar məknakin, kini hae pris e Ananaeas rini-pən tuk narmamə yamə

mine kasərer ipakə tuk Pol mə tuksəsik nəkwən.
³ Mərig Pol rimi-ni-pən tukun mīmə, “Nikam. Ik yarəkaok kirik;” Kughen tukrəsik ik. ? Rha-wor? Nakamkwətə eikin e mə takəkir yo ye Loa kapətawə, mərig nīmīni mə kirik tukrəsik yo, naknakəpir ta Loa en!”

⁴ Kini narmamə yamə mine kasərer ipakə tuk Pol khani-pən tukun mhamə, “!Eh! Takpəh nəgkiar-hah-yen kimi hae pris e kape Kughen.”

⁵ Kini Pol rīmə, “Yo mīnə tīksin. Yakirkun mə Nəkwəkwə kape Kughen ramni mīmə, ‘Takhapəh nisəgkiar-has-pəniēn kimi yermaru kapəmiə;’ (*Eks 22:28*) mərig yimipəh nirkunien mə kwən a in hae pris.” ⁶ Kini Pol rəm əriə mīrkun mə iriə tīksin Sadusi mīnə, kini tīksin Farisi mīnə, rokrən ehua kīn əriə mīmə, “Yo mīnə tīksin. Yo Farisi kirik. Kini rīmīk mīne rīpīk mīnə, iriə Farisi mīnə mīn. Mərig kamərip yo e ye nīmri mīrh meinai yakamni nəfrakisien mə Kughen tukror narmamə yamə mīne kwənhamhə, tukhamragh mīn.”

⁷ Pol rəgkiar məknakin, taktəkun əmə Farisi mīnə mīne Sadusi mīnə kasotgoh kimi əriə mīnə. Kini narmamə kape kaonsel a kasowhai kīraru.

⁸ Meinai Sadusi mīnə khamə narmamə yamə mīne kwənhamhə ta to khapəh nhamragh-mīniēn. Iriə mhamə agelo rīrkək mīne nanmīn rīrkək. Mərig Farisi mīnə kamhāni mə nar misir a, irisir nəfrakisien.

23:2: Jon 18:22-23 * 23:3: Nəgkiariēn kape Gris ramni mə Pol rimi-ni-pən tuk hae pris a Ananaes mīmə, “Ik nakəmhēn kīn kapier kīmnəspir-ta mərig rəmkīmīk hanə.” Mərig nīprai nəgkiariēn a rīmə, “Ik yarəkaok kirik.” 23:3: Mat 23:27 23:6: Wok 26:5 23:8: Luk 20:27-40

9 Nəgkiarien kapəriə ramhaktə. Kisokrən apomh. Kini nəmhajoun kape Loa kape Moses yamə mine iriə Farisi minə, kimishekimter mhani skai mhamə, “Kimawə yakhapəh nisəmien mə kwən e rimmor nar kirik yame rapəh nəmhenien. ?Tukmə ror nanmīn uə agelo kirik rimauə mægkiar kim in uə?” 10 Kini kisotgoh pik, kini mhauh əriə minə. Yermaru a kape mobael rəm rikin rimməsik mə narmamə tuksəpik Pol, kini rini-pən tuk mobael minə kafan mə tukhavən mharəh Pol mharerig mhauə mīn imei mobael minə.

11 Yenpig, Yesu Yermaru ritərhav-pə tuk Pol mīni-pən tukun mīmə, “Pol. Takpəh niginien. Nakwəni-ərhav ta Yo eikin e Jerusalem, kini ik takaməkeikei mivən apa Rom mor mīn məknenkin.”

Nəmə Isrel kamharai mhun mə tukshopni Pol

12 Kəni rikwamer kin, nəmə Isrel tiksīn kisəkwətə kirik mamharai mhun mə tukshopni Pol. Kini mhani kwis mə tuksəpəh nəviginien mine ninimien, miseriaji nipig yame tukshopni Pol iran. 13 Narmamə yamə mine kamharai mhun nəgkiarien a, rapita foti. 14 Kini mhavən tuk jif pris minə mine nəmehuə mine kape nəmə Isrel mhani-pən tuk əriə mhamə, “Yakwənhani kwis ta mə jaksəpəh nəviginien miseriaji nipig yame jakshopni Pol iran. 15 Kimiə mine narmamə kape kaonsel minə taksher-pən nəgkiarien kimi yermaru kape mobael minə misaiyoh pən in mə tukrikir Pol muə pəh rərer mīn ye nimmimə. Meikuə ye yermaru a mə naksorkeikei mə

taksəm əpu mĭn Pol. Pəh kĭmawə jakasəmĭr ye swatuk maseito kĭn in tukramuə ye swatuk, kĭni yakshopni in.”

¹⁶ Mərig nukwai Pol rĭmnərig nəvsaoyen kĭn, rarar mĭvən imei mobael mĭnə mĭni-əsah-pən tuk Pol.

¹⁷ Kĭni Pol rokrən kĭn yamehuə kape mobael kĭrik mĭni-pən tukun maməkeikei kĭmin mĭmə, “Takĭkĭr pĭkwarien e mĭvən kĭmi yermaru kape mobael mĭnə. In ravəh nəgkiarien kĭrik mə tukrĭni-ərhav-pən tukun.”

¹⁸ Məkneikĭn yamehuə a rĭkĭr pĭkwarien a mĭvən kĭmi yermaru kape mobael mĭnə. Kĭni mĭmə, “Kwən e Pol, yame raməmĭr ye kalabus, rĭmnaiyoh yo mə jakĭkĭr pĭkwarien e muə məm ik. Meinai in ravəh nəgkiarien kĭrik tukrĭni-pre tuk ik.”

¹⁹ Kĭni yermaru a kape mobael rəturəm-pən kĭmi pĭkwarien a mĭravən iriu pĭsĭn əmə. Kĭni raiyoh-pən mĭmə, “?Nakmə takni-pə naha tuk yo?”

²⁰ In rĭmə, “Nəmə Isrel kwənnharai mhun ta nəgkiarien kĭrik mə tukianəkwmĭr, kĭsaiyoh-pre ik mə ik takĭkĭr Pol mĭvən ye kaonsel kapəriə. Mə tukseikuə iram mə iriə kĭsorkeikei mə tuksəm əpu mĭn Pol. ²¹ Mərig yakamaiyoh ik mə takpəh norien nəkwairiə, meinai iriə tĭksĭn, rapita foti, kaserk-waig ye nĭkar swatuk mamhawhin mə tukshopni in. Kwənhani kwis ta mə tuksəpəh nəvĭginien mĭne nĭnimien mĭseriaji nĭpĭg yame tukshopni Pol iran. Kasərər matuk maseito kĭn əmə ik mə takor nəkwairiə.”

²² Kĭni yermaru kape mobael a rĭmnor kwirĭg kĭmi pĭkwarien a mĭni-pən tukun mĭmə, “Takpəh

nīni-ərhavyen tuk narmamə mə ik nīmīni-pə nəgkiarīen a tuk yo.” Kīni in mher-pən kīn in ramvən.

Yermaru kape mobael rher-pən kīn Pol apa Sisaria

²³ Kīni yamehuə kape mobael mīnə a rokrən kīn yamehuə kafan kīraru mīni-pən tuk əriu mīmə, “Kīmiru takravən mwəfugin nukwao kīrik kape mobael mīnə. Mobael yamə mīne kaseriwək əmə, iriə fam 200; mīne mobael kape kwen-hao mīnə iriə fam 200, mīne mobael yamə mīne kasək wətə ye hos, iriə fam seventi. Taksor apnəpenə tuk nīvənien apa Sisaria ye naen klok yenaiyu. ²⁴ Misor apnəpenə ye hos tiksīn kape Pol mə in tukramvən huvə muə tuk gavman a Filiks.”

²⁵ Kīni yermaru kape mobael a rīrai nəkwək wə kīrik mīvəhsi-pən kīmi yamehuə mir a mīravən kīmi gavman a. Nəkwək wə a ramni mīmə,

²⁶ Filiks, yakamni “Rhuvə” tuk ik. Ik yamehuə əfrah.

Yo Klodias Lisias, yakamrai nəkwək wə e raurə kīmik.

²⁷ Kwən e Pol, nəmə Isrel kwənharaptərəkīn ta, ipakə əmə kīshopni in. Mərig yo yīmnərig nəvsaoyen kīn mə in yemə Rom atuatur, kīni yīmnəhavən kīmawə kafak mobael mīnə mharəhsi-ta in tuk əriə mhavəh mīragh in.

²⁸ Yakmīmə jakəm-ru mə rhawor e kamhani hah in. Kīni yo yīmīkīr mīvən ye kaonsel kapəriə.

²⁹ Məm mə in rīmīpəh norien nar hah kīrik yame to rīm hə tukun, uə yame tukvəhsi-pən

in tukun ye kalabus. Kasəgkiar-əgkiar əmə tuk narəyen kapəriə. ³⁰ Mərig kwasig ikin, yimnərig nəvsaoyen kin mə nəmə Isrel kamharai mhun mə tukshopni in, məkneikin, yimnher-pre kin kimik. Kini mini-pən tuk tikmir minə kafan mə tukhauə mhani kapəriə nərigien tuk ik.

In əmə e nəgkiarrien kafak.

³¹ Məkneikin, mobael minə kasor nəkwai yer-marū kape mobael. Yenpig, khakir Pol mhavən miseriaji yerkwanu kirik kamni kimə Antipatris.

³² Kəni rikwamer kin, mobael minə yamə mine kisaiyu ye hos iriə pisin əmə khakir in mhavən. Mərig mobael minə tiksın kharerig mamhavən iməriə ikin. ³³ Kini iriə a khakir in mhavən apa Sisaria, kini mhavəhsi-pən nəkwəkwə a kimi gavman a Filiks, kini misərəhu-pən Pol ye kwermın.

³⁴ Gavman a rəvheikin nəkwəkwə a maiyoh-pən Pol mimə, “? Ik yemə hiə?” Nipig rərig mə Pol rimatərhav a Silisia, ³⁵ rini-pən mimə, “Pəh khawhin tikmir minə kafam tukhauə eikin e, kini en, jakərig kafam, məkir.” Kini mini-pən tuk kafan mobael minə mə tukhavəhsi-pən Pol ye nimə kape gavman kamni kimə, “Nimə ehua kape King Herod.” Mharaptərekin in apaikin.

24

Pol rimnərer ye nimri Filiks

¹ Nipig kirkirip ruə mivən, kini hae pris a, Ananias, rəsok prah iriə namehuə minə tiksın kape nəmə Isrel, mine loea kirik nhagin e Tetalas, khauə Sisaria. Khauə, mhatərhav-pə, misərər

ye nīmrī gavman a Filiks. Kini mamhani hah norien kape Pol. ² Misokrən kin Pol rīvən imə, kini kwən ai Tetalas ramni hah pən Pol kimi Filiks, mamni mīmə, “Filiks, ik yamehuə əfrah. Ik nakamkīr tanə kapətawə ye nīrkunien huvə kafam, ror pən kitawə kisarə ye nəmərīnuyen ror tu. Ik nakamərəhu atuatur nīmraghien eikin e. ³ Nīpīg fam, narmamə m-fam rīkiriə ramagien tuk ik, masəgnəgin ik. ⁴ Yakpəh norkeikeiyen mə jakoriah pīk ik, jakəgkiar kəskəh əmə, nakətərig kin. ⁵ Kimawə yakwəsəm ta mə kwən a Pol in yemə has kīrik. In nuknei norien has rīpsaah. Ramarkurao ye tanə minə, mamor nəmə Isrel minə kasotgoh kimi əriə minə. In yamehuə kīrik kape nəhuakien eikuə e kape yemə Nasaret ai Yesu. ⁶ In mamarkut mə tukror Nīmə Ehuə kape Kughen rəmkimik ye nīmrī Kughen. Məkneikin, kimawə yakharaptərəkin. ⁷ Mərig yamehuə kape mobael minə e Lusias, rīmivəhsi-ta ye kwermimawə. Mher-pə kin nəgkiarien kimi tikmīr minə kafan mə tukhauə masəm ik.* ⁸ Kini tukmə nakaiyoh-pən Pol kin norien kafan, takəm mə nəgkiarien kapəmawə rəfrakis.”

⁹ Məkneikin nəmə Isrel kamharpin nəgkiarien a, mamhani mhamə, “Nəgkiarien a in nəfrakisien.”

¹⁰ Kini ai, gavman a rəwhan kapən kapə kin Pol mə tukrəgkiar. Kini Pol rīmə, “Yamehuə. Yakīrkun huvə mə newk rīpsaah ruauə muavən ta, nakaməkīr nəmə eikin e. Ror pən, rīkik ragien

24:5: Wok 17:6 24:6: Wok 21:28-30 * 24:7: Keinein mə Luk rīmīrai v. 7 uə yarmə rīmīrai, meinai ves 7 rīrkək ye kopi akwas tīksin kape Niutesteman.

pik tuk nini-preyen norien kafak. ¹¹ Rimar əmə tuk ik tuk nəmien mə nipiḡ twelef e ruauə muavən ta, yimnhaktə fiak mivən Jerusalem mə jakəhuak. ¹² Nəmə Isrel a khapəh nisəmien mə yakamotgoh kimawə narmamə tiksın ye nəkwai Nimə Ehuə kape Kughen. Mhapəh nisəmien mə yo yakaməvi niehmaa kape narmamə ye nəkwai nim kape nofuginien minə kape nəmə Isrel mine yerkwanu minə. ¹³ Kini khapəh nishajoun-atuatukien kimik mə nəḡkiarrien yame kamni irak ai taktəkun in nəfrakisien, meinai in neikwəyen. ¹⁴ Məriḡ yo yakamni-pre tuk ik mə, yakikwasig kin Swatuk kape Yesu, yame nəmə Isrel kamhani mə in nəhuakien eikuə, məriḡ yakaməhuak əfrah kimi Kughen kape kaha minə kapəməwə. Kini yakamni nəfrakisien min ye Loa kape Moses mine profet minə fam min. ¹⁵ Kini yakaməəhu-pən nəriḡien kafak kimi Kughen rəmhen kin yame nəmə eikin e rikiriə raməsik, mə Kughen tukror narmamə yamə mine kwənhəmhə-ta, tukhamragh min - iriə yamə mine kisatukatuk mine yamə mine khapəh nisatukatukien. ¹⁶ Ror pən, nipiḡ m-fam yakamarkut tuk norien narimnar yame ratukatuk ye nimri Kughen mine narmamə.

¹⁷ “Newk ripsaah ruauə muavən ta, yakuauə e Jerusalem, mivəh mane mə jakvəhsi-pən kimi yavən has minə, mivəh min nimri nar miragh minə kape sakrefaes. ¹⁸ Nəmə Isrel e kimnhauə misəm yo yakaməmır hanə ye Nimə Ehuə kape Kughen, mamor sakrefaes tuk nəspirien. Narmamə khapəh nhapsaahyen kimawə miriə; notgo-

hyen rirkək. ¹⁹ Ye nīpig a, nəmə Isrel tiksīn yame kīmnhatərhav Tarki masəmīr ye nəkwai Nīmə Ehuə kape Kughen. Kini tukmə kīmə tukni hah yo, iriə atuatur əmə tukasəkeikei mhauə mhani-pre nəgkiarien irak tuk ik. ²⁰ Uə rhuvə mə narmamə mīnə e tukhani-ərhav-pre naha nhagin rahas yame kīmīsəm irak ye nīpig yame yīmnərer ye nīmri kaonsel. ²¹ Nəgkiarien kirik rirkək irak, nar kirikianə əmə: Yīmnərer yerkiariə mokrapomh mīmə, ‘Kamərip yo ye nīmri mīrh meinai yakamni nəfrakisien mə Kughen tukror narmamə yamə mīne kwənhāmhə ta, tukhamragh mīn.’ ”

²² Kini gavman a Filiks, in ruirkun huvə Swatuk kape Yesu, marar mətəpig kīn nəkwətəyən mīmə, “Tukmə yermaru kape mobael a Lisias ruə, kīn en, yo jakəkīr.” ²³ Kini marar mīni-pən tuk yamehuə kape mobael yame ramarha tuk Pol mīmə, “Takaməm Pol, mərig takəta ye in mīnə tiksīn pəh khauə mhavəhsi-pən narīmnar yame raməkwakwə kīn.”

²⁴ Nīpig tiksīn ruə mīvən, Filiks rīkīr piraovīn kafan, Drusila, mīrauə. Pian a in pian Isrel. Kini Filiks rīni-pən tuk əriə mə tukharəh Pol mhauə. Pol raməvsao kīn nhatətəyən ye Yesu Kristo, in ramətərig kīn. ²⁵ Kini Pol raməvhag kīn narəyən yame ratuatur, mīne norien kape yermamə rarmamaru ye nərigien kafan mīne norien kafan, mīne nīpig yame Kughen tukrəkīr narmamə iran. Filiks rərig, mīgīn pīk, kīn mīmə, “! Nəmhen! Tərhav. Tukmə yakorkeikei, jakokrən mīn kīn ik.” ²⁶ Rīgīn pawk kīn nəgkiarien kape Pol, mərig rīkīn

raməsik mə Pol tukrivəhsi-pən mane kirik kimin, pəh tukririsin in, ror pən, rokrən kin Pol nipig ripsaah. Ruə, mawəgkiar iriu min.

²⁷ Newk kiraru ruə mivən, Filiks reiwaiyu ye gavman, kini yermamə kirik nhagin e Posias Festas rhaktə mivəh tamhekin. Mərig nipig Filiks rəta ye gavman, in ripəh Pol raməmır ye kalabus meinai rorkeikei mə tukror nəmə Isrel rikiriə ragien tukun.

25

Pol rimini-pən tuk Festas mə tukrərer ye nimri Sisa

¹ Festas rimivəh tamhek Filiks, kini nipig kisisər ruə mivən, kini Festas ritərhav Sisaria mivən Jerusalem. ² İkin a, jif pris minə mine namehuə minə kape nəmə Isrel khauə mamhani-hah-pən Pol kimi Festas, ³ misaiyoh-pən in mə tukrasitu irəriə mher-pə kin Pol apa Jerusalem. İriə kimnharai mhun ta nəgkiarien kirik mə tukasəmır ye swatuk maseito kin Pol ruə ye swatuk, kini kishopni. ⁴ Mərig Festas rimə, “Pol raməmır ye kalabus apa Sisaria. Kini pəh nien mə tuktu, yakrerig mivən apaikin. ⁵ Hapəh kapəmiə namehuə minə khakwasig kin yo. Tukmə kwən a rimnor nar hah əfrakis kirik, pəh iriə tukhani-pə nəgkiarien iran tuk yo apaikin.”

⁶ Kini Festas rarə apaikin mipəh napitayen nipig eit uə ten, marar, muə Sisaria. Kəni rikwamer kin, rivən mamkwətə apa ye nəkwai nimə kape kot. Mini-pən tuk əriə mə tukhakır Pol mhauə imə.

⁷ Nəmә Isrel yamә mīne kīmnhatərhav Jerusalem kasəmīr mīn, mīsərer rao rao kīn Pol. Mamhani-hah pīk in. Məriḡ khapəh nīshajoun-atuatukien mә nəḡkiarien yame kīmnhani iran in nəfrakīsien, meinai in neikwəyen.

⁸ Kīni Pol rīni kafan norien mīmә, “Yakpəh nakapīrien loa kīrik kape nəmә Isrel; uә kape yer-maru kapətawә Sisa, kīni mīpəh noriahyen Nīmә Ehuә kape Kughen.”

⁹ Məriḡ Festas rorkeikei mә nəmә Isrel tuk-sorkeikei in, kīni raiyoh-pən Pol mīmә, “?Tukmә rhawor, nakvən apa Jerusalem, pəh yakətəriḡ kīn əriә kisəvsao kīn norien kafam apaikīn, kīni yakəkīr əmhen uә?”

¹⁰ Məriḡ Pol rīmә, “Yakamərer ye kot kape nəmә Rom ai taktəkun. Ratuatuk mә kot e in e tukrəkīr yo. Ik nakwīrkun-ta mә yo yakpəh nor-has-pənien kīmi nəmә Isrel. ¹¹ Tukmә kasəm mә yīmnkakapīr loa kīrik ratuatuk mә to yakmhә tukun, nəmhen, pəh yakmhә tukun. Məriḡ tukmә nəḡkiarien yame nəmә Isrel kamhani irak ror neikuəyen kīn, rapəh natuatukien mә yermamә kīrik tukrīvəhsi-pən yo ye kwermīriә. Pəh yo yakərer ye nīmri Sisa, yer-maru kape nəmә Rom.”

¹² Kīni Festas rarar məḡkiar kəskəh kīmi namehuә tīksin kape kot. Kwasīḡ ikīn, rīni-pən tuk Pol mīmә, “Nakmә takvən mərər ye nīmri Sisa, nəmhen. !Nakīrkun nīvənien məm Sisa!”

Festas raiyoh King Agripa mә tukshawor ye Pol

¹³ Nīpīḡ tīksin ruә mīvən, King Agripa mīne kafan kakə Benis, iriu kirauә Sisaria mә tukwəm

Festas, mīrāni vi vi in. ¹⁴ Mīsarə nīpig tīksin, kīni Festas raməvsao kīmi king kīn nəgkiarien yame kīmnhani ye Pol. Mamni mīmə, “Kwən kīrik e ramarə eikīn e, yame yamehuə a Filiks rīmnəpəh in raməmīr ye kalabus. ¹⁵ Kīni nīpig yakvən apa Jerusalem, jif pris mīnə, mīne namehuə kape nəmə Isrel kīmnhani-hah-pə in kīmi yo. Mīsaiyoh yo mə jakni-ərhav narpīnien kafan. ¹⁶ Mərig yo yakamni-pən tuk əriə mīmə, ‘Pəh nien mə norien en kapəmawə nəmə Rom mə kīmawə jakseighan-pən apnapig əmə kīn yermamə ye kwermī tīkmīr kafan mīnə. Pəh kwən a tukrərer kupən irəriə, mīni atuaturək nəgkiarien yame kamhani iran.’ ¹⁷ Kwasig ikin, iriə khauə mhatərhav-pə eikīn e, yakpəh nīwhīnien, mətərig kīn nəgkiarien yame kamhani iran. Kəni rīkwamīr əmə kīn, yīmnəhitə ye kot, mīni mīmə tukhakīr Pol mhauə. ¹⁸ Məkneikīn, tīkmīr kafan mīnə kīshekīmter, kīni rīkīk raməsīk mə iriə tukhani mhamə in ramor norien hah kīrik. Mərig, nīkam. Khapəh nhaniyen. ¹⁹ Iriə kīmisəgkiar-əgkiar əmə ye nəhuakien kapəriə, mīne yermamə kīrik yame ruahmə ta, nhagīn e Yesu. Pol rīmə yermamə ai in rīmamragh mīn. ²⁰ Yakeinein mə jakhawor məkīr narīmnar mīnə a. Ror pən, yīmnaiyoh-pən Pol mīmə, ‘?Tukmə rhawor, nakvən apa Jerusalem, pəh yakətərig kīn əriə kīsəvsao kīn norien kafam apaikīn, kīni yakəkīr əmhen uə?’ ²¹ Mərig Pol raiyoh-pə yo mə jakher-pən kīn in rīvən apa Rom kīmi Sisa, pəh in tukrəkīr. Ror pən yīmīpəh Pol raməmīr ye kalabus meriaji yakvəh nīpig tuk nher-pənien kīn kīmi Sisa.”

²² Kini King Agripa rini-pən tuk Festas mimə, “Yo min yakorkeikei mə jakərig nəgkiarien kape kwən a.”

Kini Festas rimə, “Nəmhen. Tikianakwamer, nakətərig kin in.”

Pol rimmərer ye nimir King Agripa

²³ Kəni rikwamer kin, Agripa mine Benis kirauə ye kwənmhan yame kasor kot ikin. Kini namehuə yamə mine kasarmaru ye mobael minə, mine namehuə minə khapsaah kape yerkwanu a kimnhakwasig kin, masor norien ehuə minə kape nisaiyen Agripa mine Benis. Kini Festas rimə tukhakir Pol mhauə imə. ²⁴ Kini mimə, “King Agripa, mine kimiə fam yamə mine naksəkwətə eikin e. Nakasəm kwən e yame nəmə Isrel eikin e mine nəmə Isrel apa Jerusalem min kamhani-hah-pə pik in tuk yo, misokrən mhamə, ‘Ripəh natuatukien mə kwən e tukramragh.’ ²⁵ Mərig yakpəh nəmien nar kirik yame in rimmor mə in tukraməkeikei mimhə tukun. Mərig in raiyoh-pə yo mə tukrivən apa Rom mərer ye nimir Sisa, kini yimneighan kin mə jakher-pən kin apa Rom. ²⁶ Mərig nəgkiarien iran rirkək mə to yakni-pən tuk Sisa. Ror pən, King Agripa, yakamərip in ye nimir, mine ye nimir narmamə minə e, mə taksəm apu norien kafan, mə tukasəm nəgkiarien kirik yame jakwəhsi-pən kimi Sisa. ²⁷ Yakamərig mə tukmə kiraptərakin yermamə kirik, mərig kipəh nini-atuatukien nəgkiarien iran, ripəh natuatukien mə tuksher-pən kin in kimi Sisa.”

26

Pol ramægkiar ye nimir yermaru a King Agripa

¹ Kini Agripa rini-pæn tuk Pol mimæ, “Taktækun ai, nakirkun niniyen nikar nægkiarien yame kamni iram.”

Kini Pol rini-æhu æriæ mæ tukhapim, mamni-ærhav nikar nægkiarien mimæ,² “King Agripa. Rikik ragien pik mæ yakamærer ye nimir ai taktækun, mæ jakni atuatur nægkiarien yame kamhani irak,³ meinai ik nakirkun huvæ naræyen kapæmawæ næmæ Isrel mine narimnar yame kamotgoh tukun. Ror pæn, yakmæ jakaiyoh mæ nærigien kafam tukrapomh tuk nærigien nægkiarien kafak.

⁴ “Næmæ Isrel kharkun huvæ norien kafak, ririkakun ye nipig yimnarkæskæh hanæ, mamaræ kimawæ narimnæ imak ikin, muæ meriaji-pæ nipig yimnamaræ Jerusalem.”⁵ Kwænharkun ta yo tu, kini tukmæ rikiriæ ragien, kharkun nhani-ærhavyen mhamæ yo Farisi kirik, ririkakun ye nækæskæhyen kafak muæ meriaji-pæ ai taktækun. Kimawæ Farisi minæ, yaksæri-pæn huvæ loa kape næhuakien kapæmawæ, rapita narmamæ minæ tiksîn.⁶ Kini taktækun ai yakamærer ye nimir mirh meinai yo yakamææhu nærigien kafak ye nægkiarien yame Kughen rimnor kupæn kimi kaha minæ kapæmawæ.⁷ Yenpig mine yeraan, kwænæræus twelef kapæmawæ minæ kasæhuak kimi Kughen miseito kin nægkiarien a kape Kughen tukritærhav-pæ. King Agripa, meinai yakamææhu mækneikin nærigien kafak, næmæ Isrel a kamhani hah yo.⁸ !Kimiæ! ?Rhawor rætæn pik tuk æmiæ

tuk niniyen nəfrakisien mə Kughen rırkun norien yermamə yame rımamhə rımragh mın? ⁹ Apa kupən, yo mın yımnamə mə ratuatuk tuk norien narımnar mətapıg kın nhag yemə Nasaret a Yesu. ¹⁰ In e norien kafak yame yımnor apa Jerusalem. Jif pris mınə kwənhavəhsi-pə nehuəyen kimi yo mə jakvən məhi-pən narmamə khapsaah kape Kughen khavən ye kalabus. Kini nıpiğ kisəkir əriə mə tukhamhə, yo mın yakamni mə tukuh əriə. ¹¹ Nıpiğ rehuə yımnarkurao ye niməhuak mınə kape nəmə Isrel mivəhsi-pən narpinien kimi nəməhuak mınə, mamarkut mə jakarar ye nərigien kapəriə, mə jakor əriə khani hah Yesu. Yımnaməməkin pik əriə, mivən mın apa yerkwanu isok mınə mə jakuh mın əriə apaikın.”

Pol raməvsao kın in mə rımauə mırkun Yesu Kristo

(Wok 9:1-19; 22:6-16)

¹² Kini Pol rımə, “Məriğ nıpiğ kırık, yımavən mın apa Damaskes mə jakor mın norien a. Jif pris mınə kwənhawəhs-ipə nehuəyen kimi yo mə jakvən apaikın, mhani skai-pə mın tuk yo mə jakaməkeikei mivən mor məkna. ¹³ King Agripa, ye nıpiğ a, yerkwaiha, yımnaməriwək ye swatuk, məm nıkhakien kırık ye napuə rəsia-pen yo mıne kafak narmamə mınə. Nıkhakien a raməsiə pik rapita mırh. ¹⁴ Kini kimawə m-fam yakhamır ye swatuk. Kini yakəriğ nəgkiarrien kırık ye nəgkiarrien kape nəmə Isrel ramni mımə, ‘Sol. Sol. ?Rhawor nakamor rahas pə məkneikın kimi Yo? Norien a ramoriah əmə ik. Ik nakəmhen kın kau

yame tukmā khai kin nai esrā, kini ruh nai a rirerig-pən, mhai atuk əmə min in.’

¹⁵ “Kini yakaiyoh-pən in mīmā, ‘?Yermaru, Ik pa en?’ Kini Yesu Yermaru rīmā, ‘Yo Yesu e, yame ik nakamor aha pə kimi Yo. ¹⁶ Mərig takhekimter mərer. Yakaurə tuk ik məkneikin mə jakvəh-si haktə ik mə ik takuə yor atuə kin kafak. Takaməkeikei mivən mini-ərhav nar e nimnəm ai taktəkun kimi narmamə, mine narimnar yame jakhajoun ik kin. ¹⁷ Yo jakvəhsi-ta ik ye kwermi nəmā Isrel, mine ye kwermi nəmā tanə pişin pişin minə. Jakher-pən kin ik takvən mini-ərhav-pən Yo tuk əriə. ¹⁸ Takaməkeikei məhitə ye nirkunien kapəriə, pəh kisasar ye nərigien kapəriə, misəta ye nəpignapien, mhauə ye nikhakien. Kini misəta ye kwermi Setan, mhauə tuk Kughen, pəh tukhani nəfrakisien irak, pəh Kughen tukrivəh-si ta narpinien kape təvhagə hah kapəriə, kasarə iriə narmamə yamə mine Kughen rimirpen-ta əriə.’ ”

¹⁹ Kini Pol rirpin mīmā, “King Agripa, yo yakamor narimnar yamə mine Kughen ramor kimi yo ye nəmrərhavyen a. ²⁰ Yimavən məkupən tuk nəmā Damaskes, kwasig ikin yimavən tuk nəmā Jerusalem, mine nəmā Judia, mine nəmā tanə pişin pişin minə, maməvhag kimi əriə mə tukasəkeikei misasar ye nərigien kapəriə tuk təvhagə hah, mhauə tuk Kughen. Mə narmamə tüksəm norien kapəriə, kharkun mə kwəsarar əfrakis ye nərigien kapəriə tuk təvhagə hah. ²¹ Ror pən, nipiğ yimnaməmır ye Nimə Ehuə kape Kughen, nəmā Isrel kisasar mhauə mharaptəəkın yo, misarkut mə tukshopni yo. ²² Mərig Kughen

ramasitu irak ye n̄ipig fam meriaji-pə ai taktəkun, ror pən, yakamni-ərhav Yesu ye n̄imri narmamə kimi namehuə minə mine narmamə apnapig minə. Nəgkiarien yame yakamni in əmə min e profet minə mine Moses kimnhani-ərhav apa kupən mhamə tukruə. Kimnhani mhamə, ²³ ‘Kristo a tukraməkeikei mamərig rahas ye n̄ipran, mivən, m̄imhə. Kini meinai in tukrəkupən mamragh min ye n̄imhəyen, in tukrhajoun n̄ikhakien kimi nəmə Isrel mine nəmə tanə p̄isin p̄isin minə min.’ ” (*Aesea* 42:6; 49:6)

²⁴ Pol raməgkiar hanə, kini Festas r̄iraptərək̄in nəgkiarien kafan, marar mokrən apomh m̄imə, “! Pol! !Ik nakamenoeno en! N̄imnor p̄ik skul en mor kapəm kapə rameno-eno.”

²⁵ Mərig Pol r̄ini-pən tukun m̄imə, “Yamehuə kafak. Yakpəh neno-enoyen. Nəgkiarien yame mine yakamni kisatuatuk əmə, kini misəfrakis.

²⁶ Yakamətghah tuk nəgkiarien kimi King Agripa, meinai yakirkun mə in ruərkun-ta narimnar minə a. In rimivəh fam nəgkiarien minə a. Pəh nien mə nar k̄irik yame kimnor kerkwaig k̄in. ²⁷ King, ? ik nakamni nəfrakisien ye nəgkiarien kape profet minə uə? Yakirkun mə ik nakamni nəfrakisien irəria.”

²⁸ Mərig King Agripa rarar mini-pən tuk Pol m̄imə, “! Ei! ?Ik nakamarkut kimi yo ye n̄ipig kwakwə e mə takvi yo yakuə Kristin uə?”

²⁹ Mərig Pol r̄ini-pən tukun m̄imə, “Nar apnapig mə n̄ipig kwakwə uə n̄ipig apomh, mərig yo yakaməhuak kimi Kughen mə pəh nien mə ik p̄isin əmə, mərig kimia m-fam yamə mine nakasətərig

kin nægkiarien kafak ai taktəkun, taksor rəmhen kin yo ye narimnar fam. Mərig jen əmə, yakpəh norkeikeiyen mə tikarkwəji əmiə kin jen rəmhen kin yame kimnor irak.”

³⁰ Pol rəgkiar fam, kini King Agripa mine Festas mine Benis mine narmamə yamə mine kasəkwətə iriə miriə, kisasar, ³¹ mhatərhav mhani tuk əriə minə mhamə, “Kwən a rīpəh norien nar has kirik mə to rīmhə tukun, uə tukvəhsi-pən in ye kalabus tukun.”

³² Kini King Agripa rini-pən tuk Festas mīmə, “Rīpi mə kwən a rīpīpəh nīpini-yen mə tukrərer ye nīmri Sisa, kīpiharisin in ai taktəkun.”

27

Pol ritərhav Sisaria, mivən Rom

¹ Kini kimini ta mə jakhavən apa Rom,* kimikir Pol mine narmamə tiksın min yamə mine kwərapərəkin-ta əriə, kīvəhsi-pən əriə ye kwermi yamehuə kape mobael minə kirik, nhagin e Julias. Kafan e mobael minə kamni kimə, “Mobael kape Sisa.” ² Rao kirik rīmatərhav apa Adramitiam, muə, mamor apnəpenə mə tukrivən mivhiak apa yerkwanu minə Tarki ipakə tuk nīkar-kar tahik. Kini yimnhavən ye rao a mhavirə. Kini yemə Masedonia kirik rīmīkwasig kin əmawə. Nhagin e Aristakas. Iman apa Tesalonaeka.

³ Kəni rikwamer kin, yimnhavhiak min apa Saedon. Kini Julias a, rīmnor huvə pən kimi Pol, kini meighaan kin mə tukrivhiak məm in minə tiksın apaikin, mə iriə tuksasitu iran.

* **27:1:** Rom in yerkwanu ehuə kirik apa tanə a Itali. **27:2:** Wok 19:29

4 Kini ai yimisasar, mhatərhav min mhavirə. Yimnharəhpikin nimətag, kini mhakurao-pən ye tanə a Saepras, mhavən ye tahik yame rəmərinu. 5 Yimnhakurao-pən iruə ye tanə mir a Silisia mine Pamfilia, kini mhavhiak apa yerkwanu a Maera ye provins a Lisia. 6 İkin aikin a, yamehuə kape mobael minə rimməm rao kirik yame rimatərhav apa yerkwanu a Aleksandria, mamvən apa Rom†. Kini rivəhsi-pən əmawə ye rao a. 7 Kini yakhavirə min, mərig nipig fam rao a ramaiyu mar, nipig rehuə ramarkut pik tuk nivhiakien ipakə tuk yerkwanu a Nidas. Aikin a, nimətag rehuə pik, mamətapig kin əmawə, yimiseinein nhavhiakien. Aikin, yimisasar, misaiyu mhavən ye tanə a Krit. Misaiyu, mhakurao ye kwənmhaan a Salmone, misaiyu pirə ye nikarın pən. 8 Yimvsaiyu ipakə tuk nikar-kar tahik; yimisarkut pik, mərig yakhavhiak ikin kirik kamni kimə “İkin rəmərinu ikin,” yame ipakə tuk yerkwanu a Lasea.

9 Kimawə yimisoriah nipig ripsaah, kini nipig kape tahik raməsəso iran ruauə ipakə‡. Kini Pol ramor kwirig kimi narmamə minə mimə, 10 “Yo minə tiksın. Yakəm yakirkun mə tukmə kitawə khavirə pik, nimətag ehuə ravən, rao tukrəməteih, rao mine narmamə mine narimmnar tuksəmnim.” 11 Mərig yamehuə kape mobael minə ripəh nətərig-

† 27:6: Nəgkiarinen kape Girs ramni mə rao a ramvən apa ye provins Itali. Rom in yerkwanu kirik ye provins Itali. ‡ 27:9: Nəgkiarinen kape Gris ramni mə, “Yakvəsapita nipig kape nəviginien ehuə e kamni kimə, ‘Yom Kipir.’” (Nipran rimə, “Nipig kape niviyen nitə, pəh Kughen tukrivəhsita narpinien kape təvhagə hah.”) Kiraptərəkın nəviginien ehuə a ye makuə e Oktoba. Kwasig ikin ye nəviginien a, nipig kape nimətag.

pikien kin Pol, mamətərig əmə kin kapten kape rao mine yermamə e kafan a rao. ¹² Kini nīkar-kar tahik a, rahas tuk nivhiakien aikin ye nipig kape nimətag. Ror pən, iriə khapsaah khamə kimawə jakhavirə mamhavən misarkut tuk nivhiakien apa tanə a Krit. Kwənmhan kirik aikin rəmərinu ikin, kamni kimə Finiks. Nəpag nimri tanə a ramor nəkwān kiraru ye tahik rimivhiak ikin: Kirik rivaag-pən ye nīkarin pihū ikin; kirik rivaag-pən ye nīkarin prah ikin.

Nimətag ehuə ruh əriə

¹³ Kini nimətag kirik risi-pihū mamavən, ripəh nehuə-pikien. Kini kisəm, khamə tuksəri-pən nərigien kapəriə, mhavi haktə angka, mhavirə misaiyu ipakə tuk nīkar-kar tahik apa Krit. ¹⁴ Kini ripəh norien tu, nimətag ehuə kirik ravən. Nimətag a kamni kimə, “Notis.” Nimətag a risi-fiak ¹⁵ mirəh əmawə, kini muh rao. Kini rao reinein naiyuyen mirəhpikin nimətag. Yaksəpəh, misəta ye nimətag rirəh əmawə mivən. ¹⁶ Kini yimnhakurao ye kwaji tanə a kamni kimə Kaoda, ye nīkarin pihū. Aikin a yimiserkwaig kəskəh, misarkut pik tuk nhavitərkinien kwaji bot kape rao ehuə a, ¹⁷ mərig narmamə kape rao minə kisarkut pik, mharəh-si haktə kwaji bot a ye nəkwai rao ehuə, mharəh nəərəus, miseiwaiyu-pən ye nəkwai rao ehuə a apa ye tanə, mharkwəji kwaji bot. Mhagin pik, meinai iruə ye tanə a Sirtis, tahik ripəh nəmnimien. Khamə tamə rao tukrirəhpikin nipakir. Ror pən, kharəhsiəhu sel kape rao, mhapəh nimətag ramrəh əmə rao mamvən. ¹⁸ Kəni rikwamer kin, nimətag rimoh pik əmawə, yimisarakikin-pən narimnar yamə mine

rao rampik ye nəkwei tahik. ¹⁹ Kəni rikwamer min kin, kimisarakikin narimnar kape rao rəmhen kin nərəus minə ye nəkwei tahik. ²⁰ Kini nimətag a rimnamavən nipig ripsaah, mipəh norien infamien. Yimnhapəh nisəmien mirh. Mine yenaiyu minə, yimnhapəh nisəmien kəmhou minə. Kini kimawə yaksərig yakhamə to yakhapəh nhamraghien.

²¹ Ye nipig a, kimawə fam yimnhapəh nisəviginien nipig ripsaah, kini Pol rimnərer ye nimrimawə mimə, “Yo minə tiksın. To nakpisərig nəgkiarien kafak misəkupən, kini mipihapəh nisəpəhyen tanə a Krit, to kipihapəh nisərayen ye nahasien e. Narimnar ye nəkwei rao to ripiamswin huvə əmə. ²² Mərig taktəkun ai yakamni-pre tuk əmiə mimə rikimiə tukrihuvə əmə. To kitawə kirik ripəh nimhəyen. Rao əmə e tukrahas. ²³ Səm-ru. Yenaiyu e, kafak Kughen, yame yakaməhuak kimin, rimnher-pə kin agelo kirik kafan rimauə məm yo ²⁴ mamni-pə tuk yo mimə, ‘Pol, takpəh niginien. Takaməkeikei mivən mərer ye nimri Sisa. Kughen, rikin ragien mə tukrivəh miragh narmamə fam yamə minə kasarə kimiə miriə ye nəkwei rao, meinai In rhuvə pik.’”

²⁵ Kini Pol rimə, “Yo minə tiksın, takhapəh nhaginien. Yo yakamni nəfrakisien ye Kughen mimə, narimnar yamə mine agelo a rimini tukror nəfrakisien kin. ²⁶ Mərig kupən ikin, nimətag tukraməkeikei mirəh rao kapətawə mivhiak ye tanə kirik, məwhan-pən ye nikar-kar tahik.”

Kimnhavhiak ye tanə kirik

²⁷ Yimisarə ye nahasien a miseriaji nīpig fotin, nīmətag ramrəh rao ye tahik a kamni kimə “Mediterenian.”[§] Kini yenpig əru, narmamə kape rao minə khamə ta-mə rao ravhiak ipakə tuk nikar-kar tahik. ²⁸ Kimnharuk-pən nar kirik yame rīpam ye nərəus misarkwəhu kin ye nəkwai tahik mə tuksəm-ru mə rəmnim uə rətəpeikə. Kini misəm mə rəmnim rəmhen kin toti seven meta. Misaiyu kəskəh, misəm mə rəmnim rəmhen kin twenty eit meta. ²⁹ Kini kimnhagin pik, mhamə rao a tukrīrəhpikin kapier. Kini kharəh angka iriə kuas, misarkwəhu kin apa ye kwasig ye rao. Kini masəhuak kimi kapəriə kughen minə mə tukrīraan aihuaa əmə. ³⁰ Kini narmamə kape rao minə kisarkut mə tuksap ta kin rao ehua a. Knimnhavi kwaji bot reiwaiyu, maseikuə mhamə tukhavən əmə misarkwəhu kin angka tiksın apa kupən ye rao ehua. ³¹ Mərig Pol rini-pən tuk yamehuə kape mobael minə mine mobael kafan minə mimə, “Tukmə narmamə minə a khapəh nisəmīrien ye nəkwai rao ehua e, Kughen tukrīpəh nivəh-miraghien ətawə.” ³² Ror pən, mobael minə kimnhavən misərəru nərəus ye kwaji bot a, rīmavən mīrkək.

³³ Ipakə əmə rīraan, kini Pol raməkeikei kimi əriə mimə tukasəkeikei misəvigin. Mamni mimə, “Nīpig fotin ruauə ta muavən, kimiə nakamhagin pik, misatuakəm, masəpəh nəviginien. ³⁴ Ror pən yakaməkeikei kimi əmiə m-fam mə taktəkun ai takasəkeikei misəvigin. Meinai in a nīmraghien kapəmiə. !Səvigin! To kimiə kirik rīpəh nīmhayen.”

§ 27:27: Tahik a, nhag pisin e kimə “Adriatik.”

³⁵ Pol rimməgkiar ta, kini mirəh nīpar bred ye nimmiriə, mini vi vi Kughen tukun. Makapir, mən. ³⁶ Kini nərigien kapəriə rhuvə min, khavən misəviğin. ³⁷ Kimawə m-fam tu handred seventi sikis ye nəkwai rao a. ³⁸ Kimiəsəviğin rəmhen, kini mhavən, mhapik ye rhav bag flaoa* yamə minə e kamhaswin ye nəkwai rao, misarak-ərhav kin ye nəkwai tahik, mhamə rao tukrəruvəruvə min.

Rao rinahas

³⁹ Kini ruəraan, narmamə kape rao minə kisəm mə yakwənhavhiak ye tanə kirik. Mərig kiseinein mə hiə. Kini kisəm nikar-kar tahik kirik, nīpakir in əmə in əmə. Kini kisərig mhamə to kharəh rao mhavən mhavhiak aikin. ⁴⁰ Kini khavən misəru nərəus ye angka minə a kisəmnim. Kini mharisin ta nərəus yamə mine kimmərkis ətərkən niveiyə ehuə kin. Kini mhavi haktə sel apa kupən, mə nīmətag tukrirəh rao mivən mivhiak. ⁴¹ Mərig in aikin a, tahik rīpəh nəmnimien ikin, kini kupən ye rao rimirəhpikin nīpakir, meinein nikiu-kiuyen. Peao-peao ramuh kwasig ye rao, moteih-oteih.

⁴² Kini mobael minə khapəh nisorkeikeiyen mə narmamə yamə mine kimipik-pən əriə ye kalabus tukseiai misap, kini masərer matuk mə tukshopni-hopni əriə. ⁴³ Mərig yamehuə kape mobael minə rorkeikei mə tukrivəh miragh Pol, kini mini-əhu nərigien kape mobael minə. Kini mini-pən tuk narmamə yamə mine kharkun neaiyen mə tuksəkupən mhaviə-viə misəiai mhavhiak. ⁴⁴ Kini mini-pən tuk narmamə tiksın

* 27:38: Nəgkiarien kape Gris ramni “grain,” in rəmhen kin flaoa, kon, mine wit.

aikin mimə tukharəh nīpar-par nai yamə mine tahik rīmnakapīr-ta ye rao, miseiai kīn. Ror pən kīmawə fam yimnhavhiak, misarə huvə.

28

Pol raməmīr apa Molta

¹ Yimnavhiak, misarə huvə, misərig mə tanə a kamni kīmə Molta. ² Kīni narmamə aikin a kīmisor rhuvə-pə pīk kīmi əmawə. Nəhig ramīp hanə, nokieyen rehuə, mərig iriə kīmisher nap kīrik mə jaksərkəp kīn, misarha huvə tuk əmawə. ³ Mərig Pol rərao-pən mampīk nai misiə mamərakə-pən kīn ye nap, mərig snek kīrik yame tukmə rəs yermamə, ramhə, raməmīr yerki nai misiə minə a. Nap rərag, snek ai rītərhav məs kwermī Pol. ⁴ Nəmə aikin kīmisəm snek a raməker-pən ye kwermī Pol, khani-pən tuk əriə minə mhamə, “Tukmə ror yermamə kape nhopniyen yermamə. Rīnapita pawk tahik əsəsaο, mərig kughen minə khapəh nisətayen iran mə tukramragh.” ⁵ Mərig əmə Pol rəwhan-əwhan kwermīn kīni snek a rier ta mīmīr-pən apa ye nap, mīpəh noriahyen Pol. ⁶ Kīni nəmə aikin khamə ta mə kwermī Pol tikrəsis, uə Pol tukreiwaiyu məwhan mīmhə. Khawhin ror tu, mərig kīsəm mə nar kīrik rīpəh norien Pol, kīni kīsərar ye nərigien kapəriə mhamə, “In kughen kīrik.”

⁷ Yīmīsəmīr ipakə tuk imei yamehuə kape tanə a, nhagin e Publias. Kīni yamehuə a ror rhuvə-pə kīmi əmawə. Mīkīr əmawə mivən ye nəkwai nimə kafan. In məm vi vi əmawə nīpīg kīsīsər.

⁸ Mərig ye nīpig a, rīm yamehuə a ramhə, mamapir əmə ye kafan nikaokao. Ramokiei-okiei, ma-maiyu kin nitə. Kini Pol rauru-pən ye kwənghan kape kwən ai, mərəhu-pən kwermīn iran məhuak-pən iran, mor huvə in. ⁹ Kwasig ikin, nar-mamə tiksīn kamhamhə ye tanə a khauə tukun, kini Pol rəhuak-pən irəriə, kisəsanin. ¹⁰ Kini iriə khavəhsi-pə narimnar ripsaah kimi əmawə. Nīpig yimisor apnəpenə tuk nitərhavyen aikin, iriə kimnhavəhsi-pə narimnar fam yame yaksorkeikei tuk nəriwəkien kapəməwə.

Pol ritərhav Molta mivən Rom

¹¹ Kimawə yimisarə makuə kisisər ye tanə a. Kini rao kirik raməmir aikin. Kupan, rīmatərhav apa Aleksandria, muə, mamerkwaig aikin ye nīpig kape nīmətag. Rao a, kamni kimə “Kwajikovə kīraru mir mir mir* kape kughen a Sus.” Kini yakhavən iran mhavirə. ¹² Yakhavhiak ye yerkwanu a kamni kimə Saerakus. Misarə apaikin nīpig kisisər. ¹³ Mhatərhav, misaiyu, mhavən, mhavhiak ye yerkwanu a kamni kimə Rejam. Kəni rikwamer kin, nīmətag kirik rīsī-pihū, mirəh rao yakhavhirə. Kəni rikwamer kin, yakhavhiak ye yerkwanu a kamni kimə Puteoli. ¹⁴ Aikin a, yaksəm nəməhuak tiksīn. Kini iriə kisaiyoh-pə əməwə mə jaksarə kimawə miriə kape nəhuakien kirikianə. Kwasig ikin, yaksəriwak, mhavən Rom. ¹⁵ Kini nəməhuak minə apa Rom kisərig nəvsaoyen kin əməwə, kini khatərhav mhauə mə tuksəm əməwə. Khauə misəriaji yerkwanu mir a

* **28:11:** Kwajikovə mir a mir mir kape kughen a Seus nhagrii e Kastor mine Poliks.

Apias Maket, mine Tri Hotel. Pol rəm əriə aikin, mini vi vi Kughen tukun. Kini rikin ramərinu min. ¹⁶ Yakhavən, mhatərhav-pən Rom, gavman reighan kin Pol mə tukramarə pisin əmə ye nimə kirik; mobael kirik ramarha tukun.

Pol raməvhag kimi narmamə apa Rom

¹⁷ Nipig kisisər ruə mivən, Pol rokrən kin namehuə kape nəmə Isrel, mə tukhauə misəkwətə. Khauə misofugin, in rini-pən tuk əriə mimə, “Yo minə tiksın. Yakpəh noriahyen ətawə kirik, mipəh noriahyen narəyen kapətawə yame kaha minə kapətawə kimisərəhu kupən. Mərig kiraptərəkin yo apa Jerusalem, kivəhsi-pən yo ye kwermi nəmə Rom. ¹⁸ Iriə kisəm əpu norien kafak, mhapəh nisəmien mə yimnor nar kirik yame ratuatuk mə jakmhə tukun. Mhamə natukharisin yo, ¹⁹ mərig nəmə Isrel khapəh nisorkeikeiyen. Ror məknakin, rikik ramuh mə jakaməkeikei muə mərəer ye nimri Sisa, pəh in rəkir yo. Mərig yo jakpəh nini-hahyen ətawə kirik. ²⁰ Ror pən, yimnokrən kin əmiə mə takhauə misəm yo, mə jakəgkiar kəskəh kimi əmiə. Kimirkwəji yo kin jen meinai yakamərəhu kafak nərigien ye Kristo e yame kitawə nəmə Isrel khamə tukrivəh miragh ətawə.”

²¹ Kini iriə khani-pən tukun mhamə, “Kimawə yakhapəh nhavəhyen nəkwəkwə iran kirik, yame rimasi-pən Judia. Mine kimawə kirik rirkək yame rimatərhav Judia mivəh nəvsaoyen kin ik muə, uə yame ramni-hah ik. ²² Mərig yaksorkeikei mə jaksərig nərigien kafam. Meinai yakharkun mə

ikin minə fam narmamə kamhani hah nəhuakien kafam.”

²³ Aikin, narmamə minə a iriə Pol kisəruhu nipig kirik. Ye nipig a, narmamə khapsaah khauə misəm in apa iman ikin. Yenpig-enpig meri-aji yenaiyu, Pol rinməvhag kimi əriə, mamni-ərhav narmaruyen kape Kughen. In mamho-prai Loa kape Moses mine nəkwəkwə kape profet minə mə tukhani nəfrakisien ye Yesu. ²⁴ Iriə tiksın kisərig nəgkiarien kafan, mhani nəfrakisien iran. Mərig tiksın kisəpəh. ²⁵ Kini misotgoh kimi əriə minə, mhamə tuksəta ye Pol. Mərig kwasig ikin kisəta iran, Pol rini nəgkiarien infamien tuk əriə mimə, “Nəgkiarien yame Nanmin kape Kughen rimivəhsi-pən kimi profet a Aesea mə tukriniərhav kimi riptawə minə kupən, in ratu-atuk əmə. Kughen rimini-pən tukun mimə,

²⁶ “Yuvən mini-ərhav tuk narmamə minə a mə yo

Kughen yakamni mimə,

“To nakasarha-kin misarha-kin pawk, mərig to nakhapəh nisəmien nipran.

Kimiə to naksərig pawk, mhapəh nharkunien.

²⁷ Tuksor məknakin meinai kapəriə kapə riskai pik,

Kamhasisigin nimətirgiriə, misapir yeru.

Ror pən, to khapəh nisəmien Yo,

mhapəh nisərigien Yo

mhapəh nharkunien Yo

mhapəh nisararien ye nərigien kapəriə mə jakor huvə əriə.” ’ ’ ”

(Aes 6:9-10)

²⁸ Kini Pol ramni mamripin mimə, “Takasəkeikei mharkun mhamə nəgkiarien kape

swatuk yame Kughen tukrīvəh mīragh narmamə iran, Kughen rīmivəhsi-pən kimi narmamə pəh nien mə nəmə Isrel. !Iriə a tuksətərig kin!” ²⁹ Pol rəgkiar fam, kini nəmə Isrel khatərhav, nərigien kapəriə rəwhai. Kini kisotgoh pīk kimi əriə mīnə tukun.†

³⁰ Pol ramarə ye nimə a yame kamərok, kape newk kiraru. Morkeikei mīn narmamə yamə mīne khauə mīsəm in. ³¹ In rətgha tuk nīni-ərhavyen narmaruyen kape Kughen mīne nhajounien narmamə kin Yesu Kristo Yermaru, mīpəh nīpəhyen.

† **28:29:** Keinein mə Luk rīmīrai v. 29 uə nīkam, meinai v. 29 rīrkək ye kopi akwas tiksīn kape Niutesteman.

**Nəkwəkʷə imərhakə kape kughen: nīrpenien
vi
The New Testament in the Southwest Tanna Language
of Vanuatu
Le Nouveau Testament dans la langue sud-ouest Tanna
de Vanuatu**

copyright © 2011 Wycliffe Bible Translators, Inc.

Language: Southwest Tanna

Translation by: Wycliffe Bible Translators, Inc.

Copyright Information

© 2012, Wycliffe Bible Translators, Inc. All rights reserved.

This translation text is made available to you under the terms of the Creative Commons License: Attribution-Noncommercial-No Derivative Works. (<http://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/3.0/>) In addition, you have permission to port the text to different file formats, as long as you do not change any of the text or punctuation of the Bible.

You may share, copy, distribute, transmit, and extract portions or quotations from this work, provided that you include the above copyright information:

You must give Attribution to the work.

You do not sell this work for a profit.

You do not make any derivative works that change any of the actual words or punctuation of the Scriptures.

Permissions beyond the scope of this license may be available if you contact us with your request.

The New Testament

in Tanna, Southwest

© 2012, Wycliffe Bible Translators, Inc. All rights reserved.

This translation is made available to you under the terms of the Creative Commons Attribution-Noncommercial-No Derivatives license 4.0.

You may share and redistribute this Bible translation or extracts from it in any format, provided that:

You include the above copyright and source information.

You do not sell this work for a profit.

You do not change any of the words or punctuation of the Scriptures.

Pictures included with Scriptures and other documents on this site are licensed just for use with those Scriptures and documents. For other uses, please contact the respective copyright owners.

2022-03-11

PDF generated using Haiola and XeLaTeX on 4 Mar 2023 from source files dated 22 Nov 2019

ad9e16d0-33ca-5cbe-ad05-46d1635fa22b